అముద్రిత గ్రంథములు

అముద్రిత గ్రంథములు

6.1 ఉత్తర దక్షిణదేశ పవిత్రయాత్రా స్థలములు: -

1. శ్రీశైలము: -

'కవిశేఖర' శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ గారు ఉత్తర, దక్షిణ భారతదేశమునందలి ఎన్నో పవిత్ర యాత్రా స్థలములను, వివిధ దేవాలయములను సందర్శించిరి. ఆ సందర్భములో ఆయా దేవతలపై ఎన్నో పద్యకుసుమాలను రచించి సమర్పించుట జరిగినది. శ్రీ విశ్వావసు నామ సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసములో అనగా ది. 18-3-1966 సంవత్సరములో శ్రీశైల యాత్ర చేసిరి. దానిని పద్యములలో మనోహరముగా వర్ణించిరి.

"శ్రీశైలాభ్రనివాస! భక్తవరదా! శ్రీ చిన్మయాకార! లో
కేశా! ఈశా! సురేంద్రవందిత! మనఃక్లేశాపహారీ! కృపా
రాశీ! శ్రీ భ్రమరాంబికా హృదయపర్యంక ప్రకాశా! నభః
కేశా! శంకర! మల్లికార్జున! స భక్తిన్ నిన్నుఁగీర్తించెదన్"[1]

అని శ్రీశైల మల్లికార్జున విభుని ప్రార్థించిరి. ఆయన శ్రీ శైలమనే కొండమీద నివాసముండెడివాడట. భక్తుల కోరికలు దీర్చేవాడట. దేవతలందరి చేత నమస్కరింపదగినవాడట. మనస్సులలో నుండే క్లేశాలను అపహరించువాడట. కృపాసముద్రుడట. శ్రీ భ్రమరాంబా హృదయ పర్యంకము మీద ప్రకాశించువాడట. పిమ్మట శ్రీశైల పర్వతమును చేరునపుడు దారిలో కనబడు దృశ్యముల నీరీతిగా వర్ణించిరి.

సీ॥ "వలయ వలయమ్ములఁబ్రాకుచుఁబర్వత
తోరణ పంక్తులదూటి, దాటి
గట్టుల మిట్టల కలిసిన పాషాణ ని
ర్జల భూమి, జనపదమ్ములను మెట్టి
చిమ్మ చీకటి నిండగ్రమ్ము కారడవుల
లోతులోయలను, వాలుకల గడచి
కెంపు సంజాయల, గిరిశిఖరమ్ముల
వని పర్వులిడు, జంతుగణముఁగాంచి

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

గీ॥ జన్మకిదె చేరినాము, శ్రీశైలదేవ
తా మహాక్షేత్రమతి పవిత్రస్థలమ్ము
భాసురానంద ధామమ్ము భక్తకల్ప
కమ్ము, భ్రమరాంబికా మల్లికార్జునాత్మ
వాస లాసిత నవ్యకైలాసితమ్ము"[1]

ప్రయాణమై, వెళ్ళుచున్నప్పుడు వలయాలు వలయాలుగా ప్రాకుచున్న పర్వతపంక్తులు, అవిదాటి గట్టులుమిట్టలు దాటి పాషాణమయమైన నిర్జలభూమి, అటు పిమ్మట జనపదమ్ములు, లోయలలో చిమ్మచీకటితో నిండిన కారడవులు. గిరిశిఖరములపై కెంపు వర్ణములో భాసించు సంధ్యాకాంతి, వనములో పరుగులుపెట్టు జంతుగణమునుచూస్తే ఈ జన్మకి చేరినాము అని అనిపించినదిట. ఆ శ్రీశైలము భ్రమరాంబికా మల్లికార్జునుల ఆత్మ వాసవిలసితమైన నవ్యకైలాసమట. ఓ మల్లికార్జున ప్రభూ! రమణీయమైన నీ గిరిశిఖరమునుగాంచిన వారికి పునర్జన్మ లేదన్న లక్ష్యమే మమ్మందరని తోడితెచ్చినది. అని చెప్పి నాలో నాకే ఆశ్చర్యము కలుగుచున్నది. వైకుంఠమో, నాకలోకమో, కైలాసమో తెలిసికోలేకుండా ఉన్నాను. ఇది రమ్యతర శృంగారైకధామము. నేనే లోకములో నుంటినో తెలియకున్నాను. "స్వీయసంసారమున్ సాలోక్యంబొసగంగఁబిల్చితివె! శ్రీశైలధిపా! సత్క ృపన్" అంటారు. మనలో ఉండే మమకారమును అహంకారమును విడిచిపెట్టి నీ పదయుగ్మముల నాశ్రయించినవారికి సాయుజ్యములభించునని పల్కుదురు. దేవా! శంకరా! నీవు భక్తప్రసన్న ప్రభువుగదా! నాహృదబ్జము నీపాదసరోజ యుగ్మమునఁజేర్పుము. నీవే నా చిత్తమును గ్రహించి మదిలో జాలి చూపి నీ సేవ చేసికొనుటకనుజ్ఞనిచ్చి ఇతర ఆలోచనల నణచి, భక్తితో నిన్ను పూజించునట్లు అనుగ్రహించి నా కష్టములు పోవునట్లుగా చేసి నన్ను రక్షించుటకనుగ్రహించి దయసేయుము. నా మొర ఆలకించి జాలితో 'సరిలే!' గ్రహించినాను లేరా! నీ మనస్సు గ్రహించినాను. అభయమిచ్చినాను లేర! ఇంక నీ అభీష్టము ఫలించునను అమృతపు పల్కులు నాజన్మ సార్థకతనొందునట్లుగాఁబల్కవె! మల్లికార్జునా! అని,

శా॥ "నానాజన్మపరంపరా జనిత తీక్ష్ణ క్రూర పాపౌఘమున్
బోనాడన్ సుకృతప్రవాహ లహరీ భూత ప్రభోద్దామమై
ప్రాణుల్ ముట్టి తరింపఁబావన ధునీ, పాతాళ గంగాజల
స్థానంబందున, స్నానమాడితిమి, శ్రీశైలాంతరాళమ్మునన్"[2]

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

ఎన్నో జన్మలనుండి వచ్చే క్రూరమైన పాపాలను తన ప్రవాహలహరులచే పోగొట్టే పావన గంగా జలములో స్నానమాడితిని. ఆ గంగానది,

"నీలపు మేఘమాల, పయనింపగ, సొంపుగనింగి, పచ్చనై
క్రాలెడి వృక్ష సంతతి, యగాధమునై, కొననున్నతంబగున్
శైలతటమ్మునన్ వడిగ, జాఱు, పవిత్ర జల ప్రవాహ పా
తాళ జలాశయమ్ము, భవతారిణి, పావని, గంగఁగంటిఁగా॥"[1]

నీలమైన మేఘముల వరుసలు పయనిస్తూండగా, ఆకాశము అందముగా ఉండి, పచ్చగా ప్రకాశిస్తున్న వృక్షసమూహము, అగాధములు, ఎత్తైన శిఖర భాగములనుండి జాలువాఱు పవిత్రజలప్రవాహము పాతాళ జలాశయము పావని, భవతారిణి అయిన గంగను చూశాను అని వర్ణించిరి. ఇక్కడ ప్రకృతిని మనోహరముగా చిత్రీకరించిరి. నీలమైన మేఘాల వరుసలతో ఆకాశము అందముగా ఉన్నదని, చెట్లు పచ్చగా ప్రకాశిస్తుండగా లోయలు, ఆ కొండ శిఖరములపై నుండి పడే జలప్రవాహమును కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించిరి. ఇంకను ఈ జలపాతములనంటి ఉన్నత వేగముతో, జాజ్జ్వల్యమైన కాంతులను వెదజల్లెడి విద్యుత్కేంద్రరమ్యోన్నతస్థలిని, నిత్యము శిలా పరిశ్రమలో దీక్షాదక్షులై కార్యనిమగ్నులైన యంత్రకళా విశారదులను చూచే భాగ్యము కల్గినదనిచెప్పి, యజ్ఞయాగాది క్రతువులు గొప్పగొప్ప దినములు చేయగా సరికాదు. ఈ శరీర సుఖములను విడిచి ముముక్షుండనౌదును. శ్రీశైల శిఖరమును చూచినంత మాత్రముననే పునర్జన్మ లేనేలేదట. ఈ జగత్తులో సమస్తము నీవేయని నీ సమ్ముఖమునకు వచ్చితిని. హాయిగా నిన్ను చూచితిని. మల్లికార్జునుడవై చెలువొందెడు నిన్ను భక్తితో మల్లయ అని పిలుతురు. బిడ్డల పల్కులంటే నీకభిమానము. నీ లీలలు ఎట్లు కూర్చెదవో! చేర్చెదవో! నీ సన్నిధి మాకు శుభప్రదము. కొండపైకి వచ్చిన మమ్మందఱను ఆదుకొమ్ము. ఎప్పుడు అభీష్టము తీరునట్లుగా మనము రంజిల్లునట్లుగా సేవచేయుదుము. నీకృప జిల్కుచు మాకభయము నిమ్ము. జీవితమంతయు నీసత్కృపనొందునట్లు చేయుము. ఏదో పూర్వజన్మసుకృతమువలన నీ ఆనంద సమ్మోద సంపదనుఁగన్విందుగ నొందుటకు ఇక్కడకు పిలుచుకుని వచ్చావా! సత్కృపా సదనా! సద్భక్తులకు దివ్యమైన అభయముల నొసంగువాడు. మల్లికార్జున! నమోవాకములర్పించెదన్ అంటారు. శ్రీశైలము దర్శించవలెనను బుద్ధి కలుగుట పూర్వజన్మసుకృతమట. ఆయన ఆనంద సంపదను కన్విందుగా చూచుటకు ఆయనే పిలిపించుకున్నాడట. తన భక్తుల కోరికలు

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

నెరవేర్చుటకు భగవంతుడే వారిని తన దగ్గరకు స్వయముగా రప్పించుకొనును. అది కాకపోయినచో ఎన్ని సార్లు వెళ్ళాలని ప్రయత్నించినా వెళ్ళుటకు సాధ్యముకాదు. చూచే అదృష్టము, అవకాశమును కూడ భగవంతుడే కల్పించునని చెప్పుట భావము. ఓ మల్లయా! నీ నెత్తిమీద కాండ్రుమని ఉమ్మి వేయలేను. కపాలము జిందునట్లు భాండమును మొత్తలేను. కాళ్ళుసాచి నీపై మోపలేను. వికృతమగునట్లు విబూది పూయలేను. గ్రుక్క దిప్పుకోలేనంతగా నీమీద నీటి ప్రవాహమును నింపలేను. ఇంక నీ ఇష్టము నీకు ఏ విధముగా సేవ చేసి తరించాలో నీవే తెలియజెప్పుము అంటారు. ఇందు శివానందలహరి యందలి

శ్లో॥ "మార్గావర్తి తపాదు కాపశుపతెరంగస్య కూర్చాయతె
గండూషాంబు నిషేచనంపురరిపోర్దివ్యాభిషేకాయతే
కించిద్భక్షిత మాంస శేష కబళం నవ్యోపహారాయతె
భక్తిఃకిం నకరోత్యహొావనచరో భక్తావతం సాయతె॥"[1]

ఆహాహా! ఏమి శివభక్తి మహిమ చమత్కారము? చిరకాలము దారి నడచి ప్రాతఁగిలిపోయిన కాలి చెప్పు ఆ కాళహస్తీశ్వరునకు కనుబొమల నడిమి చోటుగా జేర్పనయ్యె. ఒక భక్తుడు పుక్కిలించి యుమిసిన నీరు ఆ త్రిపురహరునకు గంగా జలాభిషేకమయినది. సగము కొఱికి తినగా మిగిలిన మాంసఖండము ఆ జగదీశ్వరునకు మహానివేదన ద్రవ్యముగా నుపయోగపడినది. అడవులందిరుగుచు మృగాది హింసకుండైన కిరాతుండు భక్తాగ్రగణ్యుండయ్యె. ఇంత యేల? భక్తివల్ల ఏమేమికానోపదు".[1] అను శ్లోకభావము కన్పట్టుచున్నది.

దీనికి శ్రీ శర్మగారు "వీరందరు మహాభక్తులు కాబట్టి నిన్ను సేవించి తరించారు. నేను నీ భక్తుడినే అని ప్రత్యక్షముగా చెప్పకుండా వీళ్ళంతటి భక్తుడినికాను అని చెప్పటం. వీరందరు చేసిన పనులు నిజమునకు చేయగూడనివి అయినను వారు భక్తితో చేసారు. కాబట్టి నీవు వారిని తరింపజేసావు. మరి నేను ఏ పని చేస్తే నన్ను అనుగ్రహిస్తావో చెప్పు" అనుట.

"బత్తిననెత్తిఁగొట్టుకొని, 'పాపహరా! కృపనింపరా! యటం
చిత్తరి మొత్తుకొన్న నిక నింత చలింపవు పల్కరింప, వీ
మత్తది యేలరా! చెవిటిమల్లయవా! మొఱలెంత పెట్టఁగిం
చిత్తును, నల్లికుట్టదటె! చిత్తముమార్చర! మల్లికార్జునా!"[2]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

భక్తితో నెత్తిబాదుకుంటూ పాపహరా! కృపనింపరా అని ఎంత మొత్తుకుంటున్నా కొంచెమైనను చలింపవు. ఏమిటి మత్తు? చెముడా? ఎంత మొర పెట్టుకున్నా నల్లి కుట్టినట్లుగా కూడలేదు. అని ఒక పిల్లవాడిని తల్లి మందగించిన రీతిలో శివుని ప్రశ్నించుచున్నారు. భక్తితో ఎంత వేడినను కనికరించకపోతే విసిగి వేసారినపుడు వచ్చే మాటలేయివి. ఒక భక్తుడు భగవంతుని ఈ విధముగా అడుగగలడు. భక్తితో నిండిన హృదయముతో వేసే ప్రశ్నలకు ఉచితానుచితములుండవు. వీరి భక్తికి పరాకాష్ఠగా ఈ పద్యమును కూడ చెప్పవచ్చును.

"అక్షీణోగ్రతపమ్మునన్ మునిఁగి, కుయ్యాలింపకున్నా వయా!
'భిక్షాందేహి' యటంచు బైటికెటకో, వేంచేసినావా! శివా!
రక్షింపన్ దొరవంచుఁగాళ్ళబడినన్ బ్రార్థింపనొక్కింత నన్
వీక్షింపన్ బలుకాడవే! చెవుడయా! విన్పించుకో! మల్లయా!"[1]

ఉగ్రమైన తపస్సు చేసికొనుచు నా మొర ఆలకించుటలేదా! 'భిక్షాందేహి' అనుచు బైటికెక్కడికో వెళ్ళినావా? నీవు రక్షించేదొరవని కాళ్ళమీదబడి ప్రార్థిస్తే నన్ను చూడనైనా చూచుటలేదు, మాట్లాడుటలేదు. చెవుడా ఏమిటి? కొంచెం విన్పించుకో! అంటారు. అనగా తీవ్రమైన తపస్సులో ఉండి వినిపించుకోలేదా? లేకపోతే శ్మశాన నిలయుడవంటారు గదా! నా హృదయ గహ్వరము వీడి 'భిక్షాందేహి' అంటూ బైటికి వెళ్ళిపోయావా! బైటికి వెళ్ళిపోయావు కాబట్టే నేను చెప్పే మాటలు నీకు వినబడుటలేదు. అని భావము. తరువాత పద్యములో ఓ మల్లికార్జునా! నేను నెత్తిన నెత్తిబెట్టుకొని నా హృదయారవిందమును భక్తితో నీకొసంగుచున్నాను. నా చేతులతో నిన్ను కౌగలించు కొని నీ ఇష్టము నా ప్రాప్తమని, నీకు నాకు భేదములేదని ఇటచేరితిని. నీవు ముత్యములొలుకునట్లుగా (బలికి ఈ పుట్టుకను కడతేర్చుము. ఇక్కడకు వచ్చుట కూడ నీ సంకల్పమే. కరుణాంతఃకరుణుడవై మొదట సంకల్పించి భాస్కరరాముని మా బృందావనమునకు పంపి మమ్ములను పిలుచుటకు పంపి సమస్త ఏర్పాట్లు చేయించి మాకాశ్చర్యము కలుగునట్లుగా ఇక్కడకు రప్పించితివి. అదియు పుత్ర మిత్ర కళత్రసమేతముగా స్వేచ్ఛగా వాహనములో పర్వతారణ్యములు వరుసగా దాటుకుంటూ విందు భోజనములు చేయుచు యాత్ర జరిగినది. "శ్రీనగమ్ము నను, సర్వంబీవయౌచున్‌శివా!" అంటారు. అక్కడ ప్రతి వ్యక్తిలోను ప్రతి క్రియలోను వీరు ఆ పరమశివుని దర్శింపగలిగిరి. కావున వీరికి ఎంతటి భక్తి కలదో తెలియుచున్నది. ఎప్పుడు ఆ శ్రీశైలమల్లికార్జునుని దర్శించిరో చెప్పుచుండిరి. శ్రీ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

విశ్వావసు నామసంవత్సర మాఘ శుక్ల చతుర్థి రోజు భౌమవారం నాడు నిన్ను చూసే భాగ్యము కలిగినది. సకలస్థావర జంగమాత్మకమైన ఈ ప్రపంచమంతయు నీ శక్తి స్వరూపమై భాసిల్లును. నీ సహాయముతోనే పరమశివుడు ఈ విశ్వమంతయు సృష్టింపగలుగుచున్నాడు. భ్రమరాంబా తల్లి! మల్లేశ్వరీ! మా అదృష్టము వలన మిమ్ము చూడగలిగితిని. మీ సత్కృపామృతమును మాపై జిల్కగా రమ్ము! సదాశివా! శంభో! హరా! శంకర! శ్రీశైలమల్లేశ్వరా! భవపాశమ్ములడంచు. నన్ను పాలింపరమ్ము. నేను వీర రాఘవుడను. శ్రీ గురుజాడ వంశజుడను. శ్రీ కౌండిన్య సద్గోత్రుడను. అని స్తుతించిరి.

వీరి మొర ఆలకించి ఆ పరమేశ్వరుడు జ్యోతిరూపములో దర్శనంబిచ్చిరి.

"చీకట్లన్ నగశోభమాటువడి, వీక్షింపంగ రాకెల్లడన్
గీకారణ్యముగాగ (గన్పడెడి, నింగిన్ దోచే, జ్యోతిఃప్రభల్
సాకల్యంబుగ తారకల్ బలెను, జ్వాలా తోరణమ్ముల్ వలెన్
బ్రాకెన్, శ్రీనగసార్వభౌము(డొక దీవ్య ద్దివ్య తేజంబనన్"[1]

చీకట్లతో నగరశోభ మాటువడిపోయినదిట. చూచుటకు శక్యముగాకుండ చీకటి వ్యాపిస్తే ఆకాశములో నక్షత్రములవలె జ్వాలాతోరణము వలెను జ్యోతిః ప్రభలు ప్రాకినాయిట. శ్రీ నగసార్వభౌముడు ఒక దీవ్యద్దివ్య తేజము వలె ఉండెనట. ఈ అర్ధరాత్రి సమయములో ఔర! ఎవరు ఈ నగసీమలో అంత కష్టపడి శ్రద్ధగా వేలకు వేలు జ్యోతులను వెల్గునట్లుగా చేసిన ప్రచండ పరాక్రమ ధైర్యశాలి అని ఆశ్చర్యపోయి, దావానలమునందు కూడ అభయము నిచ్చు శీతలమూర్తి వీవయా! అంటారు.

"ఎండినమ్రాకులెల్ల, చలియింపక, కాలముదాపరింప(గా
మండెడి మంట లీనమగు, మంజుల పల్లవ కోమలా రుణా
ఖండపు శోభ వెల్వెడలు, కాలము, సన్నిహితంబ, సత్కళల్
నిండి, ప్రసన్నమౌ ప్రకృతిలీల, త్వదీయము కాదె! శంకరా!"[2]

పరమాత్మ కాల స్వరూపుడు. ఇక్కడ శ్రీశర్మగారు శివుని కాలస్వరూపునిగా లయకారునిగా దర్శించుచున్నారు. శరీరము కృంగికృశించిన తరువాత ఎండిన ఆకువలె కాలము సమీపించినపుడు రాలి నశించును. పాంచ భౌతికమైన ఈ శరీరము భూమి మీద పడినపుడు అగ్ని అగ్నిలో కలిసిపోవును. అదియే

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

మండెడు మంట లీనమగునని చెప్పుట. ఆ అగ్నితేజస్సు ఎట్లా ఉంటుందంటే మంజులమైన పల్లవకోమలారుణా ఖండపు శోభతో బయటకు వెలువడునట. అట్లే నీరు నీటితో పృథివీతత్వం పృథివితో, ఆకాశతత్త్వము ఆకాశముతో వాయుతత్త్వము వాయువుతో లీనమగును. ఇదిప్రకృతిలీల. ఇవన్నియు నీవేకదా! అంటారు. ఈ విధముగా ప్రకృతి లీలను పరమాత్మ తత్త్వము నెఱిగినవారు.

శ్రీశైలభ్రమరాంబాస్తవము

"శ్రీశైలరాజతనయా!
శ్రీశైలాధీశురాజ్ఞి! చిన్మయగుణ సం
కాశోద్భాసిని! కరుణా!
రాశీ! నను (బ్రోవవేగరా! భ్రమరాంబా!"[1]

అని ప్రార్థనచేసి యశము, మేధాబలము, దార్ఢ్యము ఒసగి అక్షయ కటాక్షమిచ్చి బ్రోవుదాక్షాయణి అని పలికి

"మా తండ్రి శుద్ధ మల్లయ
మాతా! నీయండదండమాన్యు (డటె! సుఖో
పేతుండటె! త్రైలోక్య
ఖ్యాతిన్ స్థిరభూతి గాంచె గద! భ్రమరాంబా!"[2]

మాతండ్రి మల్లికార్జునుడు 'శుద్ధమల్లయ', నీ అండదండల వలన అందరి చేత గౌరవింపబడుచున్నాడా! సుఖోపేతుడేనా! ముల్లోకములలో స్థిరమైన ఖ్యాతి గడించెను గదా! శంకరుడు నిజముగా భక్తులకు వశమైనవాడు. భక్త వశంకరుడని పల్కుచుంటే విని ఇక్కడకు వచ్చాము. ఎంత పిలిచినా పలుకడే? కాస్త మావంకకు ద్రిప్పవమ్మ! అడగడము ఆలస్యము భక్తుల కోరికలను దీర్చునట. మా "యెడయు(డమాయిక, శివు(డే(డ్డడ వీవర్ధాంగి, వౌటగద!" అంటారు. మాప్రభువు అమాయకుడు. నీవు అతనికి అర్ధాంగివి. సగము శరీరమునీవే. అతడు నీకు ఏడ్గడ. అనగా భర్త. ఎట్లా భరిస్తున్నావో ఏమో అనటం. అమాయికుడనుటలో అర్ధము. ఈ భార్యభర్తృ సంబంధము అను ఒక మాయ కప్పునని

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

అంతరార్ధము. కల్లయు కపటము నెఱుగని వల్లభుడేగదా! నీ వల్లభుడు. భిల్లనగాగ్రమ్మున శోభిల్లు ప్రభునికరము చేకొంటివికదా! నీ కృప భూతల కైలాసముగ అమోఘ ప్రభలను చిందుచు జ్యోతిర్మయమై చైతన్య స్థితిని పొంది శ్రీశైలముగా రూపమునొందెను. కష్టములనణచి సర్వాభీష్టములొనగూర్చు తల్లివే! జగదంబా! నీవే సృష్టించెదవు. పోషించెదవు. తుష్టియు పుష్టియు నొసంగుదువు. ఓ త్రిజగన్మంగళా! మంగళకారిణీ! శృంగారమంతయు ఈ జగత్తులో పొంగి జగన్మోహనముగ మూర్తి గొనునటులుగా ప్రోవుమా! ఎన్నో జన్మల చేసిన పుణ్యము ఫలియించి నీ అంతులేని కృపాసంపన్నతపొందుటకు నీ సన్నిధి జేర్చితివి. ఓ భ్రమరాంబా! చాలా సంతోషముగా నున్నది.

"మాతా! నీ దివ్యపదా
బ్జా తమ్ముల నమ్మి కొల్చువారు భువి సుఖో
పేతులు, సంప్రీతులునై
చేతోమోదమ్ముగాంత్రు శ్రీ భ్రమరాంబా!"[1]

నీ దివ్యమైన పదాబ్జములను నమ్మి కొల్చినవారు సంప్రీతులై ఎంతో సంతోషము నొందుదురు. చల్లనితల్లీ! నా జన్మసార్ధకమగునట్లు నీ కృపనాపైజల్లుము. నే యల్లిన అక్షరమాలను స్వీకరింపుము.

"శ్రీకర గురుజాడాన్వయ
రాకాచంద్రుండ, వీరరాఘవసుకవిన్
శ్రీ కౌండిన్యస గోత్రుఁడ
శ్రీ కల్యాణమయి! కనుమ! శ్రీ భ్రమారాంబా!"[2]

అని స్తోత్రము చేయుచు తానల్లిన అక్షరమాలను ఆ భ్రమరాంబా తల్లికి అలంకరింపఁజేసిరి.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

2. బాసర సరస్వతీ క్షేత్రం: -

శ్రీ సిద్ధార్థినామ సంవత్సర పుష్యశుద్ధ తదియ స్థిరవారము ది. 22-12-1979వ తేదీన శ్రీ శర్మగారు బాసరలో వేంచేసియున్న సరస్వతీదేవిని సందర్శించినప్పుడు,

"వింటిని నినుగూర్చి, సరవిన్ గను భాగ్యము కల్గెనేడు నీ
వంటి మహాత్మురాలి, మృదు భాషిణి దౌసదనమ్ము హాయిగా
గంటిని, తోడ మేనపులకల్ జిగురింపఁగ, నీ స్వరూపమున్
గంటిని, జన్మ సార్థకముగా గనుగొంటిని, మంటి నేటికిన్"[1]

అని నిన్ను గూర్చి విన్నాను. మహాత్మురాలివైన నీ మృదుభాషిత్వము గల సదనమును చూచాను. అట్టి అదృష్టము నేడు కలిగినది. నీ స్వరూపమును చూచినంతనే మేనపులకాంకురములు కలుగుచున్నవి. నా జన్మ సార్థకమైనదని తలచితిని. ఏదో నా సుకృతమ్ము పండి నీ ఆవాసము జేరినాను. నీవు నిర్వ్యాజకృపాకటాక్షవు. వాక్సిద్ధిప్రదవు. శ్రీప్రదా! శ్రీ బాసరవాటికానిలయ! నీ దివ్య దర్శనము వలన శ్రేయోమార్గమిమ్ము. అని ప్రార్థన చేసి, ఆమె రూపమునిట్లు వర్ణించిరి.

ఉ॥ "వీణను చేతబూని, యొకవ్రేల్ జపమాల ధరించి, యొక్కచో
పాణిని పుస్తకమ్ముగొని, ప్రక్కమయూరము నిల్చియాడ, తా
గానము చేయ, సృష్టి తన కర్ణములన్ గయిసేయవెల్గు శ్రీ
వాణి, విధాతృరాణి ననుబాలన సేయుత మెల్లకాలమున్"[2]

ఒక చేతిలో వీణను ధరించి, ఒక వ్రేలితో జపమాల ధరించి ఇంకొక చేతిలో పుస్తకమును పట్టుకొని, ప్రక్కన నెమలిపురి విప్పి ఆడగా, తాను గానము చేయుచుండగా శ్రీ వాణి - విధాతృరాణి నన్ను ఎల్లకాలము కాపాడుగాక అంటారు.

ఆ తల్లి ఎంత మహిమాన్వితురాలు అంటే,

"సరసోదారమధు ప్రసాద కవితా సారస్వతానేక స
ద్వరముల్ గూర్చెడు తల్లి వీవుగద, దివ్యజ్ఞాన చిద్రూప సు

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

స్వరవర్ణాకృతి భాసమాన జననీ, ప్రార్థింతు శ్రీ రమ్య బా
సరధాత్రీ నిలయా! సరస్వతి, కటాక్ష శ్రీ బ్రసాదింపుమా!"[1]

బాసర క్షేత్ర నివాసినియైన సరస్వతీ దేవి సరసమైన ఉదారమైన మధు ప్రసాద కవితా సారస్వతము అనెడి వరమునిచ్చునట. దివ్యజ్ఞాన చిద్రూపట. ఆమె ఆకృతియే సుస్వరవర్ణమట. ఓ తల్లీ! కటాక్ష శ్రీ ప్రసాదింపుమా! అంటారు. ఇట బాసరలో వేంచేసిన సరస్వతీదేవి జ్ఞాన సరస్వతియట. ఆమె హృదయముపై సంగీత సాహిత్యములు చనుబాలై, ప్రవహించగా, ఆ రసవాహినిలో ఉల్లాసముగా నిత్యనూత్న విధానముతో తేలియాడుతు దివ్యమైన సన్మృదు సుధా ధారా కవిత్వమునించిన వాగ్దేవివి.నాపద్యాంజలిని స్వీకరింపుమా! అంటారు. ఇంత మహిమాన్వితమైన ఈ తల్లి నివసించిన బాసర

క॥ "బాసర, భాసుర దేవీ
వాసమ్ము సరస్వతీ నివాసము సుమనో
ల్లాసము, సద్యోబుద్ధి వి
కాసము, జన్మార్థ సాధక నివాసమ్మున్"[2] అంటారు.

బాసరక్షేత్రము భాసురదేవీ నివాసము, సరస్వతీ నివాసము. మనస్సునకు ఉల్లాసము కలిగించునది. ఆ తల్లిని దర్శించినంతనే బుద్ధి వికాసము కలుగును. జన్మసార్థకత నొందే నివాసము. అని వర్ణించిరి. మన ఆంధ్ర దేశములో ఆదిలాబాద్ జిల్లాలో గల బాసర క్షేత్రము ఇంత మహిమాన్వితమైనది. అందువలననే ఆంధ్రదేశం నలుమూలల నుండి కూడ జనం అక్కడకు వెళ్ళి దర్శించుకుంటారు. అంతేగాదు తమ పిల్లలకు అక్షరాభ్యాసము అక్కడే చేసుకుంటారు.

శ్రీ శర్మగారు బాసర సరస్వతిని చూచినంతనే పులకరించిపోయి ఆ తల్లి నిట్లు మనోహరముగా వర్ణించిరి.

సీ॥ "తెలిదమ్మి పుట్టువు గలవాని, చెలువూని
ముజ్జగమ్ములనేలు ముద్దరాలు,
లేతకెందమ్మి వెల్గిను జంట పదాల
హొయలు గుల్కు నడలనూగుచానఁ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

మిసిమి పసిడిమేన మెరయు క్రొత్తళుకుల
తొడవుల౹౹దూగు ముద్దులపడంతి
తెలిపువ్వు నవ్వు పల్కుల జిమ్ము మేలిసో
యగము జెల్వారు, చిర్నగుమొగమ్ము
లచ్చి నెచ్చెలి, మిగుల, చల్లనియెడంద
గ్రాలు, చదువులప్రోడ, బంగారు తల్లి
బాసరాగెడ్డ గొలువున్న బమ్మరాజ్ఞి
బత్తిమీ౹౹గ గొల్తు సంబరము దరల"[1]

అలతి అలతి అచ్చు తెనుగు పదాలతో బాసరసరస్వతి నలంకరించిరి. విష్ణుమూర్తి ఇల్లాలుగా మూడు లోకముల నేలు ముద్దరాలుట. లేతనైన ఎఱ్ఱ తామర వలె వెల్గులు జిందు జంటపదాలతో ఒయ్యారముగా కుల్కుచు నడలనూగుచానట. శరీరముపై పచ్చని పసిమి ఛాయతో క్రొత్తళుకుల ఆభరణములతో తులతూగు ముద్దుల పడతిట. స్వచ్ఛముగా తెల్లనైన నవ్వుతో కూడిన పలుకుల జిమ్ముచు, తెల్లనైన అందముతో చెన్నొందుచు, స్వచ్ఛమైన, తెల్లనైన చిర్నగవు మొగము కలిగి మిక్కిలి చల్లనైన హృదయముతో ప్రకాశించు చదువుల ప్రోడట.బంగారు తల్లి బాసరా గెడ్డపై కొలువున్న బమ్మరాజ్ఞి, నిన్ను సంతోషముగా భక్తితో కొల్తును అంటారు. ఇక్కడ సరస్వతీదేవిని ప్రతి అణువు స్వచ్ఛమైన తెల్లని కాంతిగా వీరు దర్శించిరి. ఆమె శుద్ధ స్ఫటిక సంకాశ. స్వచ్ఛమైన పవిత్రమైన మనస్సుతో దర్శించినపుడు ప్రత్యక్షమై తీరును. అందువలననే తరువాత పద్యములో వీరు తాను కౌండిన్యస గోత్రోద్భవుడనని, గురుకృపా భాగ్యోన్నతుండనని, వీరరాఘవుడనని నిన్ను చూచే భాగ్యము కల్గినదని చెప్పి "బాసరసంవాసిని శ్రీ సరస్వతీకొనన్ సచ్చిన్మహారూపిణీ" అని అంటారు. ఆమె సత్‌చిత్ మహారూపముతో వెలుగొందునది. ఆ సచ్చిదానంద రూపమును దర్శించిన వీరుధన్యులు.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

3. మధురా బృందావనయాత్ర: -

శ్రీ శర్మగారు 7-8-1964 వ సంవత్సరములో మధుర బృందావనమును సందర్శించిరి.

"శ్రీ విజయ సారథీ! భ
క్తావన! శ్రీ సుజనజీవనా! శ్రీ త్రిజగత్
పావన, శ్రీ మధురా బృం
దావన వాసా! మదీయ నాథా! శ్రీ కృష్ణా!"[1]

అని ప్రార్థన చేసి విజయవాడ - నాగపూర్ రైలులో కూర్చుని నిన్ను సందర్శించే భాగ్యము కల్గినది. నేడు రానుంటిని. నీ సంకల్పమెట్టిదో తెలియనేరను. నీవు సర్వాత్ముడవు. సకల భూతాంతర్నివాసుడవు. నిజభక్త రక్షకుడవు. మా జన్మతరింపగా నీ దివ్యమూర్తిని గాంచు భాగ్యము చేకూరినది. నీవే తల్లివిదండ్రివిగదా! అంటారు. దీనివలన శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ పై వీరికెంతటి భక్తి గలదో తెలియుచున్నది.

13-8-1964 శుక్రవారమునాడు బృందావనములోనుండగా,

"అలుకం జెందకుమయ్య! నిన్విడచి దేశాంతర్ప్రదేశమ్ములన్
గలియంజుట్టి, మహాప్రసాదమటసాక్షాత్కారమౌనంచు, స్వ
స్థలమున్ వీడె నటంచు నెంచకు, మనశ్శాంతిన్ బ్రసాదించు, స్వ
స్థలి బృందావన భాగ్యమున్ గనఁగ, కృష్ణా! యిద్ది సంకల్పమేన్."[2]

ఓ కృష్ణా! నీవు అలుకఁజెందకు. నిన్ను విడిచి, దేశముగాని దేశములన్ని కలియ జుట్టి మహాప్రసాదము అక్కడ లభించునని మా స్వస్థలము విడిచి పెట్టి వచ్చామని భావించకు. మాకు మనశ్శాంతిని ప్రసాదించు స్వస్థలమైన బృందావనమును చూసే భాగ్యము కలిగించు. ఇది నీ సంకల్పమే సుమా! అంటారు.

శ్రీ శర్మగారు తమ ఇంటికి బృందావనమని పేరు పెట్టుకొనిరి. తన ఇష్టదైవము ఆ శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ తమ బృందావనములోనున్నాడని విశ్వసించెడివారు. ఇప్పుడు ఈ బృందావన యాత్ర చేయుట మా బృందావనములో నీవు లేవని కాదు స్వస్థలమైన బృందావనమునకు నన్ను రప్పించుట నీ సంకల్పమే సుమా! అంటారు. భగవంతుని సంకల్పము, మనము చూచే అదృష్టము లేకపోతే అట్టి పవిత్ర స్థలమును

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

చూడాలను కోరికయున్నను వెళ్ళుట తటస్థపడదు. చూసే అదృష్టము ఉన్నప్పుడు ఏదో ఒక కారణముగా ఎవరో ఒకరి రూపములో మనలను భగవంతుడటకు చేర్చి చూసే భాగ్యమును కలిగించును. ఇట్లే మధురను చూచినపుడు కూడ, ప్రేరేపించి, త్వదీయ దర్శనము నీ బృందావనములో కలిగేటట్లుగా చేసితివి.

"ఎఱుఁగకపోవలేదు, గురులెంతయుఁబల్కిన దివ్యవాక్కు సుం
దరశివమూర్తి నీవయి, సుధారససారముఁద్రావఁజేయుటల్
స్థిరతరబుద్ధిలేదు తవలీలఁగనుంగొని, పిమ్మటన్ హృదం
తరవశివర్తివౌ, నిను, సదావిడనాడను తత్స్వరూపమున్"[1]

నేను ఎఱుగకపోలేదులే! మా గురువులు పల్కిన దివ్యమైన వాక్కు, సుందర శివమూర్తివి నీవే, సుధారస సారమును గ్రోలునట్లుగా చేయుట, నీ లీలను తెలిసికొని నా హృదయాంతరవశవర్తివియైన నిన్ను, నీ స్వరూపమును ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టను. అది మధురాపురాంతర మహాస్థలము అచ్చట భువనమోహనమై చెలువారుచు గోపికాహృదయముఁ జీరగొనుచు వేణుగానమును పలికించితివట. నీ దివ్య సీమను చూచే భాగ్యము కల్గినది. అవి మంచి దినములు. ఓ కృష్ణా! అట్టి దినములు మరల వచ్చునా? అని మనస్సులో ఆలోచనలతో రోజులు, సంవత్సరములు జరిగిపోయినవి. వార్ధక్యము కనబడకుండానే బలము, ధనధాన్యములు నిలిచిపోయి కుటుంబము వృద్ధి చెందగా నీ దర్శనము లభించుట ఎవరికైనా, ఎప్పుడైనా పూర్వజన్మకృత పుణ్యమే.

"విడువంజాలవు జిడ్డుగా నెపుడు, వెన్వెంటన్ మనంబంటుచున్
సడలంజాలవు, కోరికల్, గృహమునన్ సంసార తాపత్రయం
బుడుగన్ బోదు, నిమేషమే బెడదయో, యూపున్ సదాజీవునిన్
విడి, తద్బంధము, స్వస్వరూపమెదొ, తెల్విన్‌గాంచ, యత్నించునే"[2]

నీ లీలలు విచిత్రములు. నీవేమో నా మనస్సులో జిడ్డుగా అంటుకొనిపోయి విడిచి పెట్టనప్పటికి, కోరికలు తప్పవు. భార్యాబిడ్డలను సంసార తాపత్రయములు విడిచి పెట్టుము. నిమిషములో ఏదో కష్టము వస్తే భగవంతుడా! నీవే దిక్కు రక్షించమంటాము. ఈ లౌకికమైన విషయాలను విడిచి పెట్టి, నీవు ఎవరు, నీతో అనుబంధమేమిటి? నీ స్వరూపమేమిటి అని తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నిస్తామా? ప్రయత్నించమని అర్థము. ఇహలోక సుఖములు శాశ్వతమను భ్రమలో పడి కొట్టుకుంటూ ఉంటాము. నీవు జిడ్డుగా మా

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

మనస్సునకంటుకొని ఉన్నప్పటికి కాని నీవు ఈ జీవునిలో అంతర్వర్తివై ఉన్నావు. ఈ జీవాత్మ, పరమాత్మ ఒక్కడే, ఈ పరమాత్మ ఆడించే ఆటే ఇది అను తెలివిని పొందటానికి ప్రయత్నించము గదా! అని అర్థము. ఏదో మహాశక్తి శరీరమును కుదించినయట్లు కర్మలంపటునిగ జేసి ఈడుస్తున్నది. ఆలోచన చేయగా తోచుట లేదు. అయ్యో! నా జన్మ సార్థక్యము గాగల మార్గము ఒకప్పుడైనా కలుగునా? జీవితములో మనస్సునకు సంతృప్తి కలుగునా? తమ గురువుల బోధనలను విని అనేకులు ధన్యులైనారు గదా! భార్యాబిడ్డలను విడిచి పెట్టకుండా, ఎన్నో తీర్థయాత్రలు చేసి, మంచివారితో సంభాషించి, పుణ్యతీర్థముల దర్శించి, సుందరమైన మందిరములను, దేవతామూర్తులను సేవించి భజనలొనర్చి ధన్యులైనవారు పుణ్యాత్ములు ఈ భూమిపై ఎంత మంది కలరు? అని మహానుభావులైనవారందరిని ఆ పవిత్రమైన మధురాస్థలములో తలచుకొనిరి. అక్కడ ఉన్న శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ ఎంత మహిమాన్వితుడో చెప్పి, ఆయన నివసించిన మధుర,

"శ్రీ మధురాపురమ్ము, సురసేవిత రంజిత సర్వదేవతా
ధామము, స్వీయ భక్త జనతాహిత రమ్యతరు ప్రశోభితా
రామము, భూరి సౌఖ్యనికరమ్ము, కరమ్మిల గోప గోపికా
శ్రీ మహిమాన్వితమ్ము, దరిజేరితి, కృష్ణ విభు ప్రదేశమున్."[1]

సురల చేత సేవింపబడిన, సర్వదేవతలకు నిలయమైన, భక్తులచేత, చెట్ల చేత శోభాయమానముగా వెలుగొందెడిది. సౌఖ్యమునకు నిలయము, గోపగోపికా శ్రీ మహిమాన్వితము నైన శ్రీమధురాపురమ్ము దగ్గరకుఁజేరితిని. ఇది కృష్ణుని ప్రదేశము అంటారు. అంతటి పవిత్ర స్థలమట మధుర.

అక్కడ వీరు దర్శించిన శ్రీ కృష్ణుడు శ్రీ శుభమంగళప్రదుడట. అశేషకృపావనుడట. భక్తుల హృదయాలందుడెడివాడట. సకల తీర్థములు ఆయనే. యమునా తటీ పురాధీశుడు. భోగభాగ్యజలధి. మధురాపురవాసుడు, ద్వారకాధీశుడు. రమ్య నీలమణి దీపితుడు. అట్టి కృష్ణుని చూచాను. ధన్యుడను అంటారు. కాళిందీ నది ఆయన దివ్య పాదయుగళిని సేవింపగా, గోపుర ప్రాకారాన్వితమైన దివ్య క్షేత్రములో ఎప్పుడు కల్యాణ పరంపరలుకలుగగా, ఈ భూమిపై ద్వారకాధీశుడైన శ్రీకృష్ణుడు అవతారమెత్తి మధురను సేవింపగా నేను ధన్యుడను అంటారు. ఈ బృందావన పుణ్యధామము ఎటువంటిది అంటే కృష్ణకరాంబుజ వేణుగానమోహవశవర్తులైన వ్రజమహాస్థలి. యమునానదీ తీరములో నుండి దివ్య ధామముగా పావన

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

పుణ్యతీర్థమై భాసిల్లునది. సౌఖ్యనిధానమైనది. అట్టి బృందావనమును చూడగానే మనస్సునకు సంతోషముగానున్నది. ధన్యుడనైనానని భావించారు. వీరు దర్శించిన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ.

"ఘననీలాభ్ర శరీరు, పింఛధరు, శృంగారైక చిన్మూర్తిఁబా
వను, వ్యత్యస్త పదారవిందయుగళున్ బాంకీ బిహారున్ త్రిలో
కన సౌందర్య కళాస్వరూప మురళీగానామృతానంద వ
ర్ధను, బృందావన వాసు, కృష్ణపరమాత్మన్ గంటినే ధన్యుడన్"[1]

నీలమేఘచ్ఛాయలో పింఛము ధరించిన శృంగారైకచిన్మూర్తి పావనుడు. వ్యత్యస్త పదారవిందయుగళుడు. బాంకీ బిహారుడు. త్రిలోకసౌందర్య కళాస్వరూపముచే మురళీగానామృతానందములో నోలలాడించువాడు. బృందావనవాసుడైన శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మను గంటిని. నేను ధన్యుడను అనుచూ, శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మను కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించిరి.

4. శ్రీ రంగనాథ్ జీ: -

ఓ రంగనాయకా! దక్షిణ దేశపు ప్రజకు దర్శనమిచ్చుట కిచ్చటనుంటివి. నీవు భక్త సంరక్షక మూర్తివి. నిన్ను ప్రార్థించిన క్షణమే అక్షయమైన కటాక్ష ధనమిచ్చి ప్రేమతో మోక్షము నొసంగువాడవు. ఉత్తరదేశవాసులందరిని ప్రయోజకులను జేసితివి. నీ స్వరూపము చూడలేరని పరిపూర్ణ కృపావంతులను జేసి, సర్వసంపత్తులు ఇచ్చుటకు వారిచే మందిరములు నిర్మింపఁజేసి ఉన్మత్తులవలె వారి మనములు నీయెడ పొంగిపొర్లునట్లుగా చేసితివి. సాక్షాత్తు శ్రీ రంగమే ఇక్కడికి తరలి వచ్చినట్లున్నది. మహోత్సవములను నిత్యానందులై నీ శుభాకారమును, కరుణావలోకనములను చూచుటకు నీ సన్నిధికి వచ్చిరి. ఓ రంగనాథ ప్రభూ! మమ్ములను ఆదుకోదగును అని శ్రీ రంగనాథ్‌జీ ని ప్రార్థించి అక్కడి సౌధముల నిర్మాణమునకు ఆశ్చర్యచకితులైరి. ఎంతో విశాల భూమిపై అందముగా దివ్యసౌధాంతరములు కట్టబడెను. భక్తులు హాయిగా నీ కృపామృతమును జూఱగొంచు సుఖింతురు. నీ పట్ల భక్తి గలిగి యుండుట పూర్వజన్మ సుకృతము గదా! అంటారు. భగవంతుని పట్ల భక్తి కలిగి ఉండటానికి కూడావారు ఏ జన్మలోనో పుణ్యము చేసికొని ఉండాలి. ఒకరు చెప్పితే అలవడేదికాదు.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

5. నవీనగోకుల్ - కర్నాల్: -

శ్రీ శర్మగారు 20-8-1964 సం॥లో పంజాబ్‌లో నున్న కర్నాల్‌లోని గోకులమును సందర్శించినపుడు ఇట్లు వ్రాసిరి. పంచనదుల ప్రదేశములో కర్నాలు, నవీన గోకులమను పేరుతో శాలలు ఏర్పరచి, అందు గోవులను, విశాలమైన పచ్చిక బీళ్ళను పెంచి పరిశోధన కొరకై పండితులను, పాలకవర్గమును ఏర్పరచిరి. పాలు, వెన్న, పెరుగు మొదలైనవి తయారు చేయుటకు పాలు ఆయుర్దాయమిస్తాయను వాక్యానుసారము, క్షీరములో అమూల్య సూక్ష్మగుణము, ఇంకా ఏయే మహా వస్తువులు శ్రేయోదాయకమైనవి ఉన్నాయో కనుగొనుటకు ఈ సంస్థలో యంత్రసహాయముతో నిత్యము పరిశోధనలు జరుగుచుండెను.

అక్కడ గోవులు శేర్లకొలది పాలను ఇచ్చునట. ప్రతి దినము ఇచ్చు పాలు జీవులకు సారము గల్గి పుష్టిని, తుష్టిని కలుగఁజేయును. సుఖప్రదమగును. ఇది మంచి గోకులము. దీనిని చూచినంతనే ఎవ్వరైనను పవిత్రమైన గోవులకు భక్తితో నమస్కరింపక మానరు.

"పాడిపంటలకిమ్ము పావనపురమ్ము
శ్రీనివాసమ్ము బుధజనసేవితమ్ము
అమల గోక్షీర పరిశోధనాలయమ్ము
ధరణి కర్నాలు నవ్య బృందావనమ్ము"[1]

పాడిపంటలకు నెలవైన పావనపురము. బుధజనులచేత సేవింపబడునది. స్వచ్ఛమైన గోక్షీర పరిశోధనాలయము. భూమిపై కర్నాలు నవ్యబృందావనమట. కర్నాలులోని గోకులము శ్రీ శర్మగారికి యదార్థమైన బృందావనమును తలపింపఁజేసినది.

6. కురుక్షేత్రమ్: -

శ్రీ శర్మగారు 21-8-1964 శుక్రవారము నాడు కురుక్షేత్రమునకు వెళ్ళినపుడు ఈ విధముగా వ్రాసిరి.

"కౌరవ పాండవుల్ గురులు, కాంచనరత్నకిరీటి శౌరియున్
దీరిచినట్టి మందిరము, నిర్మలపూర్ణ జలాశయమ్ము, శృం
గారముఁజిల్కు మేటి తురగమ్ములు, దివ్యరథమ్ముఁబార్థుడున్
సారథియైన కృష్ణుని పసందగు, మందిరమున్ గనందగున్"[2]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

కురుక్షేత్రములో కౌరవపాండవులు, గురువులు, అర్జునునితో తీర్చిదిద్దిన మందిరము, జలాశయము, శృంగారముఁజిల్కు మేలైన గుట్టములు, దివ్యమైన రథము, పార్థుడు, సారథియైన కృష్ణుని పసందగు మందిరము ఇక్కడ చూడదగును. ఇక్కడే ధర్మక్షేత్రమైన ఈ కురుక్షేత్రములో శ్రీకృష్ణుడు కృపాపాత్రుడై పార్థునికి గీతోపదేశమ్మును చేసెను. దీనికి అర్జునుడే తగిన వాడని తలంచి చేసెను. ఇక్కడే క్షాత్ర తేజము నశించెను. శత్రువర్గము భయాందోళనలతో గురువులను, బంధువులను, చూచుచు నిలబడెను. ఇక్కడనే అసంఖ్యాకమైన భారతవీరులు బలియైరి. వారి రక్తము ఏఱులై ప్రవహించెను. భారతదేశ చరిత్రలో ప్రసిద్ధమై పవిత్రమైన స్థానము సంపాదించి, కీర్తివంతమైన పుణ్యస్థలమై విలసిల్లినది. ఢిల్లీ నగరమును సందర్శిస్తూ,

సీ॥ "ఇచ్చోటనే కదోయీ! చిందులాడెఁబూ
ర్ణ కళల, మొగలు సామ్రాజ్యలక్ష్మి
... ...
... ...
... ...
కరము లక్ష్మీ సరస్వతీ పురసతీమ
తల్లి, ఢిల్లీపురము, రాజధాని పురము"[1]

అంటూ ఒక పెద్ద సీసమాలికను వ్రాసిరి. ఢిల్లీలో గల ద్వారసీమను శిల్పకళానిలయమును, స్థూపచయమును, రాజమందిరపు కోటను, దేవతామందిరములను, జుమ్మామసీదు, ఎఱ్రకోట, గాంధీసమాధి, నెహ్రూ సమాధి, ఇంద్రప్రస్థపురము ఇవన్నీ సందర్శించి నిజముగా లక్ష్మీకృపాభాసితమైన భూతల స్వర్గసీమ అని వర్ణించిరి. అంతే గాక అక్కడి సౌధములను, శాస్త్రపరిశోధనాలయమును, యంత్రాలయములు, వైద్యాలయములు, స్వేచ్ఛా విహార విశ్రాంత స్థలములు, భాండాగారములు, రక్షకభటచయము, న్యాయ సభాంతరములు, విమానమును చూచి హాయినొందని జీవియెందైన గలడా? ఇక్కడ ఢిల్లీ పట్టణమ్ము స్వర్గతుల్యాము. అని వర్ణించిరి.

విమానములు ఆకాశములో సంచరించు విధము నీ విధముగా కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించిరి.

సీ॥ "గ్రద్దలపోల్కి, యాకాశమార్గమ్మునఁ
బ్రాకెడి రెక్కల పక్కియనఁగ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

మేఘమాలలదూరి, మింట'బూరల' మ్రోతఁ

దఱలెడి, శబ్దయంత్రంబనంగఁ

వలయవలయమ్ములఁబల్లటీల్ ప్రాకుచు

నిట్టె, దుముకు, పాలపిట్టయనఁగ

మినుకు, మినుకుమంచు, మింతమబ్బుల దిబ్బ

గ్రక్కున జారెడి రిక్కయనఁగ

జనవశీకృత చపలమోహినియనంగ

బాల బాలికా తర్జనీ పటమనంగ

వీకనభ అజరాజు స్వేచ్ఛా పతాకమనఁగ

మాటికిన్ దోచు ఢిల్లీ విమాన చయము॥"[1]

సీ॥ "ఒక పరి నీదెస, నొక పరినాదెసఁ

దెఱలు, విద్యుత్ప్రభాదీపమనఁగఁ

ఒక పరి క్రిందికి, నొక పరి పైకి, దూ

సుక దాటిపోవు పిచ్చుకయనంగఁ

మాటికి మబ్బుల చాటున దాటుచు

దూటువెల్ల ముసుంగు దొంగయనంగఁ

అంతులేనట్టి, మహాకాశ వారాశి

చప్పున దాటించు తెప్పయనఁగఁ

గరుడ గంధర్వ కిన్నెర నరకోటి వా

హ్యాళి యొనర్చు వాహనమనంగ

వాయుమండలిఁజను, గాలి పటమనంగఁ

ప్రకృతి కాంతా శిరోజ పుష్పంబనంగఁ

వాయువున్ జిల్చు నభరాజు బాణమనఁగ

కానబడు మధ్య మధ్య విమానచయము॥"[2]

విమానము ఆకాశములో తిరుగుతున్నప్పుడు గ్రద్దలవలె ఆకాశమార్గములో ప్రాకుచున్న రెక్కలు గల పక్షియా అనునట్లున్నదిట. మేఘముల పంక్తులలో దూరి, ఆకాశమార్గములో బూరల మ్రోత లాగా వెలువడెడి శబ్ద యంత్రమా అనునట్లున్నదిట. వలయాకారముగా పల్లటీలు గొట్టుచు, ప్రాకుచూ,

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

దుముకుతున్నట్లుగా ఉన్నప్పుడు పాలపిట్ట యా అనునట్లున్నదిట. మినుకు మినుకు మనుచు మబ్బులచాటు నుండి ఒక్కసారిగా జారిన నక్షత్రమా అనునట్లున్నదిట. జనుల చేత ఆకర్షింపబడిన చపలచిత్తురాలైన మోహినీ అనునట్లుగా బాలబాలికలు ఎగురవేయు గాలిపటమా అనునట్లుగా ఢిల్లీలో విమానముల సముదాయము మాటిమాటికి కనబడుచున్నాయి అని వర్ణించిరి. వీరి పరిశీలనా పటిమ మెచ్చుకో దగినది. నిజముగా విమానము చూడని వ్యక్తికి - అవి ఆకాశమార్గములో సంచరించుట చూడనివారికి కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించగల - చూపగల నైపుణ్యము వీరికి గలదు. వీరి కవితా శిల్ప నైపుణ్యము మనోహరము. విమానము భూమి మీద నుండి పైకి లేచునపుడు గ్రద్దలవలె పెద్దదిగా, రెక్కలు కలిగి ఉండటము ఆకాశమార్గములో వెడుతున్నప్పుడు రెక్కలు గల పక్షియా అన్నట్లుగా అనిపించటము సహజము. ఈ విమానమే మేఘముల సమూహములోనికి దూతినపుడు ఆ శబ్దము 'బూరల' మ్రోతలుగా ఉన్నదట. మామూలుగా తిరుగుచున్నప్పుడు వచ్చే ధ్వని, మేఘములు అడ్డు వచ్చినపుడు వచ్చే ధ్వనికి తేడా గలదు. ఆ మేఘములు అడ్డువచ్చినపుడు అది బూరల ధ్వనిగా నున్నదట. అప్పుడు ఆ విమానము ఒక శబ్దమును చేయు యంత్రమనుట సహజముగా నున్నది. ఈ విమానము ఆకాశమార్గములో ఇంకా కొంచెం పైకి లేవటము కొంచెము క్రిందకి రావటము పల్లెటీలు కొట్టుచున్నట్లున్నదిట. అప్పుడు పాలపిట్టగా భ్రమించడం సహజము. ఇంకా కొంచెము పైకి వెళ్ళినపుడు ఆకాశమార్గములో మినుకు మినుకుమను నక్షత్రములాగా కనిపించడము సహజమే. దూరము ఎక్కువైన కొలది విమానము చిన్నదిగానే కనబడును. ఈ విమానము మ్రోత వినబడగానే పెద్దవాళ్ళేమిటి, చిన్నవాళ్ళేమిటి వయస్సుతో నిమిత్తము లేకుండా అందరు వీధిలోనికి వచ్చి చూచుదురు. కాబట్టి జనులందరి చేత ఆకర్షింపబడే మోహిని అనుటలో సహజత్వము కనబడుచున్నది. బాలబాలికలు ఎగురవేసే గాలిపటము - ఆకాశరాజు స్వేచ్ఛగా విహరిస్తున్న పతాకము అని ఊహించుటలో తప్పులేదు. దీని వలన వీరి నిశిత పరిశీలనా శక్తి మనము గ్రహించగలము.

అంతేగాదు ఒకసారి ఈ దిక్కున, ఇంకొకసారి ఇంకొక దిక్కున కనబడు విద్యుత్ప్రభా దీపమా అనునట్లుగా, ఒకసారి క్రిందకి, ఒకసారి పైకి దూసుకుంటూ దాటిపోవుట పిచ్చుక అనునట్లుగా, మాటిమాటికి మబ్బుల చాటుకు వెళ్ళిపోవుట ముసుగుదొంగ అనునట్లుగా, అంతులేని గొప్ప ఆకాశమనెడి సముద్రమును దాటించుటకు వేసిన తెప్ప అనునట్లుగా, గరుడులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నరులు కలిసి వాహ్యాళి తిరిగెడి వాహనమా అనునట్లుగా, ఆకాశములో విహరించు గాలిపటమనునట్లుగా, ప్రకృతి అనెడి కాంత శిరస్సునందు ధరించిన పుష్పమనునట్లుగా, ఆకాశమార్గములో గాలిని చీల్చుకొని పోయే ఆకాశరాజు

బాణమనునట్లుగా, విమాన సమూహము మధ్యమధ్యలో కనబడుచున్నవి అని వర్ణించిరి. ఢిల్లీ నగరములో విమానములు సంచరించు తీరును మనోహరముగా వర్ణించిరి.

అది యమునానదీ తీరము. విభుడైన షాజహాను రాజధానిగా గ్రహించి సమస్త కళలకు నిలయమగునట్లుగా, జనులు సకలభోగములు పొందునట్లుగా, సంపదలతో వెలయునట్లుగా చేసెను. అప్పటి నుండి పాదుషాలకు గౌరవనీయమైనది. కాలవశముగా భరత ఖండములో ద్వేషము చెలరేగెను. పరస్పరము ఐకమత్యము లేక పోవుటలో కుంఫిణీ జనులు కాలుమోపిరి. బానిస జాతిగా బ్రతుకు వారలను మేల్కొలుపగా పెద్దలు నడుములు బిగించి, తమ దేశమునందభిమానము పూని, జాతిని సంఘటితము చేయాలనే ప్రయత్నములో కాంగ్రెస్ సంస్థను స్థాపించి ప్రాణము ధనము అనుమాట దలంపక త్యాగమూర్తులైరి. ప్రాణములొడ్డియైనను స్వరాజ్యమును సంపాదించాలి అను ప్రయత్నములు సఫలమయ్యెను. పరపీడన తొలగిపోయెను. స్వేచ్ఛలభించి నిత్య కల్యాణము పచ్చతోరణముగా సుఖించు దినములు సంభవించెను.

గీ॥ "భరత జాతీయ స్వప్రభాభాసమాన
మౌ పతాకవెలింగె, ఢిల్లీపురాన
ఖండ ఖండాంతర ఖ్యాతిగాంచి మఱల
రాజధానిపురమ్మయె, ప్రజసుఖింప
శ్రీ పరాక్రమ పురము, ఢిల్లీపురమ్ము"[1]

అని ఢిల్లీ మహానగర వైభవమును వర్ణించిరి.

7. లక్ష్మణపురం (లక్నో): -

శ్రీ శర్మగారు 14-9-1964 సంవత్సరములో లక్నో సందర్శించినపుడు

చ॥ "ప్రవిమల గోమతీనది విరాజితధామము, ఉత్తరప్రదే
శవినుత రాజధాని, సువిశాలపథస్థలి సొరుగేరు ర
మ్యవనముల్ వియత్తలమునంటు పురాతన సౌధ పంక్తి, తీ
ర్చి వెలయు దివ్య లక్ష్మణ పురిన్ గనుగొంటి, కళానిధానమున్"[2]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

గోమతీ నదీతీరములో విరాజిల్లునది, ఉత్తరప్రదేశ్ రాజధాని, విశాల మార్గములతో రమ్యభవనములతో, ఆకాశమునంటు సౌధ పంక్తితో వెలయు లక్ష్మణ పురిని కనుగొంటిని. అని పలికి ఆ లక్నో అనగా లక్ష్మణపురము ఎట్లా ఉంటుందో ఈ విధముగా పేర్కొనిరి.

సీ॥ **"భోగలాలసులగు మొగలాయి వినుత సా**
మ్రాజ్యధినేతల మందిరమ్ము
తన్మందిరోపరిస్థలము డుల్చినయట్లు
కనెడుగోళాకారమునను లోనఁ
ఇటుకగట్టినదయ్యు, నెటునిల్చెనో శిరో
భాగమ్ము, కుడ్యస్థంభాలపైన
ఐమూలగా సూటిగా మూలమూలల
సందుగొందులపైకి క్రిందసాగుఁ
పథమెఱుంగక, తికమకపడుట సహజ
మెంతవారలు, దర్శకుడింత లేక
శ్రమయనక, జనకక్ష్యాంతరములు గడచి
చూపరులు గాంత్రునిండ, లక్నోపురమ్ము"[1]

భోగలాలసులైన మొగలాయి సామ్రాజ్యాధినేతల మందిరము ఆ మందిర మధ్యభాగంలో డుల్చినట్లుగా కనబడు గోళాకారము ఇటుకతో కట్టినదైనను ప్రభావము స్తంభాలపైన, గోడలమీద ఎట్లు నిల్చెనో కదా! మూలమూలల సందుగొందుల పైకి క్రిందికి సాగు మార్గము తెలియక తికమక పడుట సహజము. దర్శకుడులేక, శ్రమ అనుకోక, వచ్చు జనము లక్నో పురమును గాంచుదురు. అని వర్ణించిరి. మిక్కిలి ఎత్తు గలిగి, ఒకటే కట్టడము చాలా పొడవు కలిగి వెడల్పు కలిగి, వింతైన కట్టడము కనువిందు చేయును. పరిశీలించి చూస్తే మనస్సు ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయినది. ప్రశాంతమును కలిగించినది. ఈ ప్రపంచములో ఇంతటి జ్ఞానమందిరమును ఈ రోజుకి చూడలేదు. ఈ లక్ష్మణ పురములో నేడు వెలసిన క్రొత్త మందిరములను లెక్కపెట్టవచ్చును. మొగలాయి సంస్కృతీ మిళితమైన రమ్యభవనములు శిథిలమైనవి కనబడుచున్నవి గావున ఇది పురాతన పట్టణమని గుర్తించవచ్చును. వాళ్ళ సౌకర్యములు ఎప్పటికప్పుడు అవసరాలకి తగ్గట్టుగా సృష్టిచేసికొనుచు, ప్రత్యేకముగా ఈ రైల్వేశాఖవారు రైళ్ళలను రాత్రింబవళ్ళు నడుపుచున్నారు.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

నిత్యము ఈ సరయు తటిని వెల్గు ఈ అయోధ్యానగరములో ప్రతి గృహము రాముని మందిరమే. మనస్సునకానందము కలుగునట్లుగా భక్తులు శ్రీ సీతారాముల ఘనమౌ, పవిత్రమైన చరిత్రను గానము సేయుట వినబడును. రాముని లీలలు, ఆయన పరాక్రమము, అనుజుడు లక్ష్మణస్వామి, మునీంద్రులు, మిథిల, శంకరుల ధనుస్సు, జానకీరాముల పెండ్లి, పరశురాముని సమాగమము, శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము మొదలైన శ్రీరాముని రమ్యమైన చరిత్రను సంస్మరింపదగును. నిత్యము శ్రమపడుదురు. ఆక్రమించుదురు. నిత్యము జీవాళికి బాధలేదో అదే అయోధ్యా నామ శబ్దార్థము. శత్రువులు సరిహద్దు దాటి రాజాలరో అది పూజింపదగినది. దర్శింపదగినది. ఈ విధముగా అయోధ్యా పట్టణముండెను. అని వర్ణించిరి.

రామ రాజ్యములో ఈతిబాధలు లేవని కదా! అట్లే ఈ అయోధ్యానగరములో కూడ న్యాయమార్గము, ధర్మపథములో సంచరించేవారే కలరని చెప్పుచున్నారు. కష్టపడి కొందరు ఆక్రమింతురు. ప్రజలకి ఎటువంటి కష్టాలు లేవని, శత్రువులు సరిహద్దులు దాటి అయోధ్యానగరములో ప్రవేశించరని చెప్పుచున్నారు. మరల రామరాజ్యం ఎట్లా ఉండేదో చూడాలంటే ఈ అయోధ్యానగరమును దర్శించాలి. ఇది పూజనీయమైనది.

8. వారణాసి: -

శ్రీ శర్మగారు 12-6-1952 సంవత్సరములో కాశీ విశ్వేశ్వరుని దర్శించినపుడు ఆ క్షేత్రములోని శివుని గొప్పదనము నీ విధముగా చెప్పిరి.

> **“శ్రమగానెంచక, వీధి వీధి, జటి వేషంబూని, యెవ్వండొ, ని**
> **త్యము(గాశీపురి దిర్గు, మౌనిజనచింత్యంబౌ పరబ్రహ్మ రూ**
> **పము, కర్ణేంద్రియమంటి, జుఱ్ఱుకొని, ద్రావంగల్గు, శ్రీరామనా**
> **మము, ప్రాణమ్ములు, బొంది వీడుతరి(బ్రేమన్ జీవికిన్ గర్ణమూ**
> **లమునన్, దానుపదేశమిచ్చునట, యాలస్యమ్ము లేకుండగన్”[1]**

కాశీలో ఎవరో జడల ధరించి శ్రమ అనుకోకుండా వీధి వీధి తిరుగునట. ముని జనులచేత ఎల్లప్పుడు ఆరాధింపబడు పరబ్రహ్మరూపమును కర్ణేంద్రియములనంటుకొనునట్లుగా జుఱ్ఱుకొని త్రాగునట. జీవి ప్రాణములు విడుచు సమయములో శ్రీరామనామము చెవిలో ఆలస్యము చేయకుండా ఉపదేశము చేయునట. కాశీ ముక్తినిధానంబట. వరయోగి ధ్యేయ కైలాసమట. ఆ కాశీ మహా గ్రామము పాప విధ్వంసనియైన

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

గంగాభవానీ సమర్చితమైనది. దివ్యదేవతా భవనములతో విరాజితమైనది వారణాశి, సిద్ధపురుషులచేత నిర్మింపబడిన దివ్య ఘట్టములతో, తీర్థములతో విరాజిల్లునది. వారణాశి సకల శాస్త్ర పురాణములు, సంహితాలు, వేదవిద్వద్గణములచేత అలంకరింపబడినది. వారణాశి అన్నపూర్ణా, కాశీ విశాలాక్షి మొదలైన దేవతలతో కూడి పరమ శివునితో ప్రకాశిస్తున్న కాశీ పుణ్యరాశి.

కాశీలో గల మిగతా దేవతామూర్తులను ఈ విధముగా వర్ణించిరి.

సీ॥ "కామితప్రదుఁడు, విఘ్నహరుండు శ్రీ ఢుంఠి
గణపతి ద్వారమ్ము కడవెలుంగ
లలిత స్వరూపిణి లక్ష్మీకటాక్ష వీ
క్షిత విశాలాక్షి, సంసేవసేయ
ఆనందదాయిని, అన్నపూర్ణ భవాని
ప్రచలిత కాలభైరవుడు నిత్యము, క్షేత్ర
పాలకుఁడయి నిల్వబల్మికల్మి
సిద్ధ దేవమునీంద్ర సంసేవితుండు
భస్మరుద్రాక్షమాలికా భాసితుండు
శాశ్వతైశ్వర్యదాయి, విశ్వేశ్వరుండు
దేవతా సార్వభౌముడుద్దీపితుండు
ప్రభ వెలుగుచుండు కాశి, శ్రీ వారణాశి"[1]

వారణాశిలో కామితప్రదుడు విఘ్నహరుడైన శ్రీ ఢుంఠి గణపతి ద్వారము దగ్గర వెలుగుచుండును. లలిత స్వరూపిణి, లక్ష్మీ కటాక్ష వీక్షిత విశాలాక్షి సేవచేయుచుండగా, ఆనందదాయిని అన్నపూర్ణా భవాని సురుచిరమైన భిక్షనిడగా కాల భైరవుడు నిత్యము క్షేత్రపాలకుడై నిల్వగా సిద్ధులచేత, దేవతలచేత మునీంద్రుల చేత సేవింపబడు భస్మరుద్రాక్షమాలికలచే ప్రకాశించువాడు, శాశ్వతైశ్వర్యదాయి, విశ్వేశ్వరుడు దేవతాసార్వభౌముడై వెలుగుచుండును. మానవుడు తన పూర్వార్జిత పుణ్య లేశమున ఈ క్షేత్రమును దర్శించి నంతనే సంతోషము పొందును. ఈ భూమిపై కాశీ కాశీ కాశీ అని భక్తితో స్మరించినంత మాత్రముననే వారికి ముక్తి లభించును. అని కాశీ పట్టణము ఆ క్షేత్రము యొక్క విశిష్టతను చాటి చెప్పిరి.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

9. గయ: -

దీ. 18-9-1964 సం॥లో శుక్రవారము నాడు గయకి వెళ్ళినపుడు ఈ విధముగా వ్రాసిరి.

మా మచిలీపట్టణములోని జనులకు చేమ,జామ అంటే బహు ఇష్టము. వాటి రుచి యందభిమానము. నేను వీటిని ఇకనుండి తినను అని నియమముగొంటిని. వీనిపై ప్రేమను విడిచి పెట్టలేనివాడు అవివేకి బంధముక్తుడై తరించునా? నేను ఈ కాశీ గయా క్షేత్రములు దర్శించుటకు వచ్చితిని. మా పాపములు విధ్వంసముచెందెను. జీవుని కోరికలనెడి మాయామోహ ఝంఝూనిలము ఊపివేయును. శ్రేయోమార్గమునకు సంబంధించిన ప్రయత్నములు దోచునట్లు చేయదు. స్వస్వరూపమేదో బుద్ధిలో తోచజాలదు. విద్యాపూర్ణుడు కూడ రాగమును ద్వేషమును వీడజాలడుగదయ్యా! వాసనాదళిత మాయామోహపున్ వాయువులు జీవుని చుట్టివేయును. ఆగజాలవు. హృదయములో వీటినుండి తెప్పరిల్ల ప్రయత్నించినను సాగవు. ఎప్పుడూ రాగద్వేషములను త్యజించాలి. అట్లా చేయకపోయినచో మనశ్శాంతి కలుగదు.

"అరిషడ్వర్గమునున్ దృజింపఁగల, దార్ఢ్యంబున్ గనన్‌జాలకే
నిరతమ్మున్ భుజియించువానినొకటేనిన్ ద్యాగమున్ సేయగా
దొరకొన్నన్, దరియించునందురు మహాత్ముల్ నిర్ణయింపంగబోల్
పరిపాటైనదియంత నొక్కటిఁదృజింపన్ బండ్లనున్ గూరలన్"[1]

గయలో పండ్లను కూరలను ఎందుకు విడిచిపెట్టెదరో చెప్పుచున్నారు. అరిషడ్వర్గములైన కామ, క్రోధ, లోభ మోహ మద మాత్సర్యములను ఆరింటిని విడిచిపేట్టే దార్ఢ్యము సంపాదించవలెనంటే నిత్యము మనము తినే ఒకదానినైనా త్యాగము చేస్తే తరియించుదమని మహాత్ములైనవారు ఇట్లా నిర్ణయించిరి. అట్లా ఒక పండు, ఒక కాయ గూడ వదిలి పెట్టడము పరిపాటైనది. అని చెప్పిరి. మనకు బాగా ఇష్టమైన ఒక పండు, ఒక కాయగూర కనీసము మనము గయలో వదిలి దానిమీద ప్రీతిని విడిచి పెట్టగలిగినపుడు కొంచెము కొంచెము రాగద్వేషములను కూడ మనము విడిచిపెట్టడానికి ప్రయత్నించవచ్చును. అది కష్టముకాదు అని అర్థము. గయ, కారుణ్యామృతపూర్ణరూప పితృలోకమట. అట్టి గయలో ఫల్గునీతీరములో విష్ణుపాదమున భక్తితో శ్రద్ధగా వటవృక్షమూలములో శ్రాద్ధము పెట్టినచో పితృదేవతలకు దివ్యపదమ్ము చేకూఱును. తమ పితరులు గోత్రాళి దీవించుదురు. అని వ్రాసిరి. అందువలననే గయ వెళ్ళిన ప్రతివాళ్ళు గయా శ్రాద్ధం అని పిండప్రదానం చేసి వస్తారు. అట్లా చేయడం వలన పితృదేవతలు తృప్తి చెందుతారని మన విశ్వాసము.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

10. శ్రీ భువనేశ్వరీ - పూరీ - జగన్నాథయాత్ర: -

శ్రీ గురుజాడ రాఘవ శర్మగారు ది 17-5-1962 వ సంవత్సరములో పూరీ జగన్నాథ యాత్రా సందర్భములో

"భానుఁడెదురేగి, యొసగె, సుస్వాగతమ్ము
బ్రహ్మపురమునుఁగదలి పోవంగ, భూరి
పర్వతమ్ములు పర్వెత్తి, ప్రక్క కొదుగ
మేటి వృక్షమ్ములెన్నియో, బాట, వంగి
నిలచి సేవింప, జనపదమ్ములు, చరాల్న
త్రోవఁజేయంగ, రివ్వునఁదూలి వాయు
దేవుఁడున్ వెన్క హాయినే తేరఁజేసి
నారమానందముగ, జగన్నాథ యాత్ర
పర్వతశ్రేణి నేత్ర పర్వం బొసంగఁ
జల్లనౌ పచ్చనౌ తరుచ్ఛాయ లందు
మించి మెయి మరపించు సమీరధీర
శీతలతరంగ డోలికా తీత సేవ
లందసాగెను, హాయి ప్రయాణమెల్ల"[1]

అని వర్ణించిరి. సూర్యుడు ఎదురువచ్చి స్వాగతము చెప్పెనట. వృక్షము లన్నియు బాటలకిరుప్రక్కల నిలచి సేవిస్తున్నాయట. జనపదములు త్రోవ చేస్తున్నాయట. వాయుదేవుడు వెనుక హాయిగా రాగా ఆనందముగా నున్నది జగన్నాథ యాత్ర. పర్వతశ్రేణి నేత్ర పర్వముగానున్నదట. చల్లని పచ్చనైన చెట్ల నీడలు, అంతకుమించి మైమరపించు చల్లని వాయు తరంగములు ఉయ్యాలలూగుతున్నట్లుగా ప్రయాణమెల్ల హాయిగా నున్నదట. వీరి ప్రకృతి పరిశీలన అత్యంత రమణీయముగానున్నది. గాలి వీచినపుడు చెట్లు వంగుట సహజము. అది వీరు తనని సేవిస్తున్నట్లుగా భావించిరి. తూర్పుదిక్కుగా ప్రయాణమై వెళు ్ళనపుడు సూర్యుడు ఎదురుబడుట సహజము. దానిని తనకి స్వాగతము చెప్పున్నట్లుగా భావించిరి. పర్వతపంక్తులు వరుసగా అందముగా ఉండి, పచ్చని, చల్లనైన చెట్ల నీడల మధ్యలో నుండి ప్రయాణము చేయుచు వెళ్ళునపుడు చల్లనైన గాలి వీచుచున్నప్పుడు బాగున్నదని అనిపించడం సహజము. అది

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

ఉయ్యాలలూగుతున్నట్లుగా అనుభూతిని పొందిరి. ఒకసారి క్రిందకి దిగుచు, ఒకసారి పైకి వెళ్ళుచు, చకచకా వాగులను, నదులను, జంతువులను, పక్షులను, అడవిలో దాటుచు, వాహనములు, జనసమూహమును చూచుచూ దాటుకొనుచు ఎన్నో పల్లెలు పట్టణములు ఎదురై ఏవో ప్రసంగింపబోగా పేర్లు చూసీ చూడకుండా, తలలు త్రిప్పి గమ్యస్థలము చేరుటకు ఆకాశములో ప్రయాణించు విమానము వలె మా వాహనము ఆనందముతో పరుగులు బెట్టెను. అని తాము పూరీ జగన్నాథము ఎట్లు చేరిరో వర్ణించిరి. ఆ జగన్నాథుని

"శ్రీ నీలాచలవాస, మౌని జనహృన్నీరేజ పద్మాసనా
శ్రీ నిర్హేతుక జాయమాన కరుణా సింధూ! సుహృల్లోక బం
ధూ! నిత్యాభయ వైభవాన్విత కరస్తున్, శ్రీ ప్రశస్తున్, నినున్
ధ్యానింతున్ దరియింప జన్మము, జగన్నాథ ప్రభూ! మద్విభూ!"[1]

అని ధ్యానించి, భగవంతుని సంకల్పమేమిటో ఎవరు తెలిసికొనలేరట. నీ సౌందర్య విలాసభాసురమైన దేవాలయమును, గోపుర ప్రాకారములను సేవించుటకు వచ్చితిని గదా! అని నిన్ను చూచుటతో నా జన్మ సార్థకమైనది అని భావించిరి. అంతేగాక యోగీంద్రులకు కూడ ఆయన దివ్యమైన శుభప్రదమైన దర్శనము లభింపదట. అట్టితనకి కల్గినది కావున జన్మసార్థకమైనటుల భావించిరి. నీవు వాత్సల్యస్వరూపుడవు. ఎంతని కీర్తింతును, నీ భక్తుల చేత పూజలందుకొనుచు పూరీనగరీ జనాశ్రితుడవైన ఓ జగన్నాథా! మత్ప్రభూ!

"సాక్షివి, కర్మసాక్షివి, ప్రసన్న కృపామృత దివ్యవీక్షణా
లక్షిత లక్షణుండవు, విలాస సమేత మనోజ్ఞ మన్మనః
సాక్షివి యేలుకొందు మనసా నెరనమ్మిన వారి భక్తసం
రక్షక! 'గోపగోగణ విరాజిత'! గోకులబాల! కృష్ణయా!"[2]

సాక్షివి, నేను చేయు కర్మలకు సాక్షివి. ప్రసన్నమైన దయామృతమనెడి దివ్య వీక్షణములచేత విలాసముగా మనోజ్ఞమైన నా మనస్సునకు సాక్షివి. నిన్ను నమ్మిన భక్తులను సంరక్షించువాడవు. గోపకుల గోగణముచేత ప్రకాశించు గోకుల బాలుడవైన ఓ కృష్ణయా! అంటారు. శ్రీ శర్మగారు తన మనస్సాక్షియైనవాడు, తనను రక్షించువాడు, ఆ కృష్ణ పరమాత్మయనే నమ్మిరి. పూరీలో జగన్నాథునిలో కూడ తన ఇష్టదైవమునే చూడగల్గిరి. విష్ణువు వేరు కృష్ణుడు వేరు శివుడు వేరు కాదు. అన్ని రూపములలో ఉన్న ఆ పరమాత్మ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

ఒక్కడే అని తెలిసినవారు. తరువాత పద్యములో శ్రీ భువనేశ్వరీ పురమను పీఠము మీద విరాజమానమైన ఓ లింగ రాజ! నీవు భువనైక మోహనుడవు. దయామయుడవు. దివ్య పవిత్ర లింగ రూపములో వెలుగొందువాడవని ఈ సంసార సముద్రమును దాటింపజేయుమని వేడుటకు నీదరిఁజేరితిమి. సత్కృపాదృష్టితో ఏలుము. విభవాంఛిత మన్మనః ప్రభూ! అంటారు. వీరి మనస్సులో నుండేవాడుట. పూర్వజన్మపుణ్యవశమున నిన్ను దర్శించుటకు వచ్చితిమి అని అంటారు.

11. శ్రీ తిరుమల శ్రీ శ్రీనివాస సన్నిధి: -

శ్రీ శర్మగారు 14-12-1963 సం॥లో తిరుమలలో వేంచేసియున్న శ్రీనివాసుని సన్నిధికేగినపుడు

> **"శ్రీపతి! శ్రీనివాస! బహుచిత్రము, నీ కృపలోఁదలంపఁగా**
> **మాపులు రేపు సంసరణ మార్గము నంబడి కొట్టుకొంచు, సం**
> **తాపము నొందు, మాదృశుల, తావకపాద సరోజయుగ్మమున్**
> **జూపఁగఁబిల్చితే! నిను, గనుంగొన భాగ్యము, వేంకటేశ్వరా!"[1]**

అంటారు. నీ దయను తలచుకోగా చాలా చిత్రముగా ఉంటుంది. రేపు మాపు అని సంసార సముద్రములో బడి కొట్టుకొనుచున్న మా వంటి వారికి మీ పాదపద్మములను చూపించుటకు పిలిచావా! నిన్ను చూసే భాగ్యము కలిగినది కదా అని తమ సంతోషమును వ్యక్తము చేస్తారు. పుత్రులు, భార్యా, మిత్రులు వీరి పోషణ సందడిలో మునిగిపోయి తాపత్రయము నొందు జీవులకు ఈ బంధములను సడలించి నీ కృపాపాత్రులగునట్లు చేయుట పూర్వజన్మ పున్నెముగా తలచి నిన్ను భక్త వరదుడవని స్తోత్రము సేయుదును.

> **"పుట్టిన దానికిన్ ఫలమపూర్వముగాఁగనుపట్టులచ్చికిన్**
> **పట్టగు నీ నివాసము కృపా పరిపూర్ణ! కనంగ బూర్వమం**
> **దెట్టిడు పుణ్యమొక్కొ! లభియించెను నేటికి, నీవు నన్ను రా**
> **బట్టుటె గొప్ప, నీ పదముఁబట్టుట లేమన, వేంకటేశ్వరా!"[2]**

పుట్టిన దాని కంటే ఫలము అపూర్వముగా కనుపట్టుచున్నది. లక్ష్మీదేవికి నివాసమైన నీ పాదములు పట్టుటలేమనను? నీవు నన్ను ఇక్కడికి రప్పించడమే గొప్ప. పూర్వజన్మలో ఏమి పుణ్యము చేశానో గదా! తీరిక లేకుండానిత్యము పదిసార్లు తిరుగుతూ, మారుమూల సంసారములో మునిగియుండి, కొంచెము

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

కూడా శాంతి ఏమిటో ఎఱుగని నన్ను నీ దగ్గరి బిల్చుట ఏమి? నీ లీలలు బహు చిత్రము. ప్రేరేపించి నన్ను పిలిపించితివి గదా! నీ పదములు పట్టుకొనుటను ఏమనను? అంటారు. శ్రీ శర్మగారు తిరుమలకు వెళ్ళాలని ప్రయత్నము చేసి వెళ్ళలేదు. భగవంతుడి దయ వలన వారు చేసిన పూర్వజన్మ పుణ్య ఫలితము వలన శ్రీనివాసుని సన్నిధికి వెళ్ళుట తటస్థించినదని భావించిరి. భగవంతుడు తన భక్తుడిని చూడనెంచి అక్కడకు రప్పించెనట. అంతేగాదు నీ పదములు పట్టుకొనుటను ఏమనను అంటారు. అనగా వీరికి ఆ శ్రీనివాసుడు ప్రత్యక్షమైనాడు. తరువాత పద్యములో

> **"అనుపమ దివ్య మంగళమునై చెలువారెడు, నీ స్వరూపమున్**
> **గనుఁగొను భాగ్యమబ్బెఁజిరకాల తపఃఫలమెంతయేని, కూ**
> **ర్చునుగద, యిట్టి పుణ్యముల జాడ్కిగనుంగవభాగ్యమెల్ల, లోఁ**
> **దనియని నీదు రమ్యజనతాహితరూపము, వేంకటేశ్వరా!"[1]**

అని అనుట వలన మనకు తెలియుచున్నది. నీ దివ్యమైన మంగళ స్వరూపమును చూసే భాగ్యము కలిగినది. అని అంటారు. అది లోపల దృష్టి చెందని నీ రమ్య జనతాహిత రూపము అంటారు. నీ దివ్య మంగళ విగ్రహమును చూస్తే ఎంతసేపు చూసినా ఇంకా చూడాలనే అనిపిస్తుంది. చూశాము చాలు అని తృప్తి కలుగదు. ఆపదలో మొక్కువారి మొఱలన్నియు గ్రహించి వారిని అనుగ్రహించి సంతాపమును పోగొట్టుదువను నమ్మకముతో సమర్పణ బుద్ధితో ఎందరో భార్యాబిడ్డలతో సహా కదలి వచ్చి ఎన్నో కష్టాలు పడి నీ దరి జేరినారు. వీరందరిని రక్షించవలసినది అని అంటారు. కేవలము స్వార్థముతో తనను కాపాడుమని ప్రార్థించక లోకకల్యాణము దృష్టితో జనులందరిని కాచి రక్షించుటకు రమ్మని పిలుచుచుండిరి.

> **"వేసము దివ్యమంగళము, పేరది 'కాసులవాడవంట' నీ**
> **కోసముఁబేదవాడు, ధనికుండు, నహంకృతి వీఁడి, సన్నుతుల్**
> **జేసెడి నీ మహత్త్వము నశేష కృపాంబుధి వంచుఁజేయనౌ**
> **దోసములన్ క్షమించు, వరదుండవటంచును, వేంకటేశ్వరా!"[2]**

నీ వేషము మంగళప్రదము. పేరు కాసులవాడు. నీ కొరకు పేదవాడు ధనికుడు అను అహంకారమును విడిచి పెట్టి నీవు దయగలవాడివి, దోషములను క్షమించి, కోరిన కోర్కెలు తీర్చుదువని నుతింతురు. కలియుగ నాయకుడవు. ఆర్తిహరుడవు అని ప్రభాత వేళ కీర్తనలు పాడి తరియించెదరు. ప్రాణులకు ఏ

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

క్షణము ఎట్లా మెలగవలెనో నీవు నిర్ణయింతువు. శేషగిరీంద్రుడవైన నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణముగా వెలుగొందు నీ మహామహిమను నా కనువిందుగా చూసితిని ధన్యుడనైతిని. "నా ప్రాణములీవ, ప్రోవఁగదే! రాఘవుడన్ సుమి! వేంకటేశ్వరా" అంటారు. నేను నీ పద దాసుడనయ్యా అని చెప్పుట అంతరార్థము.

11-7-1964 సం॥లో శ్రీ క్రోధ నామ సంవత్సర ఆషాఢ శుద్ధ స్థిరవారము నాడు తిరుమల కేగి వీరు తోమాలసేవలో పాల్గొన్నప్పుడు, నేటికి కన్నుల పండువుగా నీ మంగళమైన దర్శనమును పొందితిని మీ పాదపద్మములను స్మరింపగనిమ్ము, నీ కృపామృతమును నాపైఁజిల్కుము అని

"అల్పమనస్కులౌ నరులకందదు, గ్రాహ్యముకాదు, నీదు సం
కల్పము, నెన్నడే నితఁడొకండు, భవత్పద భక్తుఁడన్నచాల్
కల్పశతాలకైన నిను గాంచెడి భాగ్యము గల్గగోరెదన్
వేల్పులవేలుపై విజయవేంకటనాయక! వేంకటేశ్వరా!"[1]

ఓ వేంకటేశ్వరా! అల్పమనస్కులైన మానవులకు అర్థము కాదు. నీ సంకల్పము ఏమిటో ఊహకందదు. ఎన్నడైనా ఇతడొకండు నీ పద భక్తుడు అంటే చాలు. కొన్ని సంవత్సరములకైనా నిన్ను చూసే భాగ్యము కలిగితే చాలు అని కోరుకుంటాను. నీవు వేల్పులకు వేల్పువు. విజయ వేంకట నాయకుడవు.

ఈ విధముగా శ్రీనివాసుని అనుగ్రహమునకు పాత్రులైరి.

12. అరసవల్లి - సూర్యనారాయణ క్షేత్రము: -

శ్రీ శర్మగారు 1-2-1982 సం॥లో అరసవల్లి క్షేత్రమును సందర్శించినపుడు ఈ విధముగా శ్రీసూర్యదేవుని స్తోత్రము జేసిరి.

మ॥ "అలసత్వమ్ము, తమస్సుపోనడచి, దివ్యారోగ్యమీయన్, మహో
జ్జ్వల కాంతుల్ వెలయించి, సాకెదవయా! సప్తాశ్వముల్ బూని, ని
శ్చల భక్తిన్ దరియన్, ఉషారమణి, ఛాయా, పద్మినీ దేవి, య
ర్మిలి సేవింపగ, వెల్గెదౌ! అరసవల్లీ! సూర్యనారాయణా!"[2]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

శ్రీ సూర్యనారాయణుడు మనలోని అలసత్త్వము, అజ్ఞానమును పోగొట్టి దివ్యమైన ఆరోగ్యమిచ్చి మహోజ్జ్వల కాంతులతో వెలుగునట్లు సాకుదువు. సప్తాశ్వములను అధిరోహించి, నిశ్చలమైన భక్తితో ఉషారమణి, ఛాయా, పద్మినీదేవి ప్రేమతో సేవించుచుండగా వెల్గెదవు అని కీర్తించి, గత జన్మ సుకృతముచే భక్తితో నిన్ను సేవించుటకు వచ్చితిని. దుర్మతినామ సంవత్సరములో మాఘమాస శుక్ల సప్తమి రోజున నీ సన్నిధికి చేర గల్గితిని. రవిచంద్రాత్మకమైన నా హృదయహర్మ్యంబందు నేడు ఏదో కాల విశేషముగా నా కష్టములను పోగొట్టి చైతన్యవంతుని చేయ చేర్చితివిటకు తండ్రీ! నీ దాసుడను.

మ॥ "అమితానందముతో కనుంగొనెడి, భాగ్యంబౌ, భవత్పాదప
ద్మములందున్ గిరణ స్రవంతి స్రవియింపన్ కాంతిపుంజమ్ములన్
రమణీయంబగు, నీదు దేవళము జేరన్ పండెనా కోరికల్
విమల ప్రాభవమండలా! అరసవల్లీ! సూర్యనారాయణా!"[1]

ఓ అరసవల్లీ! సూర్యనారాయణ! అమితమైన ఆనందముతో నీ పాదపద్మములందు కిరణములు స్రవింపగా కాంతిపుంజములతో రమణీయమైన నీ దేవాలయమును సందర్శించగానే నా కోరికలు దీరెను. నీవు స్వచ్ఛమైన ప్రభావమైన మండలాంతర్వర్తివి.

నేను గురుజాడ రాఘవుడను రవిమహాదశయందు, ఆ రవి కుమారుడైన శని మేటి అంతర్దశను హాయిగా దాటునట్లు చేసి కరుణతో రక్షింతివి. ఓ అరసవల్లీ! సూర్యనారాయణా! ప్రేమతో నా నమస్సులు స్వీకరింపుము అంటారు.

గీ॥ "ఓం నమో భాస్కరాయ! శ్రీయుతనమోస్తు
పతిత పావన, శ్రీ ఉషాపతి! నమోస్తు
పూత చారిత్ర ఛాయా సమేత! యనుచు
మ్రొక్కెదను నీకు, సాష్టాంగములను భక్తి॥"[2]

అరసవల్లిలో శ్రీ స్వామి వారి సింహద్వారముపై ఓం నమో భగవతే భాస్కరాయ, ఓం హ్రీం సూర్యాయనమః" అని వ్రాయబడియున్నది. దానిని పద్యములో చొప్పించి భాస్కరాయ నీకు సాష్టాంగ నమస్కారములతో మ్రొక్కెదను అనుటలో వీరి భక్తి భావము వెల్లడియగుచున్నది. తరువాత గీత మాలికలో

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

ఆ సూర్యనారాయణుడెటువంటివాడో చెప్పుచున్నారు. అరసవల్లి మహా క్షేత్రమందు వెలసిన శ్రీ సూర్యనారాయణుడు దాక్షిణ్యమూర్తియట. లోకచక్షువట. కరుణావలోకనుండట. పావనుడట, త్రైలోక్యబాంధవుడట. సంతత క్షేమకరుడట. పున్నెముల ప్రోవట. గాఢ తమో హరుండట. సకల పాతకహరుడట. సౌజన్యమూర్తియట. సిద్ధవిద్యాప్రదుడట. విశుద్ధమూర్తియట. భక్తలోక శరణ్యుడట. శ్రీ అరసవల్లీ! సూర్యనారాయణ నా మనస్సాక్షివగుచు పాలనము చేయుమా! అరసవల్లీ దేవ! ప్రణతులివిగో! అంటారు. సూర్యుడు లోక బాంధవుడు. లోకములోని జనులందరికి సాక్షీభూతుడు. అట్టి సూర్యుడు తన మనస్సాక్షి వై నన్ను పాలనము చేయుము అని ప్రార్థిస్తారు. అనగా తన హృదయాంతర్వర్తివై యున్నవాడవు నీవే సుమా! అని భావము. మనము చేసే బాహ్య క్రియలకు సూర్యుడు ఎట్లా సాక్షీభూతుడో! అట్లే మన మానసిక ప్రవృత్తులకు ఆత్మస్వరూపుడుగా ఉన్న ఆ పరమాత్మ సాక్షీభూతుడు అని చెప్పుట. ఇక్కడ కూడ ఆత్మ పరమాత్మ వేరు వేరు కాదు. ఇరువురు ఒక్కటే అని చెప్పుటలో అద్వైత భావము స్ఫురించుచున్నది.

1-2-1982 సం॥లో శ్రీ కూర్మము సందర్శించినపుడు

ఉ॥ **"చేతము పొంగి పొర్లగ,వశీకృతయౌచు, జగమ్ములెల్ల, ని**
ర్హేతుక సత్కృపన్ గని, వహించితి మూపున భారమైన, యీ
భూతలమున్ సదా, సకల భూతము లెంతయు సంతసింప, వి
ఖ్యాత దయా స్వరూప నిను నర్మిలి మ్రొక్కెదకూర్మ రూపునిన్"[1]

మనస్సు ఆనందముతో పొంగిపొర్లనట్లుగా ఈ జగములన్నింటిని కారణము లేకుండగానే దయతో నీ మూపురమున బరువైనప్పటికి మోసితివి. ఈ భూమి మీద నివసించే ప్రాణులన్ని సంతసించునట్లుగా నీ దయా హృదయమును వెల్లడించితివి. అట్టి కూర్మరూపుని నిన్ను ప్రేమతో నమస్కరించెదను అంటారు. శ్రీ కూర్మములో నున్న విష్ణుమూర్తి కూర్మావతారములో కనబడేసరికి వీరి చిత్తము భక్తితో ఉప్పొంగి, సకల భూతములను నీ మూపున భారమైన వహించితివిగదా! అంటారు.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

13. విజయవాడ - కనకదుర్గా మల్లేశ్వరస్తవము: -

శ్రీ శర్మగారు 15-10-1961 సం॥లో విజయవాడలో శ్రీ కనకదుర్గా మల్లేశ్వరీ ఆలయములో దసరా ఉత్సవముల - కవి పండిత గోష్ఠిలో పాల్గొనినపుడు ఆదేవినిట్లు స్తుతించిరి.

"శ్రీ విజయవాటికా - శ్రీ కనకదుర్గ!
శ్రీ విజయవర్గ, తో - షిత దివ్యభర్గ!
శ్రీ విజితసర్గ, ని - ర్జితతాపవర్గ!
శ్రీ విజిత గుణవర్గ - సృష్ట్యపవర్గ॥"[1] శ్రీ విజయవాటికా శ్రీ కనకదుర్గ!

"శ్రీ మన్మంగళరూపిణీ! త్రిభువన క్షేమంకరీ! శాంకరీ!
శ్రీ మన్మంజులరత్న భూషణ కళా! చిద్రూపిణీ! తారిణీ!
భూమీశార్చిత పాదయుగ్మ! కరుణాపూర్ణా! అపర్ణా! ప్రపూ
ర్ణా! మాహేశ్వరి! తల్లి! శ్రీ కనకదుర్గా! దేవి! మల్లేశ్వరీ!"[2]

అని కనకదుర్గా దేవిని స్తోత్రము చేసి నవరాత్రోత్సవ వైభవోజ్జ్వల మహానందముచే పవిత్రాత్ములై వినోదించు సత్కవులను, పండితులను నీ ఎదుట నిన్ను గూర్చి పలుక వలెనని నిశ్చయించుకొంటిని. ఈ పర్వవిశేషమున పలుకుటచే నా జన్మ ధన్యమైనది. అని భావించి ఆనాటి కనకదుర్గను కాళిగా భావించుచున్నారు. చేతిలో పాశాంకుశములను ధరించి కాలోగ్ర భీభత్స ఖండన రౌద్రాకృతిని దాల్చి దుష్టుడైన మహిషుని, ఖండాసురుని చండముండులను, నిశుంభుడు మొదలగు వారిని సంహారము సేయు నర్తనకాళిగా, సింహవాహినిగా దలతును అని అంటారు. దసరా నవరాత్రి మహోత్సవములలో శ్రీ కనకదుర్గాదేవిని తొమ్మిది రోజులు తొమ్మిది రకముల అలంకారములతో అలంకరించి సేవ చేయుదురు. ఒకరోజునాటి అలంకారము మహిషాసురమర్దని. ఈ రూపమును ఇచ్చుట కళ్ళకు కట్టినట్లుగా వర్ణించిరి. ఓ తల్లీ! మల్లేశ్వరీ! నీ సాన్నిధ్యములో శివుడు లోకములు సృజించుటకు అశక్తుడుగాడు. శక్తుడుగదా! సురలు మూడ ఆమె సౌందర్య విలాస వైఖరులతో నిండి పోయినదిట. ముల్లోకాలను రక్షించే దేవతవు నీవే కదా అంటారు. ఆ తల్లిని ఏదో ఒక వరమడుగక పాదపద్మములను కొల్చే శక్తిని ఇమ్మనుచున్నారు.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

"హల పద్మాంకు శంఖచక్రశుభ రేఖాలంకృతంబైవిరా
జిలుచున్ కాంచనరత్న నూపురలసత్ శ్రీ దివ్య శోభా ప్రభో
జ్జ్వలమౌ, తావకపల్లవారుణ పదాబ్జాతమ్ములన్ గొల్చు, పు
ష్కల శక్తిన్ దయసేయుమా! కనకదుర్గాదేవి! మల్లేశ్వరీ!"[1]

ఓ కనకదుర్గాదేవి! మల్లేశ్వరీ! హలము, పద్మము, అంకుశము, శంఖము, చక్రము మొదలగు వానిచే విరాజిల్లు కాంచనరత్న నూపురములచే ప్రకాశించు నీ పాదపద్మములను గొల్చు పుష్కల శక్తిని దయసేయుము. అని ప్రార్ధన చేసి ఆ తల్లి రూపమునిట్లు వర్ణించిరి.

"పాణిన్ కంకణముల్, మణిస్థగిత సౌవర్ణప్రభల్ చిందు, నొ
డ్డాణమ్మున్ గటిఁగర్ణయుగ్మమునఁదాటంకమ్ములున్ భూషణ
శ్రేణుల్ కంఠమలంకరింప, ఘుసృణ శ్రీ రమ్యవస్త్రమ్ము, శ
ర్వాణీ మేనధరింతు, శ్రీ కనకదుర్గాదేవి! మల్లేశ్వరీ!"[2]

ఆ కనకదుర్గాదేవి మల్లేశ్వరి చేతికి కంకణములు ధరించి అవి మణులతో సౌవర్ణ ప్రభలు చిందుతుండగా, కటి ప్రదేశములో ఒడ్డాణము, కర్ణయుగ్మమున తాటంకములు, కంఠమున ఆభరణములు, ఎఱ్ఱని వస్త్రము శరీరమున ధరింతువు.

"సిగపై రాకిడి, చంద్రవంకయు, విరాజిల్లన్ బయిన్, నాసికన్
సొగసుల్ గుల్కెడు నడ్డబాస, నుదుటన్ జొక్కారు చేర్చుక్క, ము
జ్జగముల్ మోహవిలోలతన్ గొలుచు, నీ సౌందర్యమున్ గాంచి, చి
ర్నగవున్ జిల్కుమ! నా పయిన్ కనకదుర్గాదేవి! మల్లేశ్వరీ!"[3]

ఓ తల్లీ! సిగమీద రాగిడిగా చంద్రవంక విరాజిల్లుచుండగా, ముక్కుకు అందమునొసగు అడ్డబాసను ధరించి, నుదుటిపై చేర్చుక్కతో ముల్లోకములను మోహ విలోలతను గొలుచు నీ సౌందర్యమును చూచు నా మీద చిఱునగవును ఁజిల్కుము. ఓ తల్లీ! నీవు జగములను పాలన సేయు రాజ్ఞివి. నీ సందర్శనము చేసినంత మాత్రముననే రాజ్యప్రద శక్తిఁగూర్చుదానవు. స్వర్ణప్రాభవోద్దీప్తులింపుగ రంజిల్లెడి దివ్యమైన రత్న మకుటముచే నీ ముఖాబ్జము యొక్క సోయగమును గాంచి తరించెదను. ఠీవిగా సుందర సీమయైన విజయవాడలో ఇంద్రకీలాద్రి పైనుండి సుజనులు సేవింపగా, నీ పదసాన్నిధ్యములో కృష్ణానది

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2, 3 పద్యాలు.

స్రవించుచుండగా, శ్రీ విద్యుత్ప్రభ చిందు దేవళములో చెల్వారు నీ మూర్తి, నీ లావణ్యము చూడవలెను. అని ఆ తల్లి మనోహరరూపమును వర్ణించి, ఆ తల్లి ఎట్లా వెల్గుతూ ఉంటుందో చెప్పుచుండిరి. కనువిందొనరించుచు, వరదాభయప్రదయై, కల్యాణివాణీ రమాఘన సేవా పరితృప్తయై, నిఖిల లోకస్తుత్యయై, భక్తులను రక్షిస్తూ, సన్మణి పీఠికా నిలయమై, సాక్షాచ్చిదానంద సౌఖ్య నిధానంబయి వెల్గుచుండునట. ఆమె రూపమే చిదానందము. ఓ తల్లీ! మల్లేశ్వరీ! పదవులు కోరను. ధనము ఇమ్మని తపించను. స్వార్థముతో కీర్తిసంపదల నార్జించవలెనని ప్రాకులాడను. ఈ భూమిపై సర్వము నీవే! నీ పద యుగ్మమును నా మదిలో నిలుపునట్లుగా చేయుమని ప్రార్థింతును. ఓ రాజరాజేశ్వరీ! తల్లీ! నీవు నిత్యాభయప్రదవు అంటారు. ధనము, కీర్తి, పదవులు ఇహలోక సౌఖ్యములు. ఇవి శాశ్వతములు గావు. నా మనస్సు నీ పదయుగ్మములందు నిలుపునట్లు చేసితివనుకో శాశ్వతమైన నీ సచ్చిదానంద రూపమునందగల్గు స్థితికి చేరవచ్చును. ఇది శాశ్వతమైనది గాని ఇహలోక సౌఖ్యములు తనకి వద్దని చెప్పుట. ఇక్కడ వీరు ఒక అద్వైతిగా గోచరించుచుండిరి. అంతటి జ్ఞానము ఒక సామాన్య మానవునికి కలుగదు. ఒక ఋషి, అద్వైతి మాత్రమే ఆ పరమాత్మ తత్త్వమును తెలిసికొనగలడు. అట్టి పరమాత్మతత్త్వము నెఱిగిన వారు శ్రీ కవిశేఖరులు. ఇదే భావమును

> **"శ్రేయోదాయకమౌ త్వదీయ పదరాజీవమ్ములర్థింతు, న**
>
> **మ్మా! యీ యైహిక భోగభాగ్యములు, విద్యాపాండితీ వైభవం**
>
> **బాయుర్భాగ్యము, భూరి, సంతతి త్వదీయానుగ్రహప్రాప్తియే**
>
> **గా! యోగాత్మిక వంబికా! కనకదుర్గాదేవి! మల్లేశ్వరీ!"[1]**

ఓ కనక దుర్గాదేవీ! మల్లేశ్వరీ! శ్రేయోదాయకమైన నీ పద రాజీవమ్ములనర్థింతును. ఈ యైహిక భోగభాగ్యములు, విద్య, పాండిత్యవైభవము, ఆయుర్భాగ్యము, సంతతి ఇవన్నియు నీ అనుగ్రహముతో నేను కోరకుండగనే నీవు ప్రసాదించితివి కదా! శ్రేయోదాయకమైన శాశ్వతానందమును కలిగించు నీ పద రాజీవమ్ముల నర్థింతును అని భావము. ఆ తల్లిని మనస్సునందు నిలుపుకోగలిగినపుడు కలుగు ఆనందము వర్ణనాతీతము. దీనిని యోగులైనవారు మాత్రమే తెలిసికోగలరు. కారణము నీవు యోగాత్మికవు. సుజనులు కల్యాణాత్మకమైన నీ కథలు వినుచు జన్మసాఫల్యమునొందునట్లుగా తరింతురు. జగత్తుకు శుభములొసగుచు అవ్యాజవాత్సల్యానంద రసస్వరూపిణివిగా ఉద్భవించితివా! అంటారు. భక్తితో పరవశమైన వారు ఆ తల్లి అవ్యాజానంద రస స్వరూపమును కనకదుర్గాదేవిగా రూపు దిద్దుకున్నట్లుగా భావించిరి.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

"పరిపూర్ణంబయి, నిర్గుణంబగుచు, విశ్వవ్యాప్తవౌనీవు, భా
సురలీలన్ సగుణాకృతిన్ గనుచు, సంశోభిల్లెదౌ, సృష్టిసం
భరణాది క్రియలన్ ద్రిమూర్తులు, చరింపన్ త్వన్మహాశ్చర్య సృ
ష్టి రస్యంబులనంతముల్ విజయవాటీ స్వర్ణదుర్గాంబికా!"[1]

ఓ విజయవాటీ స్వర్ణదుర్గాంబికా! నీవు పరిపూర్ణమై నిర్గుణంబగుచు, సగుణాకృతితో విశ్వమంతా వ్యాపించి సంశోభిల్లుదువు. సృష్టి, సంభరణాది క్రియలలో త్రిమూర్తులు తిరుగుతూ ఉండే నీ సృష్టి రహస్యములు అనంతములు, ఆశ్చర్యమును కలిగించునవి అని అంటారు. ఇక్కడ ఆ పరమాత్మ నిర్గుణుడు, నిరాకారుడు అని తెలిసిన శ్రీ శర్మగారు, సృష్టి చేయుటకు, ఆ సృష్టి కొనసాగించుటకు, లయము చేయుటకు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు చరించుచుండగా, నీ సృష్టి రహస్యములు అనంతములు. ఆశ్చర్యములు. అనగా సృష్టి స్థితి లయములు చేయు త్రిమూర్తులకు శక్తినొసంగు మూల శక్తి కారకురాలవు నీవే అని చెప్పుట. ప్రకృతి శక్తి స్వరూపిణి. ఆమెయే బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల రూపములో సృష్టి - స్థితి - లయము చేయుచున్నదని చెప్పుట. అటువంటి శక్తి స్వరూపవు విజయవాటీ స్వర్ణదుర్గాంబిక! అని చెప్పుట. ఇచ్చట శ్రీ కనకదుర్గను ఒక త్రిశక్తి స్వరూపమైన దుర్గగా భావించిరి.

"ఒక చేతన్ బసిబిడ్డనాదుకొని వేరొక్కంట, శత్రున్ వికా
వికలై తూలఁగఁగూల్చునట్లు, జననీ! ప్రేమాకృతీ! భక్త క
ల్పకవల్లీ శ్రిత రక్ష జేసెదరివర్గమ్మున్ వెసన్డుల్చి, చం
డిక రూపమ్మున శాంతికై, విజయవాటీ స్వర్ణదుర్గాంబికా!"[2]

ఓ స్వర్ణ దుర్గాంబికా! ఒక చేతితో పసిబిడ్డనాదుకొని, వేరొక చేతితో శత్రువును తునాతునకలుగా కూల్చు ఓ ప్రేమాకృతీ! నీవు భక్తకల్పవల్లివి. శత్రువర్గమును వెంటనే కూల్చి శాంతిని చేకూర్చుటకై చండిక రూపమును ధరించి ఆశ్రిత జనులను రక్షించెదవు. ముల్లోకములు నీవే. ఈ భారత భూమియంతయు నీ పూర్ణప్రభానంద సంపుల్లానంత విహార భూమి. కళలతో పొంగారు ముద్దారు నీ ఇల్లాంధ్రావని. అందులో ఎంతో దివ్యభోగములచే హాయిగా వెల్గెదవు. అది నీ విడిది అంటారు. ఈ మూడులోకములలో విస్తరించియున్న అనంతమైన శక్తి ఆ తల్లియట. ఈ భారతమంతా ఆనందముతో విహరించు భూమియట. కళలతో ఉప్పొంగిపోవునట. ఆమె యిల్లు ఆంధ్రావనియట. అందులో దివ్యమైన భోగభాగ్యములతో హాయిగా వెల్గుట

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

ఆమె విడిదియట. మనోహరమైన భావన. ముల్లోకములలో వ్యాపించిన చైతన్యశక్తి ఏదో అది ఆ తల్లియే అని గుర్తెరుగుట అదే ఈ భారతము. అందులో ఆంధ్రావని ఆతల్లి విహార స్థలము - అందులో విడిది దివ్యమైన భోగ భాగ్యములు. భోగ భాగ్యములు ఆమె స్వరూపము - మరియు అవి ప్రసాదించునది ఆ తల్లియే అని చెప్పుట. ఎక్కడ సంపద ఉంటుందో అక్కడ ఆ తల్లి విరాజిల్లుతుంది. ఎక్కడ భోగములు అనగా మానవులు ఎప్పుడు సుఖములననుభవిస్తారో అదే బ్రహ్మానందముగా భావిస్తారు. కావున అది ఆ తల్లికి విడిది స్థానము. విడిది అనగా కొంచెముసేపు ఉండి వెళ్ళిపోయే స్థలము. అనగా భోగభాగ్యములు ఎల్లప్పుడు శాశ్వతముగా ఉండేవి కావు. ఈ రోజు ఉండవచ్చు. రేపు లేకపోవచ్చు. ఇవి శాశ్వతానందము నీయవని చెప్పుట. విజయవాటీ స్వర్ణదుర్గాంబిక ఎంతటి శక్తిమంతురాలో కీర్తించి దేశము ఈ దుస్థితిలో నున్నది కరుణతో గాచుటకు రమ్మని ప్రార్థించుచున్నారు.

"క్రేళ్లుఱుకుచుండె, పాకిస్థాను మెలమెల్ల
మ్రింగఁగా పొంగి, కాశ్మీరుపాప
సాహసోద్రేకయై, సాగెనుత్తర దిశ
కబళింప, చైనాప్రగల్భ శక్తి
సాకుగాగొని భవత్ సౌజన్య భావమ్ము
బాధింపఁజొచ్చెఁ గోవాప్రజాళి
తఱివేచి, యాధిపత్యమునకై, తహతహ
పడుచుండిరెల్లెడ స్వార్థపరులు

కనవొ! ధర్మమ్ము నిల్పఁగాఁగానరావొ!
ప్రభువు మల్లయతోడ, సల్లాపమాడ
వేళకాదిది, లేచిరా! విజయవాడ
కనకదుర్గమ్మ! ఆంధ్రులకల్పకమ్మ!"[1]

ఓ కనకదుర్గాదేవి! కాశ్మీరు కబళించటానికి పాకిస్థాను మెల్లమెల్లగా ప్రయత్నిస్తున్న సమయము. అట్లాగే చైనా ఉత్తరదిక్కు నుండి దేశాన్ని కబళించటానికి సాహసిస్తోంది. అదే సమయములో నీ సౌజన్యమును అదనుగా తీసికొని బాధించడానికి ప్రయత్నిస్తోంది గోవా ప్రజ. ఇదే అదనుగా తీసికొని ఈ క్లిష్ట పరిస్థితులలో స్వార్థపరులైన వారు ఎవరికి వారే ఆధిపత్యము కొఱకు తహతహలాడుట ప్రారంభించిరి. ఈ విధముగా

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

దేశ పరిస్థితి క్లిష్ట దశలో నున్నప్పుడు తల్లీ! నీవు ఆంధ్రుల కల్పవల్లివి గనుక ధర్మ సంస్థాపన చేయుటకు పూనుకోక తప్పదు. ఇప్పుడు మల్లేశ్వరునితో సల్లాపమాడు సమయము కాదు. వెంటనే లేచి మా మీద దయతో ఈ క్లిష్ట పరిస్థితిలో నున్న జనులను ఆదుకో! అని ప్రార్థిస్తున్నారు. ఇక్కడ శ్రీ శర్మగారి దేశాభిమానము వెల్లడియగుచున్నది. కేవలము తన స్వార్థము కొరకు ప్రాకులాడక దేశ దుస్థితి ఇది యని విన్నవించుకొని "సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు" అన్నట్లుగా సమస్త ప్రజలకు శాంతిని చేకూర్చుటకు రమ్మని ఆహ్వానిస్తున్నారు.

"అన్నమో రామచంద్రా!" యంచుకుయ్యిడు
దీన జనార్తి గుర్తింపలేవా!
వర్ణాశ్రమములు, విపర్యస్థితిన్ గ నీ
యవతారకారణంబరయలేవా!
భయభక్తిగొనక, వ్యాప్తంబగు నాస్తిక
తాప్రవాహము నడ్డదారిలేదా!
సద్యఃఫలవ్యాప్తిఁజాటుగా దోచెడి
వ్యాపార మరికట్టఁదోపలేదా!
మౌనమువహింప నిర్వీర్యమౌను జాతి
యాలసింపక లేచి రావమ్మ! ధర్మ
రూపిణి! దురిత విధ్వంసినీ! పరాకు
కనకదుర్గమ్మ! ఆంధ్రుల కల్పకమ్మ!"[1]

'అన్నమో రామచంద్రా!' అనే దీనజనుల ఆర్తి గుర్తింపలేవా! వర్ణాశ్రమ ధర్మములు క్రమం తప్పిననూ, నీ అవతారకారణము తెలిసికోలేవా! భయము, భక్తిలేక వ్యాప్తమైపోవు నాస్తికతాభావమునడ్డుకొను దారి లేదా! అన్యాయార్జిత వ్యాపార మరికట్టదోచుట లేదా! నీవు మౌనము వహించినచో జాతి నిర్వీర్యమౌను ఆలస్యము చేయక లేచి రావమ్మ! నీవు ధర్మరూపిణివి! దురిత విధ్వంసినివి. ఓ కనకదుర్గమ్మ! నీవు ఆంధ్రుల కల్పకము. పరాకు ఎందులకు? అని ప్రార్థన చేసి ఈ లోకాన్ని కాపాడుటకే కదా! వివిధ ప్రాంతములందు వివిధ రూపాలలో వెలుగొందుచున్నావంటారు.

"శ్రీ వారణాశియందావిర్భవించితి
'వన్నపూర్ణా!' విశాలాక్షివగుచుఁ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

దక్షిణ దిశ, భక్తరక్షకై, మధుర, మీ

నాక్షివై, కంచికామాక్షివగుచు

శ్రీ భ్రమరాంబవై శ్రీశైలమున, దక్షి

ణాగ్రమ్మునందుఁగన్యకవు నగుచు

కాళివై యుత్తరాగ్రమున, యాంధ్రావని

మాణిక్యమకుటాయ మానమైన

విజయవాటీ పురీసింహ పీఠవగుచు

రాజ్ఞివై, తీవినుంటి, దుర్గాంబవగుచు

వెలసితివిగాదె! యిన్ని మూర్తులజగాన

కదలిరాగదె! ధర్మరక్షణకు వేగ

కనకదుర్గమ్మ! యాంధ్రులకల్పకమ్మ!"[1]

ఓ కనకదుర్గమ్మ! నీవే వారాణాశిలో 'అన్నపూర్ణ విశాలాక్షి' అనే పేరుతో ఆవిర్భవించితివి. దక్షిణ దిశలో భక్తుల రక్షించుటకై మధురలో మీనాక్షి పేరుతో, కంచిలో కామాక్షి పేరుతో శ్రీశైలమున భ్రమరాంబవై దక్షిణాగ్రమైన కన్యాకుమారిలో కన్యకగా ఉత్తరమున కాళివిగా ఆంధ్రదేశానికంతటికి మకుటాయమానమై విరాజిల్లు విజయవాటీ పురీ సింహ పీఠవగుచు, రాజ్ఞివై తీవిగా దుర్గాంబ అను పేరుతో ఈ జగత్తులో ఇన్ని మూర్తులతో వెలసితివిగదా! కావున తల్లీ! ధర్మ రక్షణ చేయుటకు వేగమే కదలిరా! భానుకోటి రుచి ప్రభవ శోభితా! విజయవాటీ స్వర్ణ దుర్గాంబికా! నీవు శత్రువిధ్వంసనము చేయుదానవు. జనులు నీ అష్టగ్రహారిష్ఠ దుర్భర బాధా భయలోలురై వాపోవుచున్నారు. నిన్ను శరణు కోరి నీ దరిజేరినారు. కరుణతో రక్షించుము. నీవు ఆశ్రిత వాత్సల్య స్వరూపిణివి. త్రిగుణరాశీభూతవు. ఓ కాత్యాయనీ! స్మితవక్త్రాబ్జ సుహాసినీ! సుజనసంజీవాత్మికా! మాతా! సకల విద్యాదాయినివి. పూజ్య పండిత విద్వత్కవి సన్నుతవు. అని స్తుతించిరి.

14. భద్రాచలక్షేత్రము - రామసందర్శనము: -

శ్రీ శర్మగారు 27-3-1969వ సంవత్సరములో భద్రాచల క్షేత్రమును సందర్శించినపుడు ఆ శ్రీరామునిట్లు కీర్తించిరి.

శ్రీ రఘురాముడు వైరిగుణ సంగ్రామైకభీముడు. జగత్సేమాలంకృత పూర్ణకాముడు. విజయ శ్రీమోక్ష

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

లక్ష్మీమనోధామా పావననాముడు. ఓ భద్రగిరి సీతారామ చంద్రప్రభూ! నీవు దాక్షిణ్యాంబు వారాశివి. సీతాభామామణి హృత్సరోరుహ జగచ్చక్షువు. భక్తాభీష్టప్రదుడవు. సర్వలోకహిత కల్యాణ ప్రదుడవు. ఇష్టాప్తికై నిన్ను సేవింతును అంటారు. నీ కమనీయమైన దర్శన భాగ్యము కలిగినది. శుభకల్యాణ పరంపరలు కలుగజేయుమని అర్థింతును. అని సీతారామ కల్యాణఘట్టమును కన్నులకు కట్టినట్లు మనోహరముగా వర్ణించిరి.

మ॥ "ప్రముదంబేర్పడ, జానకీ నిజకరాబ్జంబందునన్ బద్మరా
గములై రాఘవుశీర్షంబందు, విడువంగా దివ్యకుందప్రసూ
నములై శ్యామలకాయమున్ దొరలి విన్నాణమ్ముగా నింద్రనీ
లములై శోభిలు రామచంద్రవిభు కల్యాణ ప్రభు యుక్త ము
త్యములానంద శుభమ్ములిచ్చుత జగత్కల్యాణ సంధానమై"[1]

రామచంద్రవిభు కల్యాణ యుక్తములైన ముత్యములు జానకీ కరాబ్జమునందు పద్మరాగములై భాసించినాయట. వాటిని రాఘువు శీర్షమందు విడువగా దివ్యమైన కుందపుష్పములై భాసిల్లినాయట. అవి రాముని శ్యామల కాయముపై పడుటచే దొర్లి ఇంద్రనీలమణులుగా శోభిల్లినాయట. అట్టి ముత్యపు తలఁబ్రాలు జగత్కల్యాణ సంధానమై శుభములిచ్చు గావుత అని ఆశించిరి. ఇట్టి మహోత్సవమును కన్నులారగాంచుటకు గోపుర ప్రాకారాంచితములైన దేవాలయమును గోపన్న నిర్మింపజేసెను. పల్లెలు, పట్టణములలో శ్రీరాముని జన్మస్థలమైన అయోధ్యలో భక్తగోపన్న కట్టించిన రామ మందిరము ఆంధ్రావనిలో భద్రశైలము పై నిర్మించినదే దివ్యక్షేత్రముగా భావించి అసంఖ్యాక జనులు కొలుచుచున్నారు. అని చెప్పి, ఈ క్షేత్రము ఇంతటి ఖ్యాతి వహించుటకు కారణము ఆ గోపన్నయే యని

"శ్రీ కంచర్ల పవిత్రవంశ విభుడున్ శ్రీరామ పాదాంబుజ
శ్రీ కైంకర్య విశేష భక్త హృదయున్ శ్రీరామ నామామృతా
స్తోకానంద రసాబ్ధిమగ్ను, గుణవంతున్ నిన్ను శ్రీరామదా
సా కీర్తించెద భక్తి భద్రగిరివాసా! సద్యశోభూషితా!"[2]

కంచర్ల వంశములో జన్మించినవాడు, శ్రీరామపాదాంబుజ శ్రీకైంకర్య విశేషభక్తహృదయుడు, శ్రీరామ నామామృతాస్తోకానంద రసాబ్ధిలోలుడు, గుణవంతుడు, సద్యశోభూషితుడునైన శ్రీరామ దాసుని కీర్తించెదను

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

అంటారు. ఇట భక్తియే ప్రధానము. అందుకే కంచర్ల గోపన్న అను పేరు కంటె వ్యవహారములో భక్త రామదాసుగా ప్రసిద్ధి కెక్కినది. రాజద్రోహివని నెపముతో నిన్ను తానీష కారాగృహమందుంచెను. నీవు శ్రీరఘురాముని రాజ్యమందు పూజింపబడు భక్తశిఖామణివి. నీ పూజలు ఫలించినాయి కదా! అని ఎంతటి వారికైన జన్మాంతర కర్మ దాట వశము కాదనుచుండిరి. నీ వలననే చిరకీర్తి వహించి యుగయుగమ్ములు దాకా భద్రాద్రి స్మరణీయమైనది. నీవు ఎన్నో కష్టాలను భరించి, ఆపై సహింపలేక 'నీవేమిరా' యని నిలదీసి అడిగి, 'తగవేరా' యంచు పోరాడితివి. నీ ధీమా ఏమయ? భక్తితో రఘుస్వామిని నీహృదయాంతరమ్మున కట్టివైచితివి గదా! ఆ స్వాతంత్ర్యమూహించుటకు కూడ శక్యముగాదనిరి.

శా॥ "అన్నా! యెంతగ సాహసించితివి గోపన్నా! గడుగ్గాయివా
పన్నానేక శరణ్యు శ్రీరఘువరున్ బ్రార్థించి, గాంచంగ, రా
కున్నన్ దెప్పితి వింక తప్పదని, తానుద్వేగియై తీర్చెగా
మున్నీ విచ్చినయట్టి సర్వమును, రాముడెంతయున్, ధన్యుఁడౌ"[1]

అన్నా! ఓ గోపన్నా ఎంత సాహసముము చేసితివి. నీవు గడుగ్గాయివి. ఆపదలో నున్న వారిని రక్షించువాడు శరణన్న వారిని కాపాడువాడైన శ్రీరఘురాముని ప్రార్థించగా రాకపోతే ఉద్వేగముతో దెప్పితివి. ఇంక తప్పదని తాను నీవడిగినవి సర్వము తీర్చెను. రాముడెంతటి ధన్యాత్ముడోకదా! అంటారు. నీ వంటి భక్తుడు రామునికి కలుగుటవలననే రాముని ఖ్యాతి లోకానికి విదితమగుచున్నది అను భావమైయుండును. ఈ విధముగా భద్రాచలరాముని తద్భక్తుడైన రామదాసుని పరవశులై కీర్తించిరి.

6.2 శ్రీ జగన్మోహన శతకము: -

శ్రీ శర్మగారు వ్రాసిన శతకములలో శ్రీ జగన్మోహన శతకమొకటి. ప్రారంభములో,

శా॥ "శ్రీ కల్యాణగుణ ప్రపూర్ణు, విజయశ్రీరాజితున్, శాశ్వతున్
లోకాధారు, సమస్తయోగి జనవంద్యున్ సచ్చిదానందు, సు
శ్లోకున్ సుందరు, భక్తహృత్కమలవాసున్ నిన్స్మరింతున్ వరే
ణ్యా! కైవల్య పద ప్రదాత! హరి!కృష్ణా!శ్రీ జగన్మోహనా!"[2]

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

జగన్మోహనుడైన శ్రీ కృష్ణుడు కల్యాణగుణ ప్రపూర్ణుడు. శాశ్వతుడు, విజయశ్రీరాజితుడు. లోకాధారుడు, సమస్తయోగి జనులచేత నమస్కరింపదగినవాడు. సచ్చిదానందుడు, సుశ్లోకుడు, సుందరుడు, భక్తులహృదయాలలోనుండెడివాడు. వరేణ్యుడు, కైవల్యమునొసగు వాడవైన నిన్ను స్మరింతును అంటారు. ఇన్ని గుణములు గలవాడు గనుక జగన్మోహనుడు. ఓ కృష్ణా! నీవు కారుణ్యామృత పూర్ణుడవు అని పలుకగా వింటిని. తండ్రీ! సంసారాంబుధిలో పడియుంటిని. ఈ జన్మ ఎట్లు సార్ధక్యము చెంది ఆధారమై నీవు కడతేర్చెదోయని నీ పాదాబ్జములను నమ్ముకొని ఆరాధించెదను. అంటారు. సంసార సముద్రములో పడి కొట్టుకుంటున్నప్పటికి వాటికి లోనుగాక, ఈ మానవజన్మ ఎత్తినందులకు సార్ధక్యము ఏమిటో గ్రహించి, దానిని చేయుటకు, పరమాత్మను చేరుటకు శ్రీకృష్ణుని పాదాబ్జములే గతియని తెలిసికొని ఆరాధించిన శ్రీ కృష్ణభక్తుడుగా గోచరించుచుండిరి.

మ॥ "అవతారంబులు, నామరూపములసంఖ్యాకమ్ము, లందున్ ద్వదీ
య, విలాసోదిత మూర్తులన్ని యొకటే, యాకారమున్ నామ మె
న్న, విభేదంబయితోఁచు నొక్కయపుఁడన్నా! సర్వదేవాత్మకుం
డవు, నిన్ గొల్తు, నభేదవస్తువుగఁ గృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా!"[1]

ఓ కృష్ణా! జగన్మోహనా! నీ అవతారములు, నామరూపములు అసంఖ్యాకములు. వీనిలో నీ విలాసమూర్తులన్నియు నొకటే. పేర్లు భేదములుండును. ఒక్కొక్కచోట కాని నిన్ను అభేదవస్తువుగ సర్వదేవాత్మకుడవనిఁ గొల్తును అంటారు. శ్రీకృష్ణుని దశావతారములు ఒక్కొక్క అవతారము ఒక్కొక్క ప్రయోజనము కొరకు వచ్చి లోకాన్ని ఉద్ధరించుటకు భగవంతుడు దాల్చినవి. కాని ఈ అన్ని అవతారములలోని పరమాత్మ ఒక్కడే. అట్లే రాముడని, కృష్ణుడని, విష్ణువు అని పలు పేర్లు పెట్టి పిలుచుదుము. ఈ అన్ని నామములు ఆ భగవంతునికి చెందినవే దీనిలో తేడా లేదు. చేరవలసిన గమ్యమొకటే. కాని నడిచే దారులువేరువేరు. అట్లే భగవంతుని అనేక నామములతో కీర్తిస్తాము. ఎట్లా కీర్తించినా ఆ భగవంతునే చేరతాము. అన్ని రూపములు ఆ పరమాత్మయే. ఈ ప్రపంచములో బాహ్య కైంకర్యములు చేయగలుగు గృహస్థ భక్తునకు స్థలము గావాలి, శ్రద్ధ భక్తి కావాలి. శ్రమపడి పూజాద్రవ్యములు కూర్చుకొని, ఒక మూర్తిని ఏర్పాటు చేసికొని, భార్య శ్రద్ధగా అన్ని సమకూర్చి పెడితే బంధుమిత్రుల తోడ్పాటుతో నిన్ను అర్చించగలుగుతాము. ఓ కృష్ణా! ఏది నీ రూపమో! నీకే పువ్వు ఇష్టమో! ఎక్కడ దొరుకునో! నీ

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

కిష్టమైన మధురఫలమేదియో! అది ఎక్కడ లభ్యమగునో! ఏది నీ అర్చనా మార్గమో! ఎట్లా నీయందు ధ్యానమును నిలుపగనౌనో నీవే తెలియజేయవలయును. నీకు బాహ్యార్చనలనెన్ని చేసినను మదిలో సంతృప్తి కలుగుట లేదు. నీవు కరుణించినచో నా హృదయపీఠముపై ఆనందనాథునిగా నిలిపి సంతోషముగా స్వతంత్ర కల్పనలతో నీ పదద్వయమునర్చన చేసెదను. ఓ కృష్ణా! సంతోషమును, చిత్తశాంతిని కలుగఁజేయుము. ఈ బాహ్యపూజా విధానము లెందులకు? అనే సందేహము వలదు. పూజలను చేయుటకు, నీ కీర్తనలు స్తవము చేయుటకు వక్త్రంబును ప్రసాదించి జన్మములందుత్తమీ జన్మయైన మానవజన్మను ప్రసాదించితివి అంటారు. "జంతూనామ్ నరజన్మ దుర్లభమ్" అన్నట్లుగా ఎంతో పుణ్యము చేసికుంటేగాని మానవ జన్మ లభింపదు. అభించినను భగవంతుని చూసి కీర్తించే అదృష్టము కలుగదు. పూజ చేసే భాగ్యము లభింపదు. బుద్ధి పుట్టదు. పూర్వజన్మలో ఏమి చేస్తే లభించినదో జన్మ తరించు మార్గమునకై ఒక్కడు కూడ ఘోషింపడు. జన్మ తరియింపజేసికొను ప్రయత్నములు సలుపగా ఒక్కసారిగా విఘ్నములు వచ్చిపడును. ఈ జన్మనొందుటకు ఏమి ఫలమో కదా! అది లేదు, ఇది లేదు అని మానవుడు మిధ్యావ్యాకులుడై ఉదయము మొదలుకొని నిద్రపోవువరకు ఊరికే దుఃఖించుచు చివరకు హఠాత్తుగా అస్తమించును గాని, ఈ జన్మ తరింపజేసికొనుటకేది మార్గము అని ఆవంతయైన చింతింపడు. మానవులు చిరాయువును, మహౌన్నత్యమును కోరుకుందురు. అపురూపంబు శాశ్వతంబని ఈ దేహముపై విపరీతముగా మమకారమును పెంచుకొందురు. ఈ దేహము భూమిపై పడి కూలుట నిశ్చయము. ఈ అశాశ్వతమైన సుఖమునిచ్చు ఈ దేహభిమానపు సిద్ధాంతములేల? ఇవి భ్రాంతి కదా! ఓ కృష్ణా! అంటారు. శ్రీ శర్మగారు గొప్ప వేదాంతి. బాహ్య ప్రపంచములో ఈ మానవులు శాశ్వతమని భ్రమ పడువాటన్నింటిని అవి శాశ్వతములు కావని, వీటి భ్రమకులోను కాకూడదని, దేహమశాశ్వతమని, పూర్వజన్మసుకృతము వలన మానవ జన్మ లభించునని, దానిని సార్ధకము చేసికోవలసిన బాధ్యత మానవునిపై నున్నదని ఎఱిగిన వేదాంతి. దీనిని ఎట్లా అలవరచుకోవాలంటే,

మ॥ "జననం బందిన వస్తు సర్వము వినాశంబందుటల్, నిశ్చయం
బను విజ్ఞానము రూఢిఁజేసి యెది కార్యంబింకటంచున్ మనం
బునఁదర్కించి, భవమ్ముఁద్రెంపెడి మహాత్ముల్ లభ్యమైనంత నొ
య్యన సేవించియె, నిన్ గనన్ వలయుఁగృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా!"[1]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

పుట్టినది మొదలు ప్రతి వస్తువు వినాశనమొందుట నిశ్చయము అను జ్ఞానమును రూఢి చేసికొని ఏమి చెయ్యాలి అని మనస్సులో తర్కించుకొని, ఈ భవపాశములు ద్రెంపెడి మహాత్ములు లభ్యమైనచో వెంటనే వారిని సేవించి తరించి తద్వారా నిన్ను చూడవలయును.అని చెప్పిరి. శ్రీ శర్మగారు ఎంతోమంది గురువులను ఆశ్రయించి వారి దగ్గర వివిధ మంత్రములు ఉపదేశములు పొంది తద్వారా భగవంతుని దర్శించ గలుగు భాగ్యమునొందిరి. అందువలననే మానవ జన్మ ఎత్తిన మనము ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నశించుట తథ్యము. కావున ఈ జన్మతరింప జేసికొనుటకు ముందుగా మహాత్ములైన వారిని సేవించాలి. అట్లా సేవించగా సేవించగా తరించేమార్గము వారి నుండి లభ్యమౌతుందని చెప్పుచుండిరి. అంతేగాక మంచి మార్గమేమిటో ఎట్లా తెలియాలంటే సత్సాంగత్యము చెయ్యాలి, సత్యము, దయ, శౌచము తితిక్షలను పొంది నిత్యానందము, సచ్చిత్ సుఖప్రదమైన నీ పదములందు ఎల్లప్పుడు భక్తినిల్పినచో మోక్షమొందుదురు. నా హృదయమందలి తాపమెంతయని వర్ణింతును. నా వయస్సు ముప్పది ఏడు సంవత్సరములు వృథాగా గడచిపోయినది. నా తండ్రి అయినదేదో అయిపోయినది. ఇక ముందు జీవితమైన నీ పదములను ధ్యానము చేయు నిష్ఠలో నుండునట్లుగా అనుగ్రహించుము. అట్టి వరము నాకొసంగుమని వేడి,

మ॥ "కరుణామూర్తి! భవద్విలాసమెఱుగంగానౌనె! మాయాకృతా
వరణాచ్ఛాదిత దివ్యతేజమగు, నీపైఁగప్పె, వస్త్రంపుఁబెన్
దెరలెన్నో విడదీసికానమి, యసంతృప్తిన్ గనన్ దివ్య సుం
దరమూర్తిన్ గనఁజేసి తీవుదయఁగృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా!"[1]

ఓ కృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా! కరుణామూర్తి! నీ విలాసములు మేము తెలిసికోతరమా! నీ మాయాకృత వరుణాచ్ఛాదితమగు దివ్య తేజమును చూడకుండా నీపై వస్త్రము వంటి ఎన్నో తెరలు కప్పినావు. అవి తొలగించి చూచుటకు అసంతృప్తి పొందగా నీవు నీ దివ్య సుందరమూర్తి కనబడేటట్లుగా చేసితివి అంటారు. అనగా భగవంతుడు ఈ జగత్తు మిథ్య ఇది శాశ్వతము అనే భ్రమ కల్పించువాడును మానవుడు సదసద్వివేకము గలిగి ఇవి అన్నియు అశాశ్వతము బ్రహ్మపదార్థమొక్కటే శాశ్వతమని తెలిసికొనినపుడు ఆ భ్రమను తొలగించువాడును ఆయనయే అని చెప్పుట. మానవుడు ఇదంతా మిథ్య అశాశ్వతము అను జ్ఞానము కలిగి తన కొరకై ఎవరు తపించుదురో వారికి తన సుందర రూపమును జూపునని చెప్పుట ఇందలి భావము. మానవుడు జన్మ తరింపఁజేసికొనుటకు

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

మ॥ "అవమానంబును, మానమున్ దనకు దానై చెప్పికోరాదు సం
భవమౌ కష్టసుఖమ్ములన్ వెలికిజెప్పన్, విప్పఁగా మేలులే
దవురాఁసర్వము నీశ్వరేచ్ఛయని, తానాహంకృతిన్ వీడిసే
యవలెన్, జన్మతరింపఁగా నరుఁడు కృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా!"[1]

అవమానమును గాని, అభిమానమును గాని తనకు తానుగా చెప్పుకోరాదు. కలిగిన కష్టసుఖములను బయటకు చెప్పుకొనుట వలన మేలు లేదు. సర్వము ఈశ్వరేచ్ఛయని తాను అహంకారమును వీడి జన్మతరింప చేసికొనవలెను. నిజమూహింపగా ఎంతవారయినా తమ ప్రారబ్ద కర్మను దాటుట శక్యము గాదు. అనుభవించియేఁదీరవలె. ప్రాజ్ఞుడైన వాడు ఇవి సాక్షిగా విజ్ఞానాత్ముడై మీ సన్నిధియందు సర్వమును త్యజియించును. అంతా నీ దయ వలననే జరుగును. నీ అనుగ్రహము లేకుండా కొంచెము కూడా జరుగదు. మానవులు తామెంత సమర్ధులో తెలియక మూఢత్వముతో కొండనుఁదలక్రిందులు చేయాలని ఊహసేయుదురు. నీవు భక్తోద్ధరుణుండవుగదా! అంటారు. ఎంత గర్వముతో విఱ్ఱవీగుతున్నా నీయందు భక్తికలిగి ఉంటే చాలు నీవు రక్షిస్తావనుట. అనగా భగవంతుడు భక్తికి తప్ప దేనికి కట్టుబడడు. అని చెప్పుట. అట్టి భక్తి చేతనే శ్రీ శర్మగారు ఆ జగన్మోహనుని కట్టివేసిరి. దానికీ పద్యమే సాక్ష్యము.

మ॥ "ఇది కానిమ్మిది పోవ నిమ్మవలహాయింజెంది, ధ్యానమ్ము సే
సెద నీ కార్యము నెన్న నిమ్మని, నిరీక్షించున్ ఫలాపేక్ష, నీ
హృదయాంభోధి తరంగముల్ నిలుపనౌనే, నీ పద ద్వంద్వమున్
మదిహత్తించి, కరమ్ముబట్టుదును, కృష్ణా! శ్రీ జగన్మోహనా!"[2]

ఇది కాని, ఇది పోని అని హాయిగా ధ్యానము చేసెదను. ఈ కార్యమునెంచి ఫలాపేక్షకై నిరీక్షించుదును. నీ హృదయాంభోధి తరంగములలో నా మనస్సును నిలుపుట సాధ్యమగునా! నీ పదద్వంద్వమును మనస్సులో గట్టిగా చేతులతో పట్టుకొందును అంటారు. దీనిని బట్టి మనస్సు ప్రశాంతముగానుంచుకొని భగవంతుని యందే లగ్నము చేసినపుడు భగవంతుడు ప్రత్యక్షమై తీరునని చెప్పుట. అట్లే శ్రీ శర్మగారు ఎన్ని కష్టములు వచ్చినప్పటికి వాటిని లెక్కసేయక తమ మనస్సు ఆ శ్రీ కృష్ణుని యందే నిలుపుకొని ధ్యానించిరి. ఏది జరిగినా అది ఈశ్వరేచ్ఛగానే భావించిరి.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

6.3 కృష్ణ శతకము: -

శ్రీ గురుజాడ రాఘవ శర్మగారు కృష్ణ శతకమును వ్రాసిరి. దాని ప్రారంభములో

"శ్రీ రుక్మిణీ రమణ! శ్రీ
కారా! యదువీర! ధీర! కామిత ఫలమం
దారా! బృందావన సం
చారా! చక్రధర! విజయసారథి! కృష్ణా!"[1]

అని ప్రార్థన చేసి ధరపై బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వర రూపమైన పరబ్రహ్మవు నీవే. సకలము గురుమూర్తియౌట వలన నిన్నే స్మరియింతును. ఏ దేవుడవని కొలిచినా నీవు సాదరముగా బ్రోతువట. అందువలన భేదము చూపకుండా నిన్నే కొల్తును. ఈ ప్రపంచమంతయు నీ ఆనతి పైననే నడుచుచున్నది. అట్టి సమయములో నేను వేరే అడుగనేల? నీ దయ ఎట్లో నడుపుము. ద్రౌపదికి వస్త్రములిచ్చి కాపాడితివి. గోపికలను చేపట్టితివి. కుచేలుని కష్టముల బారి నుండి కాపాడితివి. నేను తెలిసి తెలియక ఎన్నో నేరములు చేసితిని. తండ్రీ! నీవే క్షమింపదగుదువు. కారుణ్యపయోనిధివి నీవే గదా! ఓ నందుని తనయుడవైన కృష్ణా! ఏ పేరున నిన్ను పిలిచినను కాపాడెదవని బుధులు చెప్పగా వింటిని. గోపాలా! చేఁబట్టుము. నా పాలిటి దైవమీవు. ఆగమ వినుత! కృపాసముద్రుడవు. ఎవ్వరును నీ గుణములు లెక్కపెట్టలేరు. గోవులను, గోపబాలురను, గోపికలను అనురాగముతో రక్షించిన ప్రోడవీవు. నీ నామము కోరిన కోర్కెల దీర్చును. భవ మహాబ్ధిని దాటించును. 'నారాయణ' అను నీ నామము మరల మరల స్మరింతును.

"మురళీధర! భవసాగర
తరుణా! జితతృష్ణ! పింఛధర! సంపన్నా
కరుణారస పూర్ణా! సుం
దర! హరి! దాసప్రసన్న! తండ్రీ! కృష్ణా!"[2]

అని కృష్ణుని వర్ణించి, శ్రీకృష్ణుని నామము స్మరించుట భవదురితహరమట. సకల జయశ్రీ కరమట. సదా శ్రీకరము, పరిపూర్ణానందకరము అనిరి. ఫలమో, పుష్పమో, పత్రమో, జలమో మిక్కిలి భక్తితో నొసగిన దృప్తిగా స్వీకరించెదవట. ఓ కృష్ణా! భయమేలా! నాకు కలిగినదే ఇచ్చి తృప్తి పొందెదను అంటారు.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

"కాదని కంపముఁజెందక
లేదని భయపడక కల్గులేశమె హృదయా
మోదముతో గొనఁగా, నీ
పాదాశ్రయుఁజేయుమయ్య! పావనకృష్ణా"[1]

కాదని కంపము చెందకుండా లేదని భయపడకుండా కలిగిన కొంచెము హృదయానందముతో స్వీకరించి నీ పాదాశ్రయుని చేయుము అని ప్రార్థిస్తారు. నాకు తల్లివి తండ్రివి, దైవము, బాంధవులు, గురులు, హితులు, భ్రాతలు ముల్లోకములును నీవే. చల్లగా దయతో నేలుము. పరబ్రహ్మ అని, పరమాత్మయని, పద్మభవుడని, శంకరుడని, మాధవుడని పిలువబడెడి నిన్ను ఎట్లు తెలిసికో గలను? నానాటికి యీ జన్మము అంతులేని కష్టాలలో పడి అగాధంబయ్యేను. ఇంకా ఎప్పటికి ఈ సంసార పయోనిధిని దాటింప జేసెదవో కదా! నన్ను ఈ తాపత్రయ ఘన మహాబ్ధి నుండి దాటింపవలసినది. తేపకు తేపవలె నన్ను చేపట్టుకొని సదా కృతార్థునిఁజేయుము. నీవు ఈ భూభారము పోగొట్టి మంచి వారిని రక్షించుటకు దేవకీ వసుదేవుల గర్భములో పుట్టితివి గదా! అని అవతార రహస్యము నొకసారి గుర్తు చేసిరి. ఎట్లా పుట్టితివి. రోహిణి నక్షత్రములో శ్రావణ బహుళ అష్టమీ తిధియందు అర్ధరాత్రి సమయములో దేవకీ గర్భమున జన్మించితివి. పదునాలుగు భువనములను ఉదరమున గల నీవు దేవకి ఉదరమునఁబుట్టితివి. ఆ దేవకి సుకృతమెట్టిదో గదా! శత్రువుల పట్టణములో ధైర్యముగా కారాగారములో పుట్టి ఖలులనణచి, భూ భారముఁదీర్పగా నవతారము దాల్చిన పుణ్యాతముడవు. నీవు పుట్టినప్పుడే తండ్రికి సంకెళ్ళు వేయించావు.బందెకాన గడియలు పట్టు విడిచినాయి. త్రోవనివ్వగా యమునానదిని దాటితివి. కావలిగాయు వారలను నిద్ర ఆవహించగా అర్ధరాత్రి సమయములో యమున త్రోవ చూపగా వసుదేవుడు నిన్ను తీసికొని పోయెను. యమునానదిని దాటి నిదురజెందు సాధ్వీ యశోదా రమణి శయ్యపై శాంతముగా నిన్ను జేర్చెను.

"మెల్లన వసుదేవుఁడు, వ్రే
పల్లెకుఁగొంపోయి, నిన్ను, భద్రపఱచి, రం
జిల్లుట నీ మాయకదా!
ముల్లోకములన్ భ్రమింప మోహన కృష్ణా!"[2]

మెల్లగా వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని వ్రేపల్లెకు తీసుకొని పోవుట నీ మాయే కదా! ముల్లోకములను భ్రమింపఁజేయు మోహన కృష్ణుడవు అని అంటారు. పూతన పాలిండ్లను పట్టుకొని పాలు ద్రాగవచ్చును. అప్పుడే ప్రాణములు లోలోపలకు పీల్చి, పోయేటట్లుగా చేసిన నీవు బాలుఁడవా! కాదు లోకపాలకుడవని అంటారు.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

"మను రుచిరా" కృష్ణా! యను
జననికి నోరెత్తి, భువన జాలములన్, లో
గనఁబఱచితివి, యశోదా
జననియె, కడుభాగ్యశాలి, జగతిన్ కృష్ణా!"[1]

ఎంతో కఠినమైన తపస్సు చేసినా లభ్యముకానిది మన్ను రుచిరా! కృష్ణా! యని మందలించిన యశోదా తల్లికి నోరెత్తి భువన జాలములను కనబఱచితివి. ఈ జగత్తులో యశోదయె మిక్కిలి అదృష్టవంతురాలు. నీ నోటిలో జగమ్ములనుఁజూపు నేర్పరివి. శిరమున పింఛము మెరుస్తూ ఉండగా, చేతిలో మురళి వెలుగగా, కాళ్ళందియలున్ చిరుగజ్జెలు మ్రోగగా అందముగా నాట్యము చేయుదువు. నందుని తనయవు. యశోదా సుందరి మురిపెంపు బిడ్డవు. సుజనానందుడవు. బృందావనవాసుడవు. గోవుల బృందాన్ని పాలించువాడవు. పల్లవీ ప్రియుడవు. నీలపు శరీరముపై బంగారు వస్త్రము ధరించి తలపై శిఖిపింఛముతో, చేతిలో మురళి గొని, సంగీతాలాపన జేయగా నిన్నుఁజూడదగును. అని ఇక్కడ శ్రీ కృష్ణుని మనోహరమైన రూపమును వర్ణించిరి.

భగవంతుడు పరిశుద్ధమైన స్థలములో నుండునట. పరిశుద్ధుడైన వారి మనస్సులలో ఉండునట. కావున పతిత పావన నన్ను పరిశుద్ధునిఁజేసి ఏలుము అంటారు. శ్రీకృష్ణా! శ్రీకృష్ణాయని! గోపాలా! గోపాలా! యని శక్తికొలది స్మరింతును. నీ పాదములందు భక్తిని నిల్పి నన్ను ఎల్లప్పుడు పాలనఁజేయుము. ఎప్పటికైనను నీ పదసాన్నిధ్యమునుఁజేర్చు భక్తిశ్రద్ధల నొసగుము. నలుగురిలో నన్ను చిన్నబుచ్చక కృతార్థుని చేయుము.

"బంధములద్రెంప, దయా
సింధుఁడవున్, దీనజనులఁజేపట్ట, సుహృద్
బాంధవుఁడవు, భువిసజ్ఞా
నాంధులకున్ జ్ఞానతేజమగుదువు కృష్ణా!"[2]

ఈ బంధములను ద్రెంపుటలో దయాసింధుడవు. దీనజనులను చేపట్టుటలో సుహృద్బాంధవుడవు. ఈ భూమిపై అజ్ఞానాంధులకు జ్ఞానతేజమగుదువు. అని చెప్పి శ్రీకృష్ణుని దశావతారములను ఎంతో మధురముగా కంద పద్యములో చెప్పిరి. శ్రీ కృష్ణుని బాల్య క్రీడలు, అవతార రహస్యములు కందములో అందముగా నింపిన వైనము మనోహరము.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు

6.4 మేనక-విశ్వామిత్ర నృత్యనాటిక: -

శ్రీ శర్మగారు వ్రాసిన రచనలలో మేనక-విశ్వామిత్ర నృత్య నాటిక ఒకటి. కేవలము ఛందోబద్ధమైన ఖండకావ్యములు వ్రాయటమేగాక, సంస్కృత శ్లోకములను తెనుగు భాషలోనికి అనువదించినవికూడా కలవని చెప్పుకున్నాము. అంతేగాక నాటిక మేనక - విశ్వామిత్రులకు సంబంధించినది కూడ చెప్పి నాటిక ప్రక్రియలో తమకి గల అభినివేశమును చాటుకొనిరి.

ఈ నాటిక ప్రారంభములో విశ్వామిత్రుడు రంగముపై ప్రవేశించునపుడు ఆలోచనా నిమగ్నుడై ఉండును. ఆతని ఆలోచన ఏమనగా, స్వార్ధపరులు తన యున్నతి సహింపక వ్యర్ధముగా బహువిధముల బ్రహ్మత్వము కాదనుటకెవరు? ఎండనక, వాననక ఘోరతపస్సు చేసెదను. సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయువాడు నా కంటె బ్రహ్మ సృష్టిలేడు. నరులు గాని, సురలు గాని, నరనారాయణులు గాని, పరమేశ్వరుడైనను సరే ఎదురు చెప్పినను లెక్కచేయను. అష్టదిగ్గజములను కూల్చెదను. బ్రహ్మర్షిగ నిల్చెదను. బ్రహ్మత్వమేదో తేల్చెదను. విశ్వము తలక్రిందైన విసుగు లేక కష్టములబడకుండా శాశ్వత పదమును గొనుటకు తపస్సు చేసెదను. బ్రహ్మత్వమెవరికో తేల్చెదను. అష్ట దిగ్బంధనము చేసి, అహరహమ్ము వాయుభక్షణ చేత తపస్సు చేసి మనస్సు దిటము చేసికొని, బ్రహ్మర్షి పదమును సాధింతును. అని తపస్సు చేసికొనుటకు నిష్ఠగా ఆసీనుడయ్యెను. ఇది మొదటి రంగము.

వెంటనే ఆకాశము నుండి మేనక అంచెలంచెలుగా భూలోకమునకు దిగుచు నృత్యము చేయుచు మనస్సులో

గీ॥ "కౌశికుని ఘోరతపసు విఘ్నంబొనర్ప!
బంపు చుంటిరి, నన్ను నిలింపులార!
ఇలకుఁజనుచుంటి నిపుడె, మీ యిష్ట కార్య
సిద్ధి వెసఁదీఱ, స్వగృహముఁజేర్పరయ్యఁ
మేనకను, నాపయిన్ గరుణఁబూని మీరు"[1]

కౌశికుని ఘోరమైన తపస్సు విఘ్నము చేయుటకు దేవతలందరు కలిసి మేనకను భూమిపైకి పంపిరి. ఆమె భూమిపైకి వచ్చిన తరువాత విశ్వామిత్రుని చుట్టూ దిరిగి నృత్యముతో ప్రదక్షిణ జేయుచు

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

మామా వాలు చూపుల కఱగి వశముగాడెవండు? మరుని వాడి తూపుల దొఱంగి వశము గాని వాడెవడు? పశుపతినైన పరాశరునైనను పరవశమొనర్చుదును. మా ముందు ప్రశాంత చిత్తుల భ్రమ పాల్సేయగ స్వశక్తి గల మా ముందు బింకములు చెల్లునా? తృటిలో ఆతని సర్వస్వమును కొల్లగొట్టుదును. నా ఇల్లే స్వర్గమనుకొనునట్లుగా చేయుదును. నా అదృష్టమున మన్మథుడు వాయుభక్షకుడైన విశ్వామిత్రుని తపస్సుకి భంగము కలుగఁజేసి నా పై దృష్టి మరల్చకుండా ఉండునా? అని

చ॥ "ధృతిమతిమంతుడౌ ఘన జితేంద్రియుడౌ హనుమంతుఁడో మహో
న్నత చరితుండు భీష్ముఁడొ, వినాయకుఁడో! శుకుఁడో! తలంపగా
నితఁడు పరాశరుండును, మహీశుడు స్త్రీలకు దాసులైన, సం
గతి సరిక్రొత్తగాదు, మఱి కౌశికుఁడెంతటివాఁడొ! చూచెదన్!"[1]

ధృతిమతిమంతుడు, జితేంద్రియుడునైన హనుమంతుఁడో మహోన్నత చరిత్ర గల భీష్మాచార్యులో, వినాయకుఁడో శుక మహర్షియో! ఆలోచించగా ఇతడు పరాశరుడును మహీశుడు స్త్రీలకు దాసులైన సంగతి క్రొత్తయేమి గాదు. మఱి కౌశికుడు ఎంతటివాడో పరిశీలించెదను అని మనస్సులో తలంచి

ఆ॥వె॥ "ఎంతకదిపి చూడ నింతయు కరుఁగడీ
తపసి గుండెయెంత దండిగుండెఁ
బొమముడిని సురేంద్రు మోహింపఁజేయుమా
తెలివి, యితని ముందు తెల్లవాఱె॥"[2]

ఎంత కదిపి చూసినా కొంచెము కూడ కరుగుట లేదు. ఈ తపసి గుండె ఎంత దండి గుండె. కనుబొమలు ముడుచుకొని సురేంద్రునే మోహింపఁజేయుచున్నది. మా తెలివి ఇతనిముందు తెల్లవారి పోయినదే! ఇక మన్మథుని సహాయము కోరుట తప్ప వేరు మార్గము లేదు. అని మన్మథుని కొరకై ప్రార్థించును. ఇక్కడ ఒక గేయమును రచించిరి. మేనకా ప్రేయసీ సుమనోఫలప్రదాయకుఁడవై హాయి గూర్పుము.

"నాయకుఁడవీవు నామనోనాయకుడవు
సాయపడుమా! మదీయవాంఛాఫలప్ర
దాయకుఁడవయి, కార్యసంధాయకుఁడవు
గమ్ము!ప్రార్థింతు! నే దీనురాల! రమ్ము!"[3]

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2, 3 పద్యాలు

నాయకుడవు నా మనోనాయకుడవు. నా వాంఛఫల ప్రదాయకమగుటకు కార్యసంధాయకుఁడవై సాయపడుము. అని గీతాలాపన చేయగానే రతీమన్మథులు నృత్యము చేయుచు ప్రత్యక్షమగుదురు. ఇంతలో మేనక కొంచెము ఆగుము. ఆగడము చేయవద్దు. అని వారించునంతలో కొంత నిదానించి పరిశీలింపగా విశ్వామిత్రునిలో క్రమక్రమముగా చలనము కనిపించును. ఆశ్చర్యము, సంతోషం ఒకసారి మేనకలో పెనవేసికున్నవి.

"ఎట్టి ధీరచిత్తుఁడో! తా
నిట్టె కన్నువిప్పెఁలేచె
ఎట్టులితని మెప్పించెదో
యొప్పించెదో! వెంటనంటి"[1] ॥ఆగుము సుమ సాయకా॥

అని పాట పాడుచుండును. ఇంతలో మన్మథ వికారము మాటిమాటికి విశ్వామిత్రుని ప్రేరేపింపగా లేచి కన్నులు దెరచి, నలుదిక్కుల పరికించి మేనకాదృక్కుల మోహపరవశుడై నిలువ లేక మేనక కనుసన్నలలో మెలగుచు ఆమె హస్తమును పట్టుకొన జార విడుచును. మరల ఆతడు దీనవదనుఁడై కరము బిట్టుగా

పల్లవి॥ "ఈ వసంతమెంత హాయి!
ఎంతో సంతసమ్ము గూర్చె" అను గేయమును పాడును.

అను పల్లవి॥ శ్రీ విలాసమున్ వెలార్చె
జీవితానందమొసఁగె ॥ఈ వసంతమెంత హాయి॥

చరణము॥ అదె! కనుమ! కుహూకుహూయ
టంచు పాడె కోకిలలుఁ
హాయిగ పింఛములు విప్పి
యాడె కూడి నెమలి జంట
దివ్య సౌరభము వెలార్చె
దిక్కుల మలయా నిలుండు
మేను పుల్కరించెఁ ప్రకృతి
ఆనందమునించె, నహా!"[2] ॥ఈ వసంతమెంతహాయి॥

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 గేయాలు.

అను గేయాన్ని ఆలపిస్తూ మరల ఇద్దరు కలిసి పాడుతూ వేరే బ్రహ్మత్వము లేదుగదా! కామించిన కలికితో కలసి మెలసి కష్టసుఖములొందు నాడు తప్ప వేరేలేదుకదా! నా తపఃఫలము పండెను. నాకలోక సౌఖ్యము గన ఈ త్రిలోక సుందరి లభించినది జన్మతరియించినది. అని విశ్వామిత్రుడు భావించగా, నా తపఃఫలము నిండె నాకలోక విభుని కరుణ చేత నిట్టి తాపసేందు చేతము చేజిక్కినది నేడు. అని మేనక సంతోషపడును. విశ్వామిత్రుడు, మేనక ఇద్దరు కలిసి

"ఆనందం - బ్రహ్మానందం
ప్రేయసీప్రియుల - హృదయములొక్కటై
ప్రేమ మీఱ, త - న్మయులై పొందెడి
ఆనందం - బ్రహ్మానందం
అవాఙ్మానసా - ఆత్మానందం
అని పాడుకొనుచు నిష్క్రమింతురు."[1]

తరువాత తెర లేచుసరికి పసిబిడ్డను వటపత్రము పై పరుండ బెట్టియుండును. ఒక వైపునుంచి విశ్వామిత్రుడు, ఒక వైపు నుండి మేనక ప్రయాణోన్ముఖులై యుందురు. మేనక, దేవతలందరు పంపగా వచ్చితిని. నా ప్రయత్నముచే సంపూర్ణముగా సఫలీకృతార్థురాలనైతిని. కౌశికుని ఘోరతపస్సు విఘ్నమొనర్చి, స్థిరమైన యశస్సు పొందితిని. దివికేగుచుంటిని. ఆ తపసి బిడ్డను తన హస్తములతో బెంచును. అని తలంచును. వెళ్ళుటకు ప్రయత్నించును. విశ్వామిత్రుడు తపస్సు, ప్రతిన కూడ భంగమయ్యెను. ఈ లోకములో కామినీమోహ పరవశత్వములో పడి సత్యము తెలియకుంటిని. ఇంక స్వస్థానము చేరెదను. అని పోబోవ ప్రయత్నింపగా, అందెల మ్రోత విశ్వామిత్రుని కల్లోల మానసుని జేయును. విశ్వామిత్రుడు ఆగుము మేనక పోబోకుము! అనగా నీ పసిబిడ్డను నీ యొడి చేర్చితిని కదా! అనగా గొడ్డురాలవు కాదె! నీవు ఈ పసిబిడ్డను విడిచి వెళ్ళదగునా? అని విశ్వామిత్రుడనగా బిడ్డను కన్నవాడివి గనుక పసిబిడ్డను నీకిడుట తప్పా! అని గాంధర్వ వివాహం గనుక కన్నబిడ్డ నీది అనెను. విశ్వామిత్రుడు, గాంధర్వ వివాహం గావున కన్నబిడ్డ నీదే అనగా, రాజర్షివి నీవు ఈ ధనరాశి బిడ్డ నీది అని మేనక పలుకగా, నైజమెఱుగ లేక వలచితిని. మోజుతీఱె. ఈ బిడ్డను తీసికొను. నన్ను మోసగింతువా? మొహమాటము కూడా లేకుండా! అంతే మేనక నేను సురలోకము దాన - మఱలుట నీతి. అని చెప్పెను. వెడలిపోవుచు బిడ్డను వదలలేక దగ్గరకు వెళ్ళి చూసి చిరాయువు కలిగి సఖీభవ! సుఖీభవ! అని ఆశీర్వదించును. ఇంతలో ఆకాశము నుండి ఒక వాణి వినిపించును. ఇదే చివరలో భరత వాక్యము.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

ఆ॥వె॥ "అడవిరక్షలేని యబల కాదిదిద్విజ
గణము చెంపఁబూర్ణ కళల బెఱిగి
వీరమాత యగుచు, వెలసెడి, నిజ సుతు
పేర ఖండ ఖండ విస్తృతముగ॥

ఆ॥వె॥ పేరులేని యట్టి బిడ్డకాదిది మహా
కావ్యనాయికగ జగాన వెలయు
కవికుల గురుడగు కాళిదాసుని కీర్తి
చంద్రికాకిరణ సంజాతయగుచు॥"[1]

అడవిలో రక్షణ లేకుండా నున్న అబల కాదు. ద్విజగణము పెంచగా పూర్ణ కళలతో పెరిగి వీరమాత యగుచు వెలయును. అతని కుమారుడు ఖండ ఖండాంతర ఖ్యాతిగాంచును. పేరులేనట్టి బిడ్డ కాదిది. మహా కావ్యనాయికగా, జగములో వెలయును. కవికుల గురుడగు కాళిదాసుని కీర్తి చంద్రికా కిరణ సంజాతయగును.

విశ్వామిత్రుడు మేనక చిరంజీవ! చిరంజీవ! సుఖీభవ! సుఖీభవ! అంటూ వెడలుదురు. తెరలో భరతమాతకు జై! కవికుల గురువు కాళిదాసునకు జై! 'వందేమాతరం' అను నినాదాలు వినబడును.

ఈ విధముగా శ్రీ శర్మగారు మేనకా విశ్వామిత్ర నృత్యనాటికను మనోహరముగా తీర్చిదిద్దిరి. తేలిక పదాలు పద్యాలు అనేక రాగాలు, తాళాలు గేయాలతో ఈ నాటిక వీరి సంగీత వైదుష్యానికొక నిదర్శనము.

6.5 భ్రమర గీతలు: -

శ్రీ మదాంధ్ర మహాభాగవతము లోనివీ భ్రమరగీతలు. శ్రీకృష్ణ విరహ వేదనఁచే తపించు గోపకామినుల నూరడింప, శ్రీ కృష్ణుడు తన సేవకుఁడును, బుద్ధిమంతుడునగు, యుద్ధవుని ద్వారా సందేశము పంప, నుద్ధవుడేగినంత, గోపకామినులు, అన్యాపదేశముగా, ప్రక్కవ్రాలిన తుమ్మెద నెపంగా పలికిన పలుకులు భ్రమరగీతలు. వీనిని పోతన్న తెలుగు భాగవతములో మృదు మధుర శైలిలో చక్కగా తీర్చిదిద్ది పలికిరి. అన్యాపదేశమనగా, తన మనోగర్భిత భావమును సూటిగా వెల్లడింపక, యన్య వస్తువుపై నారోపించి యుద్దేశించిన కర్తకు గాని, కర్త్రికిగాని హృదయరంజకముగా నాటునటుల, చాకచక్యముగా పలుకు,

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

గడుసుదనపు పోకడలు. ఇచటనారోపించబడిన వస్తువు, సామ్యమునకనువుగ నున్ననే, యీ వ్యంగ్యభావము, రసప్లావితమై జాలువారునది. ఈ సన్నివేశములో రెండు ప్రకృతులున్నవి. ఒకటి ఉద్ధవుడు. రెండు తుమ్మెద. శ్రీకృష్ణ సందేశహరుడైన యుద్ధవుడు, కేవలము కృష్ణుడోయన వేష భూషణాలంకరణమున, నభేదస్థితి నందినట్లు భావింపదగియున్నాడు.

శా॥ "రాజీవాక్షుడు, సుందరాస్యుడు, మనోహరస్కుండు, పీతాంబరు
డాజానుస్థితబాహు, డంబురుహమాలాలంకృతుండుల్లస
ద్రాజత్కుండలు డొక్క వీరుడిచటన్ రాజిల్లుచున్నాడు, మా
రాజీవాక్షుని భంగినంచుగనిరా రాజాన్వయున్ గోపికల్"[1]

పోతనామాత్యుడు శ్రీమదాంధ్ర మహాభగవతము పుట 380.

సుందర వదనారవిందం, విప్పిన కన్గవ, విశాలమైన వక్షస్థలము, బంగరువల్వ, దీర్ఘబాహువులు, వనమాలాంకృత దేహం, మకరకుండలములు, గాంచినంతనే సాక్షాత్ మా రాజీవాక్షుడు మా కృష్ణుడే యన్నట్లున్నాడని, గోపికలు దగ్గఱజేరబోయి, చిరునవ్వు నునుసిగ్గు, జంటలై మొగంబునకు, వింత చెలువొసంగ, తుమ్మెద నెపంగా పలుకసాగిరి.

ఇచ్చుట రెండవ వస్తువు తమ్మెద. రూపమా నీలం, స్ఫూర్తియా ఝుంకార నాదం, వృత్తియా, నిలుకడ లేక పూవుపూవునంగల మధువు నాస్వాదించుటయే పని. స్వభావమా చంచలం. మనఃప్రాణములర్పించి, సర్వము తనయందే డించి, నమ్మిన కుసుమకోమలులగు గోపికల విడచి, మధురాపుర కాంతల మొక్క ప్రదేశముల స్వేచ్ఛగా సంచరించి, విహరించి ఆనందించు శ్రీ కృష్ణుని స్థితి మధుప వృత్తిగా నాపాదించుటొకటి.

దేహమా మేఘశ్యామలము. పలుకా మోహ పరవశమొనర్చు నాదము. ఇచ్చుట మురళి, అచట ఝుంకారము, స్వభావమా చంచలము. నిలుకడ లేని స్థితి. భ్రమరకీటక న్యాయముగా ఉద్ధవుడే శ్రీకృష్ణుఁడై సాక్షాత్కరించినట్లున్నాడు.

ఇట్లు దరిజేరిన, యుద్ధవుని గాంచి, భ్రమరముగా భావించి తమ హృదయావేదన బట్టలేక, నిందాస్పదముగా తుమ్మెద నెపముగా సూటీపోటు మాటలు హృదయానికి నాటునట్లు మోమాలము లేకుండా సూటిగా గోపికలు పలుకసాగిరి.

1. పోతనామాత్యుడు శ్రీమదాంధ్ర మహాభగవతము పుట 380.

శ్రీ గురుజాడ రాఘవ శర్మ గారు శ్రీ కృష్ణుని బృందావనములో తాను ఒక గోపికయై భక్తి భావముతో చరించినవారు గావున ఆ శ్రీ కృష్ణుని యందుండెడి అవ్యాజమైన భక్తి భ్రమరగీతలుగా రూపు దిద్దుకొనియుండును. వీరి కలము నుండి వెలువడిన భ్రమరగీతలను పరిశీలిద్దాము.

శ్రీ కృష్ణుడు ఉద్ధవుని గోకులమునకు పంపగా విరహవ్యాకులితలైన గోపకాంతలు తుమ్మెదవలె అన్యాపదేశముగా ఇట్లు పల్కిరి. ఎల్లప్పుడు తమ దైవము మీరేయనుచు నిద్రాహారశయ్యాలందు కూడ భావించెడి గోపకాంతలు దుఃఖాబ్ధిలో మునిచిపోయెనని నన్ను ఎంతగా నిందిస్తున్నారో గదా! ఇన్నాళ్ళు ఎట్లుండిరో? యుద్ధవా! వారి స్వాంతములు చల్లబడునట్లుగా ఒక్కసారి వెళ్ళిరా ఓ దయామయుడవైన యుద్ధవా! నా యెడ మిక్కిలి స్నేహ భావముతో చరించుచు నాపైననే ప్రాణములెల్లనిల్పుచు, విరహదుఃఖముచే తట్టుకోలేని లేబ్రాయపు ముద్దరాండ్ర దుఃఖము పోవునట్లుగా పలికి వారలనోదార్చిరమ్ము. సందేహింపక వెళ్ళిరమ్ము. నిన్ను చూచినంతనే నిందింప ప్రయత్నింతురేమో! వింటూ నీవు ఓర్మి వహించి ప్రేమతో గోవిందుడు మీ అందరి క్షేమము తెలిసికొనగోరి నన్ను పంపెను. మీతో కలిసి చేసిన బృందారణ్య విహారములు మఱుపునకు గూడ రావటము లేదట అనుచు పలుకుము. ఉద్ధవుడు హితమిత చతురవచో నిధి, కృతబుద్ధియు, అకిల్బిషుడని. శ్రీ కృష్ణుడు పంపగా వ్రేపల్లెకు వెళ్ళెను.

నందసుతునికి మారుగా నందుని చూచి యశోద కౌగలించి సుతుని సేమమంతయు వినిపించినది. ఉద్ధవుడట తిరుగగా వ్రేతలు అతనిని చూచి,

> **"చిఱునగవున్ వెలార్చునొక చెల్వునఁజెన్నగుఁగన్నుదోయి సుం**
> **దర వదనార విందము, నెదన్ బొలుపొ వనమాల, తాల్కు బం**
> **గరు వసనమ్ము, నీల తనుకాంతులు, జానువులంటు బాహువుల్**
> **మురిపెము గొల్పు వాడొకడు, ముందట నిల్చినవాడు, కంటిరే!"[1]**

ముఖమున చిరునవ్వు చిందులాడగా స్నేహమును ప్రకటించు కన్నుల జంట, సుందరమైన వదనారవిందము, హృదయముపై వనమాల వలె బంగారు వస్త్రమ్ము, నీలంరంగులో భాసించు శరీరకాంతులు, జానువుల నంటుకొనుచు బాహువులు మురిపెము గొల్పువాడు ఒకడు ముందట నిలిచినవాడు చూచారా! ఇక్కడ పోతన్న "రాజీవాక్షుడు ... ... గోపికల్" అను పద్యచ్ఛాయలు కన్పట్టుచున్నవి.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

ఉద్ధవుని చూడగానే కృష్ణుడను భ్రమ కలుగు నట్లున్నది. ఈతడు మాధవుడనగా ఎంతో పోలికలు గల్గువాడు. ఈతనిని చూచినంతనే నా మది భ్రమించుచున్నది. సిగ్గు,ఆనందము కలిసి మనస్సునుల్లాస పరచుచున్నది.

"... ... ... నెమ్మేయి నిల్ప కెమ్మేయిన్

వాత విధూత చూత సుమవల్లికయై వెసనూగ సాగెడిన్"[1]

అని కళ్ళ ఎదురుగా చరించు నుద్ధవుని కనుగొనగానే మేన పులకలు మొలకెత్తగా కృష్ణ రూప భావనమున పరవశయై ఒక్క వ్రజభామిని దైవ వశముచే సమీపమునకు వెళ్ళి, మృదునాద లాలిత మనః సుమరంగమైన ఒక భృంగమును చూచి దుఃఖముఁగోపము మిళితమై గన్నుంగవ భాష్పములు స్రవింప దైన్యముగా మాట్లాడసాగెను. కమలదళాయతాక్షు చెలికానిని ఎఱుంగమా! మేము నిన్ను ప్రేమ గల తల్లిదండ్రులకుఁబ్రీతిగా మేలెఱిగించగా మీ యదూత్తముడు పంపగా వచ్చితిమి గదా! వారిని మరవండని సేమములెరిగింపగా రాజునకు ఇక్కడ వేరుగా మాన్యులు లేరుగదా! ఎఱుగని వాని వలె నటియించుచు చెంతను వ్రాలెదవు! మము దరిఁజేరగరాకు. వాని చరిత్ర లోక విదితము. పెద్దల అవసరము తీరిన తరువాత మోగమ్మును చూపరు గదా! మత్తబంభర! మధువును గ్రోలక పూవులను విడిచి వెళ్ళుట నీకు తెలియునా? ఇది చేమంతి, ఇది గులాబి, ఇది ఇందీవరము, ఇది గోరింట, ఇది తులసి, ఇది జాజి, ఇది మల్లియ. పరిశీలించగా ఈ సృష్టియంతయు సుమమయము. నీవు స్పృశించనిది ఏది? ఓ తుమ్మెదా! నీవే శౌరికి దౌత్యమును చేయుటకు తగినదానవు.

శా॥ "విచ్చీవిచ్చని పూవుకన్నియల, లీవిన్ దవ్వులంగాంచి, క

న్నిచ్చన్ జేరువ చేరువై చెవికి, హాయింగూర్చు, నీ గాన సం

పచ్చాతుర్యముచే, మదుల్ గరచి, తద్విత్తముగొల్లాడు, బల్

మ్రుచ్చున్ నిన్ మునిమ్రుచ్చు శౌరి, తన యింపున్ సూపగా నంపెనే॥"[2]

విచ్చీవిచ్చని పూవుకన్నియల లీవిని దూరమునుండే చూచి చేరువగా చేరి చెవికి హాయిని గూర్చు నీ గాన సంపచ్చాతుర్యము మనస్సును కదలించి తద్విత్తము గొల్లాడు మ్రుచ్చునిన్ను ముని మ్రుచ్చు శౌరి మమ్మల్ని ఓదార్చపంపెనా? చాలుచాలును. మా పదాబ్జముల చేరువకు రాకుమా! నాగరశ్రీలోలత్కచ మేచకద్యుతిని నిన్ను శ్రీశుండు మన్నించునుగాక! ఆ లావణ్య సతీకుచాగ్ర సుమనోహర ప్రసూనావళీ ధూళీధూసరితాననుండవగు నీతో మాకెందులకు? కృష్ణుడు ఏతన్మాత్రుడే? మరి నీవేమో శ్రోతృశ్రోత్ర

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

రసాయనముగా గాధావళులు ఝుంకృతీస్వాదు సంగీతాలాపము లేల జేసెదవయా? అక్కడ నీ గీతలను నాగరీచేతః ప్రీతిగ పాడెదవేని ఇష్టార్థములు చేకూఱును.

చ॥ "దొఱకిన పూవు టింట వెసదూఱి, కలట్టి మరందబిందువుల్
జుఱ జుఱ జుఱ్ఱి త్రేన్చి, గడుసుందనముట్టి పడంగఁ జెల్లరె!
దొరలెవచ్చి, దాటెదవు దొంగ వలెన్ బరులెవ్వరున్ నినున్
నెఱసులు బట్టలేరనుచు, నిక్కెడు నేరుపునీకెచెల్లెడిన్"[1]

దొరికిన పూవులన్నింటిలో దూరి దానిలో గల మరందబిందువులను జుఱజుఱ జుఱ్ఱుకొనుచు త్రాగి త్రేన్చుతూ, నీ గడుసుదనము ప్రదర్శించుదువు. దొరవలె వచ్చి దాటెదవు. దొంగవలె నిన్ను ఎవరు పట్టుకోలేరనుచు పురుగులెత్తే నేరుపు నీకే చెల్లును. తేనెలో గల మాధుర్యాన్ని పద్యములో నిజముగా త్రాగునట్లుగా చూపించిన శ్రీ శర్మగారి నేర్పు అమోఘము. ఓ చంచరీకమా! చెప్పలేని అఖండ సుఖస్థితి ఒకటి గలదు. దానిని జుఱ్ఱిగా ప్రారంభించి ఇక్కడ అక్కడ తిరుగుచూ, నీటుగోటుగా మిలమిలలాడెడు ఎండపొడ మేన కాంతులు వెదజల్లుచుండగా నిలకడ లేకుండా చరించు నీ చరిత్ర నిత్యము చూడమా! దొరికిన పూవుతో తృప్తి చెందకమత్తిలి రివ్వున ప్రక్కన గల పూవుపై వ్రాలి మఱొక్కటిఁగూడఁబొవు నీ టక్కరి వేషభాషలు తెలిసినాయి. అంటారు. ఇక్కడ తుమ్మెద సహజస్వభావ స్థితిని వర్ణించిరి. సరసాళికెంతయు మక్కువ కలిగించును. నీ స్వభావములు క్రొత్తవాని పయి మానుపరావుగదా!

ఓ తుమ్మెదా! దెసల కారులు గ్రమ్ముచు కన్నుల విందైన నీ రూపము మాటిమాటికిట్లు సుమనఃప్రమదంబగును. నీ గానము దగ్గరదగ్గరకు వచ్చుసరికి మనసు చేదికొనంగల నీదు ప్రాపు ఎవ్వరినైన భ్రమల పాల్పఱచును గదా! అని పలికి

ఎంతటి దయా సముద్రుడో! మఱెంతటి యాశ్రిత పక్షపాతియో! యెంతటి శౌర్యధుర్యుఁడో! మఱెంతటి భూరివదాన్యుడో! ఈ జగము ఇంతగా చెప్పుకొనుట ఎఱుంగకపోము. మేము మాకు అనాద్యంత పథాను వర్తచరితమ్ములు వింతలె! చెట్టుచాటు నుండి వాలినిఁగూల్చిన జెట్టియని తెలియదా! పొట్టి యాచకుడగుచు, దాతనుఁబూడ్చి పెట్టుట యెఱుంగమా! రట్టెఱుంగక నాతి ముక్కును రక్కి పంపుట తెలియదా? జగత్తులో ఇట్టి చరిత్ర గల వానిని ఏమాదరింతుము? ఇంతటి గుణఖని యని వెయినోళ్ళ మునివరేణ్యులు వర్ణింతురు.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

భళీ! ఈ వింతలు విని భవపాశములు ద్రుంతురట! అతనిని మహాత్ములెవరెఱుంగుదురు?

"తానె, పతి, తానె బంధువుఁ
దానే గురుఁడున్ సఖుండుఁదానె సకలమున్
దానెయని నమ్మి చేరిన
దీనుల వంచించు టట్టి దేవునకెతగున్."[1]

తానే పతి, తానే బంధువు, తానే గురువు, తానే సఖుండుఁ దానే సకలము అని నమ్మి చేరువ చేరిన దీనులను వంచించుట ఆ దేవునికే తగును. వరుసలు వావులనుచు పెక్కు విధములుగా నీతులు చేటలతో చెరగెడువారు మావంటి వారిని క్రమశిక్షణలో పెట్టువారు. నమ్మిన వారి పట్ల ద్రోహమొనర్చుటఁజూచి ఈ సమయములో పలుకకుంటిని. మార్గమేది? రెంటికిని దప్పితి మెవ్వరి నింక నేమనన్. ఇచ్చట నిందాస్తుతి కన్పట్టుచున్నది. విరహవేదననునుభవించు గోపాంగనలు పైకి కృష్ణుని నిందిస్తున్నట్లుగా ఉన్నా లోపల స్తుతి గలదు. వాలిని గూల్చుట, వామనావతారములో బలిచక్రవర్తిని హతమార్చుట, శూర్పణఖ ముక్కు చెవులు కోయుట ధర్మ పద్ధతిలో న్యాయానికి అనుగుణముగా ప్రవర్తించియే చేసినాడు. కృష్ణావతారములో గోపికలు తానే పతి, తానే బంధువు, గురుడు సఖుడని భావించినారు. వంచించుట ఆదేవునికే తగును అనుట న్యాయమార్గంలో జరిగిన వంచన కాని వేరు కాదు. అని పలికి

"భ్రమ పెట్టి మమ్ము నీ వి
భ్రమమున ముంపంగఁబ్రోకు! భ్రమరా! తద్వి
భ్రమవార్ధిమున్న తొల్లిటి
భ్రమలెల్లన్ దొలఁగె నాటి ప్రమదమె మిగిలెన్"[2]

ఓ భ్రమరా! మమ్మల్ని భ్రమ పెట్టి నీ విభ్రమమున ముంపగఁబోకు. ఆ విభ్రమ వార్ధిలో మునుగగానే తొల్లి భ్రమలన్ని తొలగిపోయెను. ఆనాటి సంతోషమే మాకు మిగిలెను. చెవిని ఇట్లు ఇల్లు గట్టుకొని శ్రీశు కథల్ వినుపింపగా వత్తువు. వినయము గప్పికొను ధూర్తుఁడవౌదువు. నీవు ధూర్తబాంధవుడవు గాన తొల్లిటి కథలు మటుమాయలు, చెల్లవని మాధవునకుఁదెల్పుము, వెళ్ళు! మనుష్యులకు తగిన దారులు ఇట్టివే గతులు సుమా! తుమ్మెదా! కదలుమ! హృదయకంజముననను చనువిచ్చినంతనే కుదురుగా తేనెను మెసవికొనుచు, అదే రొదగా ఆనందించుచు మనస్సును మనస్సుగా నుండనీయవు సుమా! ఇతరమైన

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

ఆలోచనలు చేయనీయవు. నీకిదే పదివేలు. మమ్ముల నలయింపకు! నాదవినోదషట్పదా! అనుటలో అర్థము మా హృదయమనెడి పద్మమునే నీకు నివాస స్థానముగా ఇచ్చేశాము. ఇచ్చాము గదాయని తేనెను త్రాగుతు రొద చేస్తూ మనస్సు మనస్సులో నుండనీయవు. అంటే మా మనస్సు ఇతరవాటిపై లగ్నము కావటంలేదు. నీ పై తప్పు అని చెప్పటము.

మ॥ "కలహంస ద్విజముఖ్యసఖ్యవిలసత్ కాసారముల్, పల్లవో
జ్జ్వల వల్లీ పరివేల్లితోద్విరుహరాజత్ కేళికారావముల్
బలభిద్రత్న వినూత్న కాంతి వలిత ప్రాసాద హర్మ్యమ్ములున్,
కలవా! ఇచ్చట గొల్లపల్లియల మా కాంతుండుం కాల్పెట్టునే!"[1]

అష్టమహిషీ సమేతమైన శుద్ధాంత సీమలో రాజభోగములలోఁదేలు రాజచంద్రుడు ఈ తృణచ్ఛన్న గృహములకేల వచ్చును? ఆల మళ్ళించు ముచ్చటలేల మెచ్చు?

"చక్కని భ్రూ విలాసములు, చల్లని చూపులు, మందహాసముల్
మక్కువ మాటలున్ మనసు మర్మములన్ హరియింప, ముగ్ధలై
చొక్కుచు, మూడు లోకముల, సుందరులున్ బడికాపులుండఁగా
నక్కమలాసమేతుఁడగు నా హరియూహకు మేము వత్తుమే!"[2]

చక్కటి బొమముడి విలాసములు, చల్లని చూపులు, చిరునవ్వు, ప్రేమతో మాట్లాడు మాటలు, మనసు మర్మములు హరింపగా ముగ్ధలై చొక్కుచు మూడు లోకములలోని సుందరులును పడికాపులుండగా, ఆ కమలా సమేతుడగు హరి యూహకునైన మేము వత్తుమా? అభముశుభము తెలియని వ్రజాంగనలను కరుణించి, ఎన్నియో శుభములు గూర్చు దిట్టయని మనస్సులో నమ్మినదానికిట్లు వల్లభుడు వియోగవహ్ని శిఖలలోనికి త్రోసి, తనంతతానుగా జగత్ప్రభువై వెలుంగు చున్నాడు. వ్రేపల్లెకు తిరిగిరాడుగా! రాడు కదోయి! అనుటలో వారి విరహవేదన వ్యక్తమగుచున్నది.

"ఇంచుక, భేదమెంచక, నిజేశ తనూజ సుహృజ్జనాళి, వ
ర్జించి, సుఖమ్మునెంచి నిజజీవిత మాతనిదేయటంచు, స
ర్పించి, తదేక చిత్తలగు, వ్రేతలు, యాతనపాలుగా, విస
ర్జించుట, మంచిది కాదని, వచింపఁగరాదటె! చంచరీకమా!"[3]

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2, 3 పద్యాలు.

కొంచెము కూడ భేదమెంచకుండా నిజేశతనూజ సుహృజ్జనాళి వర్జించి, సుఖముగావాలని, తమ జీవితము ఆతనిదేయని అర్పించి తదేకచిత్తలగు వ్రేతలు యాతన పాలుగావించుట, వారిని విడిచిపెట్టుట మంచిది. కాదని చెప్పవచ్చును గదా! అనుటలో గోపాంగనలు శ్రీ కృష్ణుని పట్ల ఎంతగా అనురక్తులై యుండిరో స్పష్టమగుచున్నది. భృంగాపదేశమున గోపాంగనలు ఈ విధముగా పలుకగా హరికి సందేశమ్ము గోపీతాపహరంబుగా యుద్ధవుడు వినిపించెను.

ఈ భ్రమర గీతలు

"గేయమ్ములు, శ్రావణయుగా
ప్యాయమ్ములు, పరమ భాగవత జనతరణో
పాయమ్ములు, శ్రేయమ్ములు
ధ్యేయమ్ములు, భ్రమరగీత విహతారకముల్."[1] శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతము, దశమస్కంధము

ఈ భ్రమర గీతలు పరమ భాగవతోత్తములకు తరణోపాయములు శ్రేయమ్ములు, ధ్యేయమ్ములు, ఇహలోకతారకములు.

6.6 సిద్ధేంద్రయోగి నాటకము: -

శ్రీ శర్మగారు సిద్ధేంద్రయోగి నాటకమును నాటక లక్షణాలన్ని పాటించుచు మనోహరమైన నాటకముగా తీర్చిదిద్దిరి.

"భరతాచార్య కళాసరస్వతి కపూర్వంబౌయశో భాసమా
నరుచుల్ జిందు పసందగున్ దొడవులానందమ్ముగా గూర్చునే
ర్వరి, సిద్ధేంద్ర కవీంద్రునిందలచి ప్రారంభింతు నా యోగి రా
డ్వరు చారిత్రము రూపకంబగుచు విశ్వవ్యాప్తి పెంపొందగన్."[2]

భరతముని కళా సరస్వతికి అపూర్వమైన యశస్సును, పసందగు ఆభరణములను ఆనందముగా గూర్చునేర్పరి. సిద్ధేంద్ర కవీంద్రుని తలచుకొని ఆ యోగి రాడ్వరుని చరిత్రను రూపకముగా విశ్వవ్యాప్తినొందునట్లుగా ప్రారంభింతును అని రచన ప్రారంభించిరి.

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

తెర లేచుసరికి సిద్ధప్ప కీర్తన పాడుతు ఉంటాడు. మధు, నారాయణతీర్థులు ప్రవేశిస్తారు. నారాయణతీర్థులు "కోమల మలయ సమీరే" అని పాడుతు ప్రకృతి రామణీయకానికి మురిసి పోతూ ఉంటాడు. విద్య, ప్రాక్తన జన్మకర్మ పరిపాకముచే వచ్చునని ఈ విధంగా సంభాషించుకుంటూ వుంటారు. ప్రజలు కష్టించి పనిచేస్తే కాలం కలసి వస్తే కళలకు ప్రాముఖ్యత లభిస్తుంది. తద్వారా గ్రంథ ప్రాశస్త్యము పెరుగుతుంది. పండిత పామరులనకుండా అందరిని జిలిబిలి పల్కుల ఉఱ్ఱూతలూగించే యక్షగానాలు, భరతనాట్యాలు, నాటికలు ఇప్పుడు తప్పక ప్రజాహృదయాన్ని చూరగొంటాయి. అని మాట్లాడుకుంటూ ఉంటారు. మధు ఎవరయ్యా! నీవు అంటే లేచి వెళ్ళిపో బోతున్న సిద్ధప్ప రాయలుదయించిన సీమలో బుట్టి, బాల్యములో ఒక్కగురూత్తముని సేవ చేసి ఓపినంతగా నాట్యవిద్య నేర్చుకొని, దిరుగుచూ చివరకు కృష్ణవేణి నటియించిన చోటికి చేరుకున్నాను. చక్కని గానసంపదయు, చాతురి, లోతగుహావభావములు, నాట్యపద్ధతులునేర్చి, రాగరసానుభూతిలో నోలలాడుచు ప్రేక్షకుల మనస్సులలో నటియించెడి పుణ్యశాలురు ఈ చక్కని గెడ్డపై పుట్టుదురు. సార్థక జన్ములు వీరలే కదా! అంటాడు. తనది ఇక్కడే రాయలసీమయని సిద్ధప్ప అంటారని తమ గురువు గారి దగ్గరికి తాను కూడా వస్తాననటం, వారి గురువులు నారాయణ తీర్థులవారని తెలిసికొని మరునాడు ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళాలని నిశ్చయము చేసికొని నిష్క్రమింతురు.

ద్వితీయరంగములో కాజ గ్రామం. నారాయణ తీర్థుల వారి గృహము. శిష్యులు మధు, నారాయణులు తరంగము పాడుచు ప్రవేశిస్తే వారితో పాటు సిద్ధప్ప పాడుచుండును. తన్మయుఁడై వింటూ పులకిత గాత్రుఁడై ఆనందబాష్పములు కారుతూండగా, ఏమి మధురానగర వర్ణన - సౌందర్యప్రాశస్త్యము - అని ఆలోచించుచుండును.

"దయకల్గునయ్య - నీ - దాసునిపైనిక
దరహాసదివ్యసుం - దరముఖ గోపాల"[1] ॥దయ॥

అను గేయాన్ని ఆలపిస్తూ, మధురా నగరాన్ని కన్నులకు గట్టినట్లు చూపించారు. అని తృప్తి చెందాడు సిద్ధప్ప. సద్గురువు కరుణా కటాక్షములు కావాలి. శాస్త్రవాసన లేని విద్య శస్త్రాస్త్రములులేని వీర విహారము గదా! అనుకొనెను. నారాయణ తీర్థులను చూచి అభివాదమొనరించి తాము తీర్థపాదులు, సార్థక జన్ములు. నాబోటి యసమర్థుని, కృతార్థుని జేయ సమర్థులు. అనుగ్రహింపుమనగానే, ఇతడే సిద్ధప్ప అని నారాయణ తీర్థులు గ్రహించిరి. అతనిని ఒక పదం పాడుమని విని ఈతని ముఖ కవళిక, కనుముక్కుతీరు

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.

కంఠమాధురి ఈ కళకు వన్నెదెచ్చునట్లున్నది. అయినను బీజం నాటుదును. ఈ క్షేత్రమందు. ఇది ఎట్లు జగద్విఖ్యాతిగా నల్లుకొని, యశఃఫలమార్జించునో! అని తలంచి ప్రతి దినము ఈ మధు, నారాయణులతో పాటు పాఠములు వ్రాసికొని సాధన చేయి. నీది వారిది ఒక గ్రామమేగా ఇప్పుడు. అని చెప్పి నిష్క్రమించును.

తృతీయ రంగములో తీర్థులవారిల్లు - శిష్యులు పాఠాలు అప్పగించుచుందురు. మిగిలినవారు పరికించుచుందురు. సిద్ధప్ప తానువచ్చి అయిదు సంవత్సరములైనదని గురువు గారి అనుగ్రహమువలన యేదో లభ్యమైనంతవరకు విద్యలభ్యమైనది. తీర్థయాత్ర చేసివచ్చినగాని బోధ పడదీ ప్రపంచము. అందులో మొన్న మధురానగర కీర్తన విన్నప్పటినుండి మధురబోని జన్మ ఎందుకని, మనస్సు వేగిరపడుచున్నది. గురువుల సేవ చేయుకొలది గోవిందుని కనులార జూడవేడుకగుచున్నది. వెంటనేబృందావనమునకేగి మధురానగరిలో ఆ వేణుగానలోలుని తిలకించి నా ఈ జన్మ సార్థకము చేసికొనెదను. ఆ పై గంగానదిలో స్నానమాడి, కాశికా విశ్వేశ్వరుని దర్శించి కాశీఘట్టమున గల బుధు లనుగ్రహింప, యింకను కొరవడ్డ శాస్త్రములనభ్యసించెదను. అనుకొని కాశీకి వెళ్ళాను. అది చూచి కొంతమంది కొంటె కుర్రాళ్ళు ఎగతాళిగా మాట్లాడుకుంటూ వుంటారు. దీనితో ప్రథమాంకము ముగియును.

ద్వితీయాంకము ప్రథమరంగములో సుశీల ఏదో కలత నిద్రతో లేచి కళ్ళు నలుపుకొంటు వుంటుంది. వీధిలో ఒక పాట వినిపిస్తుంది. తన భర్తకు భద్రమగుగాక! ఎక్కడ ఉన్నా క్షేమం కలుగుగాక అని తలచుకొని, ఈ జీవితమే కలకదా! కల కల్లయంటారు. కాని నాకు కళగా కనిపించును. అందులో నేడీ కాలమున ఎంత విచిత్రముగా నున్నది. "సిద్ధాన్నము స్వీకరించే భాగ్యములేదూ! అన్నం వండుకొనుట యొకటి, అనుభవించడం మరొకటియు నా కర్మ పరిపక్వమయింది." ఏమి కల! కలలోని పల్కులు బహుశా నా భర్తకు విద్య పూర్తియైయుండాలి. ఇక రావచ్చును. కాని ప్రాప్తి లేకపోవడమంటే. జీవనాధారములేదనియా? ఎట్లా! విద్యవల్ల వినయము, విత్తము సర్వము చేకూరును గదా! ....అది కాదు ఉద్యోగముండదనియా భయం సుఖం లేదనా! ఆ విద్య వల్ల నాకు సుఖం లేదనా! ఎట్లాగు లేదు. ఇట్టివి విడదీయటానికి సామాన్య జ్ఞానం చాలదంటారు పెద్దలు. అని ఆ కల గురించి తర్కించుకొని తండ్రీ! జగద్రక్షకా! మన్మనోనాథుని త్వరలో గాంచననుగ్రహింపుమా! అంటూ కీర్తన నాలాపనచేయును. వీధి పాటకుడు ఒక పాట పాడును. ఇది బంగారు కలయా! అనుకుంటూ నిష్క్రమించును.

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి.
2. పోతనామాత్యుడు శ్రీమదాంధ్ర మహాభగవతము పుట 382

ద్వితీయాంకము ద్వితీయ రంగములో కృష్ణానదీ తీరం నది యిసుక తిన్నెలు, నడచి నీరును సమీపించుచు, సిద్ధప్ప శ్రీ కృష్ణుని మధురలో సేవించానని, కాశీ క్షేత్రమున విశ్వేశ్వరుని, భవానీని దర్శించానని, గంగా నదిలో స్నానం చేసానని, తన క్షేత్రమైన కృష్ణామండలీ ప్రాంతమును జేరితిని, మధురలో పరమాత్మ పలికించిన యక్షగాన, భాగవత ప్రబంధమును అచ్చటచ్చట కాలక్షేపము జేయుచు తిరిగి ఇల్లు చేరవలెననే తలంపుతో గుంటూరు మండలి నుండి కృష్ణానదీ ఘట్టములనీ శ్రీకాకుళపు రేవున దాట వచ్చితిని. ఆవల శ్రీకాకుళ దేవాలయమును చూచి ఆ క్షేత్రమహాత్మ్యము తలంచుకొనుచు కూచిపూడికి వెళ్ళెదననుకొనును. అతడు వెళ్ళిపోవును. ఇంతలో ఇద్దరు చుక్కయ్య, వెంకన్న నది ఒడ్డున ఈ దృశ్యం తిలకించుచు మాట్లాడుకొనుచుందురు. తెరలో సిద్ధప్ప కృష్ణా! నాకీ బ్రతుకు పై యాశ లేదు. అంత్యేనారాయణస్మృతిః అన్నారు. కృష్ణా! కృష్ణా! కృష్ణవేణీమ తల్లి! నా యీ జీవిత భాగమునకిక స్వస్తియేనా! ప్రభూ కృష్ణప్రభూ! అని వినిపించును. చుక్కయ్య వెంకన్నలు సిద్ధప్ప కెరటాలలో కొట్టుకొనిపోవటం చూస్తారు. అతడు ఈత కొట్టి బయటకు రావాలని ప్రయత్నించడము చూస్తారు. ఇక సిద్ధప్ప

"దరిజేరనీవ - నా - ధారమిక నీవ
కరుణింపనావ, - నీ - కల్లోలసాగరము"[1] దరిజేరనీవ

అను కీర్తన పాడుచు మధురలో హాయిగా నీ కీర్తనలు పాడుకుంటూ వుండలేక పడిపోయినట్లుగా వచ్చాను. వెంటనే నేను ఇంటికి వెళ్ళాలనే తలంపుతో వచ్చాను. విధి నన్నిటులీడ్చెనే హరీ! న్యాయమా! పాయలన్ మునిగినన్ వెలిదీయవు, సాయవమీయవు. నేను సంసారలంపటుడనై, కామాంధతచే, ధనాశచే నిన్ను మరతునని, నీ స్మరణ విడతునని యెంచకు. పరీక్షింపకు. తండ్రీ! ఈ సంసారముపైననే కాదు నాయీ ప్రాణములపైన నేయాశలేదు. నీ దయ ఇదుగో సన్యసించెద. ఆతుర సన్యాసము స్వీకరించెద. గృహస్థాశ్రమమునకిదే కడపటి ముహూర్తము. అనుగ్రహింపుము తండ్రీ! యనుగ్రహింపుము!

ఉ॥ "ఏల! యుపేక్ష జేసెదు! పదేపదె చెప్ప! ప్రవాహమాపి, ప్రా
ణాలవి, నిల్వఁజేసిన, ప్రియంబగు నీ చరితామృతమ్ము, నీ
లీలలు, పల్లెపల్లెలు, చలింపగఁబాడెద నాడెదన్ సదా
కాలికి, గజ్జెకట్టుకొని, కమ్మని కంఠముతో, కృతజ్ఞతన్."[2]

---

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

ఉద్ధరింపుము! నన్నీ ప్రవాహమునుండి సముద్ధరింపుము.

ఉ॥ "నీవ యెఱుంగబోదు, కరుణించిన నాటనుగోలె, తండ్రియా
ద్రావనియందు నీ భరతనాట్యము, పిల్లలు, పెద్దలున్ ముదం
బావహిలంగ, సల్పెడు ప్రయత్నము జేయుదు, కాళ్ళగజ్జెలన్
లీవిగ, ధిమ్మిధిమ్మని నటింప, జనుల్ గయిసేసి పొంగగా"[1]

అనుగ్రహింపుము దేవా! అనుగ్రహింపుము దేవా!

అని ప్రార్థించుచుండును. చూస్తుండగానే ప్రవాహపు పొంగు తగ్గటము అతడు బయటకు రావటం జరుగును.

ద్వితీయాంకము తృతీయ రంగములో నది ఒడ్డున పొడి బట్టలు కట్టుకొని సిద్ధప్ప - అతని వెంట చుక్కయ్య వెంకన్నలు వస్తూ ఉంటారు. సిద్ధప్ప జరిగినదానికి ఆశ్చర్యపోయి అంతా దేవుడి లీల ఆయన ఏది చెయ్యటానికైనా సమర్ధుడు గదా! నేనీ ఆపదలో ఇట్లాంటి శపథములు చేసితినే అని ఆలోచించి యిల్లు చేరిన బంధువులు, మిత్రులు నోటికి వచ్చిన మాటలు మాట్లాదురుగదా! లోకులేమనుకుందురో! అనుకుంటుండగా స్నేహితులు ఎదురైతే భార్య క్షేమాలు అడిగి తెలుసుకొనును. ఊళ్ళో వాళ్ళ విషయాలు కూడా అడుగును. తరంగాలు ఏమన్నా గుర్తున్నాయా! అని మధు అడుగగా ఎంత మాట తీర్థుల వారి తరంగాలేమిటి? మరుపా? దేశదేశాలు ప్రాకి జీవాలు నిలుపుతున్నాయిగా అని సమాధానం చెప్పెను. సిద్ధప్ప గడ్డం పరికించి సిద్ధేంద్ర యోగిగారూ! శెలవు అని మధు నిష్క్రమించును. వీధిలో పాటకుడు

"తెలియజాలవుర - జీవా! ముందుగతి
తలపోసెదవు - కొండ - తలక్రిందుసేయ, మతి"[2] ॥తెలియ॥

అంటూ పాట పాడుతుండును.

తృతీయాంకములో కూచిపూడిలో సువాణం వారిల్లు, శయ్యాగృహం లోపల సుశీల పూలు ముడుచుకొనుచు అద్దము చూచుకొనుచు బల్ల పైని ఫలహారములు మొదలగునవి గల పళ్ళెరములు సర్దుచుండును. గది ప్రవేశించక పూర్వము బయటనే సిద్ధప్ప భార్యను కలవబోతున్నానను ఆనందముతో

1. శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ వ్రాతప్రతి 1, 2 పద్యాలు.

ఆలోచనలు చేయును. లోపల సుశీల నాటి భర్త రాక సుదినముగా తలపోయును. ఇరువురు సరస సల్లాప సంభాషణములతో కాలము గడిపిరి. తరువాత సిద్ధప్ప కాశీలో విద్యాభ్యాసము చేయుట, యాత్రలు చేయుట వివరించి తాను చేసిన శపథమును చెప్పినాడు. అప్పుడు సుశీల అతడు ఆతుర సన్యాసము స్వీకరించినాడు కావున భర్తగా స్వీకరించటానికి వీలే లేదని గ్రహించును. సిద్ధప్ప కూడా తాను చేసిన శపథము జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని గృహస్థాశ్రమ విధి తగదని భావించి నీవు పతివ్రతవు కావున నాకు కళ్ళు తెరిపించితివని క్షమించమని వేడును. ఇప్పుడు సక్రమ సన్యాసం కర్తవ్యమని గోపాలకృష్ణుని పద రాజీవములే మన కింక పట్టుగొమ్మలు. ఇక మన యజ్ఞాత జీవిత క్షేత్రములో పాత్రలు మార్చుకోవాలి. నీవు కృష్ణుడు కావాలి. నేను సత్యభామనయ్యెద. ఈ భామాకలాపం కొరకే మనలను పుట్టించాడు. ఈ విరహ వేదనాపూర్వకమైనదే పరమాత్మ నాచే వ్రాయించిన భాగవత ప్రబంధము. మధురలో మన పాత్ర లే సృష్టించి వ్రాయించినాడు. ఇక నూరూర పల్లెపల్లెల తన పేరు చెప్పుకొని బ్రతుకమన్నాడు. ఆ కృష్ణ భక్తియే మనకిక శరణ్యము. నాతో నాడుచు పాడుచూ శ్రీ కృష్ణ లీలామృతం గ్రోలి జన్మ చరితార్థం జేసికో నేను తెనుగు నాటగల, పల్లెపల్లెల కాలికి గజ్జె కట్టుకొని, తన కథ నాడించి, పాడించెదనని అభయమిచ్చితిని గదా! ఈ భాగవత ప్రబంధం భరత నాట్య పద్ధతుల దేశదేశముల నాకర్షించునట్లుగా నా ప్రయత్నము నేను చేసెద. అన్నింటికి ప్రేరకుడై యాడించునాతడున్నాడు కదా! పద అనుకుంటూ ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.

అగ్రహారం చెట్టునీడ - కాలక్షేపణగా చుక్కయ్య, వెంకన్న, మధు, నారాయణులు ప్రవేశింతురు. ఏవేవో సుశీలకి అన్యాయం జరిగిపోయిందని మాట్లాడుకొందురు. సద్గురు ఆశీర్వాదము వలన ఈశ్వరానుగ్రహము వలన సిద్ధప్ప మొదట భరత శాస్త్రం నేర్చిన వాడై కృష్ణామండలం ప్రవేశించక పూర్వం, కళా కోవిదులను దర్శించుచూ, మన వేదఘట్టాలు గల కొల్లూరు అగ్రహారం చేరుకున్నాడు. తరువాత సుశీలతో వివాహం జరగటం, సువాణం వారి కచేరి సావిడి సకల కళా నిలయమగుట మొదలగు విషయాలు చర్చించుకొనిరి.

చతుర్థాంకములో సువాణం వారి కచేరి సావిడి - సకల కళానిలయము సిద్ధేంద్రయోగి, వెంకట నారాయణ, మధు, చుక్కయ్య, వెంకయ్య వగైరా ప్రవేశిస్తారు.

గురువు సిద్ధేంద్రయోగి : నాయనా! వెంకట నారాయణా!

నీవేనోయి, తెనుగునాట భరతనాట్యం పేరు నిలుపగలవాడవు. అందులో ముఖ్యంగా భాగవతంలోని, సత్యభామాభినయ భాగం నీ కొఱకే వ్రాయించినట్లున్నది. వ్రాసికొను నాయనా! నీ భాగం అని భామాకలాపం చెప్పెను. మిగతా వారికి మిగతా పాత్ర పోషణలు వివరించి ఎవరెవరు ఏ వేషం వేసికోవాలో వివరించెను. కృష్ణుడు, సత్యభామ వేషాలలో చక్కగా నటిస్తారు. దానిలో సత్యభామకు ఉత్తరం వ్రాసి పంపు. కనికరము కలుగుతుదేమోనని చుక్కయ్య చెబితే కమ్మ వ్రాస్తుంది. గురువుగారు నాయనా! నారాయణా! జడ విప్పేసరికి, ఉత్తరం వ్రాసేసరికి కోడి కూసింది. మన్మథ దూషణ, చంద్రదూషణ మొదలు పెట్టిన ఇంకా మూడురాత్రులు పడుతుంది. ఇంక ఇది చాలించండి అని గురువు అంటారు. శిష్యులు భరత నాట్యం అభినయిస్తారు. గురువుగారు శిష్యులందరిని పిలిచి నేను పెద్దవాడినయ్యాను మన తెనుగు గడ్డ, అగ్రహారం పేరు నిలపండి. మన యింట పుట్టిన ప్రతి బిడ్డ కాలికి గజ్జె కట్టుకొని నృత్యం చేయాలి అని కోరును. పైనుండి పుష్ప వర్షం కురియును. చివర మంగళ వాచకం పలికిరి. దీనితో ఈ నాటకం తెర పడును.

ఈ విధముగా శ్రీ శర్మగారు సిద్ధేంద్రయోగి నాటకమును భక్తిరసమును శృంగార రసమును మేళవించి ఒక మనో హరమైన నాటకముగా తీర్చి దిద్దుటయే గాదు ఆపాత్రల సంభాషణలు గాని, పద్యాల, కీర్తనల నడకలో గాని ఆ శ్రీ కృష్ణుని కన్నులకు గట్టినట్లు పాత్రచిత్రణ గావించిరి. భక్తి రసము పొంగులు వారినది. వీరి కృష్ణ భక్తికి ఈ సిద్ధేంద్రయోగి నాటకము కూడ తార్కాణము. అడుగడుగునా హృదయము పరవశించి పరవళ్ళు త్రొక్కినది.

"కృష్ణం వందే జగద్గురుమ్."

ఉపయుక్త గ్రంథసూచిక

'కవిశేఖర' శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ రచనలు - పరిశీలన

వరుస సంఖ్య	పుస్తకము పేరు	రచయిత	ప్రచురణ సంస్థ	సంవత్సరము
01.	అంజలి	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1968
02.	అమ్మ దివ్యచరిత్ర	కందికొండ సత్యనారాయణ శాస్త్రి	బృందావన్ ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్, మచిలీపట్టణము	1993
03.	అప్పకవీయ భావప్రకాశిక	రావూరి దొరస్వామి	త్రివేణి పబ్లిషర్స్, మచిలీపట్టణము	1970
04.	ఆంధ్రనాయక శతకము	కాసుల పురుషోత్తమ కవి	రాయల ముద్రణాలయము, తణుకు	1958
05.	ఎందరో మహానీయులు స్వాతంత్ర్య సమర యజ్ఞంలో	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1985
06.	కల్పలత	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1967
07.	కావ్యాలంకార సంగ్రహము	సన్నిధానము సూర్య నారాయణ శాస్త్రి	యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ, మచిలీపట్టణము	1959
08.	కాళరాత్రి	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1979
09.	గరిమెళ్ళ సత్యనారాయణ గారి జీవితచరిత్ర	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1985
10.	గాయత్రీ మహామంత్రము	ముమ్మన్నేని లక్ష్మీ నారాయణ	ఆర్యయువక పరిషత్ సికింద్రాబాద్ ఆంధ్రప్రదేశ్	1979

వరుస సంఖ్య	పుస్తకము పేరు	రచయిత	ప్రచురణ సంస్థ	సంవత్సరము
11.	జాతీయ గీతములు	గురుజాడ రాఘవశర్మ	ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ కళాభవన్ సైఫాబాద్,హైదరాబాద్	1973
12.	నవకాళి	గురుజాడ రాఘవశర్మ	వేంకట్రామ పేపర్ ప్రొడక్ట్స్, నారాయణ గూడ, హైదరాబాద్-29	1981
13.	బాపూజీ	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1948
14.	మచిలీపట్టణ చరిత్ర	డి.వి. రాఘవరావు	విండీస్ ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్	2001
15.	మానాన్నగారు	ద్వా.నా. శాస్త్రి	కిన్నెర పబ్లికేషన్స్	2009
16.	ముకుందమాల	గురుజాడ రాఘవశర్మ	కేశవ ప్రింటింగ్ ప్రెస్, విజయవాడ	
17.	యజుర్వేద సంధ్యా వందనము	జయన్తి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి	వసుంధర పబ్లికేషన్స్ రాజమండ్రి - 3	
18.	వాసుదేవ నామ శతకము	గురుజాడ రాఘవశర్మ	యం. శేషాచలం అండ్ కో, మచిలీపట్నము	1945
19.	శబ్దరత్నాకరము	బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు	ది. మద్రాసు స్కూల్ బుక్ అండ్ లిటరేచర్ సొసైటీ, మద్రాసు	1959
20.	శివానందలహరి	శ్రీ శంకరాచార్యకృతము	శ్రీ రామకృష్ణా ప్రింటింగ్ వర్క్స్, తెనాలి.	1930
21.	శ్రీగురుగీత	సంకలనం: - అవధూత గణపతి సచ్చిదానంద స్వామీజీ	రాగరాగిణి ట్రస్ట్ అవధూత దత్త పీఠమ్ దత్తనగర్, మైసూర్	2005

వరుస సంఖ్య	పుస్తకము పేరు	రచయిత	ప్రచురణ సంస్థ	సంవత్సరము
22.	శ్రీస్తుతిః	అగ్నిహోత్రం యోగానంద నరసింహాచార్య		1995
23.	శ్రీ లక్ష్మీ దివ్యగుణ వైశిష్ట్యము	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	
24.	శ్రీమద్భగవద్గీత		గీతాప్రెస్, గోరఖ్‌పూర్, ఉత్తరప్రదేశ్	2005
25.	శ్రీ సువర్చలాంజనేయమ్	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1985
26.	శ్రీ మదాంధ్రమహా భాగవతము	బమ్మెర పోతన	టి.టి.డి. ప్రచురణ	1992
27.	సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశము	దివాకర్ల వేంకటావధాని		
28.	సతీమల్లికాంబస్మృతి	గురుజాడ రాఘవశర్మ	బృందావన ప్రచురణలు, మచిలీపట్టణము	1983
29.	సువాసినీ పూజ	మాహేశ్వరః	శ్రీ వాణీ ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్, మచిలీపట్టణము	2000
30.	సౌందర్యలహరి	శ్రీశంకరాచార్యకృతము	వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ చెన్నపురి	1945

పత్రికలు

1. ఆంధ్రపత్రిక - ఆదివారం మార్చి 23, 1980.
2. ప్రజారథం - 10 ఏప్రియల్ 1970
3. ఈనాడు, కృష్ణాజిల్లా ఎడిషన్ 9-8-1997 (స్వాతంత్ర్య స్వర్ణోత్సవాల సందర్భముగా ప్రచురించినది.)

ముఖాముఖి

1. స్వాతంత్ర్య సమరవీర ఆవేశ కవితాధీర శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ - డా॥ ప్రసాదరావు కులపతి